

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
TARİHÖNCESİ ARKEOLOJİSİ BİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**KIRSAL BİR YERLEŞMENİN ORTAYA ÇIKIŞI
VE DEĞİŞİM SÜRECİNİN ETNOARKEOLOJİK
BİR YAKLAŞIMLA ARAŞTIRILMASI: NİĞDE-
MURTAZA KÖYÜ**

BURAK FALAY

2502120265

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ERHAN BIÇAKÇI

İSTANBUL - 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : BURAK FALAY Numarası : 2502120265
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI Danışmanı : DOÇ .DR.ERHAN BIÇAKÇI
Tez Savunma Tarihi : 01.07.2019 Saati : 10:30
Tez Başlığı : "KIRSAL BİR YERLEŞMENİN ORTAYA ÇIKIŞI VE DEĞİŞİM SÜRECİNİN ETNOARKEOLOJİK BİR YAKLAŞIMLA ARAŞTIRILMASI: NİĞDE MURTAZA KÖYÜ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, soruların sorularına alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / ~~GYÇOKLUGUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
PROF.DR.NECMI KARUL	<i>Necmi Karul</i>	KABUL
DOÇ.DR.ERHAN BIÇAKÇI	<i>Erhan Biçakçı</i>	KABUL
DOÇ.DR.ZEYNEP ERES ÖZDOĞAN	<i>Zeynep Eres Özdoğan</i>	KABUL
DOÇ.DR.SEMRA YILDIRIM - BALCI	<i>Semra Yıldırım - Balcı</i>	KABUL
DOÇ.DR.MEHMET EKİZ	<i>M. Ekiz</i>	KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
PROF.KEMALETTİN KÖROĞLU		
DOÇ.DR.GÜLSÜN ÇİLER AKGÜL		

“Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje numarası: SDK-2016-21061”

ÖZ

**KIRSAL BİR YERLEŞMENİN ORTAYA ÇIKIŞI VE DEĞİŞİM
SÜRECİNİN ETNOARKEOLOJİK BİR YAKLAŞIMLA
ARAŞTIRILMASI: NİĞDE-MURTAZA KÖYÜ**

Burak Falay

Bu çalışma toplumsal, kültürel, ekonomik, politik, savunma/askeri olguların ve coğrafi koşulların bir yerleşmenin ilk kurulma sürecinde nasıl belirleyici olduklarını, devamlılığını ve değişimleri nasıl etkilediğini açıklayabilmeyi amaçlamıştır. Bir başka tanımla, bu olguların ve koşulların yer ve mekân üretme pratiklerine olan etkilerini, yansımalarını konu almaktadır. Bu amaçla, Volkanik Kapadokya Bölgesi'nin sınırlarında Melendiz Bölgesi'nde yer alan Murtaza Köyü'nde etnoarkeolojik bir yaklaşımla etnografik, arkeolojik, tarihi, mimari ve coğrafi bulguları içeren kapsamlı bir araştırma yürütülmüştür. Yerleşme tarihi binlerce yıl önceye giden (Bizans Dönemi'ne kadar) ve geleneksel yaşam biçimini sürdürmeye devam eden Murtaza Köyü'nde yürütülen bu araştırma ile arkeolojinin sorunsalları arasında yer alan "bir yerleşme yerinin ortaya çıkışı ve değişim süreçleri" sorusuna etnoarkeolojik bir araştırma yaklaşımla Murtaza Köyü bağlamında açıklamalar getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Melendiz Bölgesi, Murtaza Köyü, yer ve mekân üretme pratikleri, yerleşme, mimari, iskân, değişim süreçleri, coğrafi koşullar, toplumsal olgular, etnoarkeoloji

ABSTRACT

**THE FORMATION OF A RURAL SETTLEMENT AND
ANALYSIS OF THE PROCESSES OF CHANGE FROM AN
ETHNOARCHAEOLOGICAL POINT OF VIEW: MURTAZA
VILLAGE-NİĞDE**

Burak Falay

This study aims to explain how social, cultural, economic, political and military phenomena and geographical conditions affect the processes of settlement, continuity and change. In other words; these conditions are investigated by means of its impact on the practices of creating place and space. An extensive ethnoarchaeological research is conducted in Murtaza village located in Melendiz region (Volcanic Cappadocia) involving ethnographical, archaeological, historical, architectural and geographical findings. Murtaza village maintains its traditional life style and its settlement history dates back to thousands of years ago. The research aims to come up with an explanation to the one of the main problematics of archaeology which is the formation of a settlement and the processes of change through time by using ethnoarchaeological methods in Murtaza Village (Niğde).

Keywords: Melendiz region, Murtaza village, the formation of a settlement, the processes of change, architecture, phenomena, geographical conditions, ethnoarchaeology.

“This study was funded by Scientific Research Projects Coordination Unit of Istanbul University. Project number: SDK-2016-21061”

ÖNSÖZ

Melendiz Bölgesi'nde yer alan Murtaza Köyü'nde etnoarkeolojik bir yaklaşımla bir yerleşme sahasının yerleşime açılma süreci, devamlılığı ve değişimleri üzerine bir araştırma yürütülmüştür. Köyde gerçekleştirilen etnografik saha araştırması rölöve çalışmaları, fotogrametrik belgelenmeler ve coğrafi bilgi sistemi (CBS) çalışmalarıyla desteklenmiş ve Murtaza Köyü'nün yerleşim tarihi ile ilişkili arkeolojik, tarih ve coğrafi bulgular da araştırmaya katılarak sorunsala yönelik getirilecek açıklamaların geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu yaklaşımla yerleşme tarihi binlerce yıl önceye giden ve geleneksel yaşam biçimini sürdürmeye devam eden bir yerleşme üzerinden, arkeoloji biliminin tarihöncesi ve sonrası insan topluluklarının davranışları, yaşam biçimi ve düşünce dünyası ile ilgili gerçekliklerine ulaşma becerisine katkıda bulunulmasına çalışılmıştır.

Tepecik-Çiftlik Arkeolojik Araştırma Projesi'ne başladığım yıldan itibaren arkeolojinin sorunsallarına kazı çalışmaları dışında farklı yöntem ve yaklaşımlarla da yanıtlar getirilebileceğine dikkat çeken ve bölgedeki köyler üzerine saha çalışmaları yürütmem konusunda beni cesaretlendirerek yüksek lisans ve doktora çalışmalarımın ortaya çıkmasında önemli emekleri olan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Erhan Bıçakçı'ya teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bölgedeki saha çalışmalarım sırasında Anadolu'nun yerel mimarisi üzerine sahip olduğu bilgi ve tecrübeyi her daim paylaşarak bakış açım ve çalışma yöntemime kazandırdıkları adına, aramızdan ayrılan sayın hocamız Yük. Mim. Werner H. Schnuchel'i de minnetle anarım.

İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık bölümü uygulamalı Rölöve çalışmaları derslerine katılmamı sağlayarak teknik çizim bilgime önemli katkılar sağlayan sayın hocam Doç. Dr. Zeynep Eres Özdoğan'a teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmama konu olan Murtaza Köyü'nün sakinlerine ve bu süreçte bana destek sağlayan Murtaza Aynur Filibeli İlköğretim Okulu Öğretmenlerinden Selçuk Türkmen'e çok teşekkür ederim.

Çalışmamın İngilizce özet aşamasında kontrol ve düzeltmelerde bana destek veren Ceren Çilingir'e katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Dostlarım Yasin Gökhan Çakan ve Gamze Karakaş'a tüm içtenlikleriyle bu yolculuğun her aşamasında yanımda oldukları için yürekten teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi destekleri ile birlikte sabır ve anlayışlarıyla da her zaman arkamda duran ve arkeolojiye devam etmemi sağlayan aileme ne kadar teşekkür etsem azdır.

BURAK FALAY
İSTANBUL, 2019

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	xi
HARİTALAR LİSTESİ.....	xvi
PLANLAR LİSTESİ.....	xvii
ÇİZİMLER LİSTESİ	xviii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEZ

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE SORUNSALI.....	4
1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE VERİ KAYNAKLARI.....	5
1.3.ARAŞTIRMANIN TEORİK ÇERÇEVESİ VE UYGULANABİRLİĞİ.....	10

İKİNCİ BÖLÜM

ETNOARKEOLOJİ’NİN TARİHSEL SÜRECİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MELENDİZ BÖLGESİ'NİN COĞRAFYASI

3.1. Fiziki Coğrafya.....	22
3.2. Jeomorfolojik Yapı	22
3.3. İklim	25
3.4. Su Kaynakları	26
3.5. Toprak Özellikleri	27
3.6. Bitki Örtüsü	29

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MURTAZA KÖYÜ'NÜN YERLEŞİM SÜRECİNE ETKİ EDEN MELENDİZ BÖLGESİ'NİN TARİHSEL OLAYLARI VE COĞRAFİ KOŞULLARI

4.1. Melendiz Bölgesi'nin Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemleri'nden Süregelen Yerleşme Dokusunun Gelişimi.....	31
4.2. Roma ve Bizans Dönemi Askeri Politikalarının Melendiz Bölgesi'nin Yerleşme Dokusuna Etkisi	39
4.3. Melendiz Bölgesi'nin Dağlık Kesimlerinin Geçim Ekonomisi Kapsamında Yerleşme Dokusuna Dahil Olma Süreci.....	42

BEŞİNCİ BÖLÜM

MURTAZA KÖYÜ

5.1. Murtaza Köyü'nün Yerleşim Tarihi	48
5.1.1. Murtaza Köyü'nün Bulunduğu Sahanın İskâna Açılması	48
5.1.2. Yerleşimin Devamlılığı ve Değişim Süreci.....	51
5.2. Günümüz Murtaza Köyü	55
5.2.1. Murtaza Köyü'nün Sosyal ve Ekonomik Yapısı	55

5.2.1.1. Nüfus.....	55
5.2.1.2. Geçim Ekonomisi	56
5.2.1.2.1. Tarımsal Üretim	56
5.2.1.2.2. Hayvancılık Faaliyetleri.....	58
5.2.1.2.3. Zanaatkârlar (Yapı Ustaları)	59
5.2.2. Murtaza Köyü'nün Yerleşim Düzeni Ve Mimari Karakteri	60
5.2.2.1. Sürekli Yerleşim Düzeni.....	60
5.2.2.2. Mimari	61
5.2.2.2.1. Yapım Sistemi.....	61
5.2.2.2.1.1. Kayaoyma Yapılar.....	62
5.2.2.2.1.2. Kayaoyma+Yığma Yapılar.....	62
5.2.2.2.1.3. Yığma Yapılar	62
5.2.2.2.2. Mekânlar	63
5.2.2.2.2.1. Odalar	63
5.2.2.2.2.2. Sofa ve Eyvan.....	64
5.2.2.2.2.3. Tandır, Mutfak ve Erzak Odası	64
5.2.2.2.2.4. Ahır ve Samanlık.....	65
5.2.2.2.2.5. Saçmalık ve Yakmalık.....	65
5.2.2.2.2.6. Hela	65
5.2.2.2.3. Yapı Öğeleri.....	66
5.2.2.2.3.1. Yapı İçi Öğeleri	66
5.2.2.2.3.1.1. Ocak.....	66
5.2.2.2.3.1.2. Tandır.....	66
5.2.2.2.3.1.3. Niş ve Yüklük	67
5.2.2.2.3.1.4. Seki	67
5.2.2.2.3.1.5. Yemlik	67
5.2.2.2.3.2. Cephe Öğeleri.....	68
5.2.2.2.3.2.1. Kapı.....	68
5.2.2.2.3.2.2. Pencere.....	68
5.2.2.2.3.2.3. Çörten.....	69
5.2.2.2.3.2.4. Baca Kürsüsü	69
5.2.2.2.3.2.5. Tezek Kurutma Cepleri.....	69

5.2.2.2.4. Yapım Tekniği	69
5.2.2.2.4.1. Taşıyıcılar	70
5.2.2.2.4.1.1. Temel	70
5.2.2.2.4.1.2. Taşıyıcı Duvarlar	70
5.2.2.2.4.1.3. Bölme Duvarları	71
5.2.2.2.4.2. Üst Örtü Sistemi	72
5.2.2.2.4.2.1. Eğrisel Atkılı Örtü Sistemi: Kemerler	72
5.2.2.2.4.2.2. Düz Atkılı Örtü Sistemi: Ağaç Kiriş (Hezen).....	73
5.2.2.2.5. Yapı Malzemeleri.....	74
5.2.2.2.5.1. Taş	74
5.2.2.2.5.2. Piroklastik Kayalar	74
5.2.2.2.5.3. Ahşap.....	75
5.2.2.2.6. Yapı Ustaları ve Yapım Süreci	75
5.2.2.3. Geçici/Mevsimlik Yerleşim Düzeni	77
5.2.2.4. Mimari	78
5.2.2.4.1. Barınma Amaçlı Mekânlar	78
5.2.2.4.2. Koyun Yatma-Sağma Ağılları, Kuzu Demekleri Ve Tavukluklar..	79
5.2.2.4.3. Gölgelekler ve Hoyuk	79
5.2.2.4.4. Depolama Üniteleri Serinlikler	79
5.2.2.4.5. Ocaklar	80
5.2.2.4.6. Depo Alanları	80
5.2.2.4.7. Tuvaletler	80
SONUÇ.....	81
KAYNAKÇA	85
EKLER.....	102
ÖZGEÇMİŞ.....	196

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 4.1: Karaçakıl Höyük	102
Fotoğraf 4.2: Kayaharman Tepe; kayaya oyulmuş mekânlar ve eski yol kalıntıları.....	103
Fotoğraf 4.3: Elgörü Çiftliği kayaya oyulmuş mekânlar ve çevresindeki eski yol kalıntıları.....	104
Fotoğraf 4.4: Çıralı Öreni kayaya oyulmuş mekânlar ve haç betimli bir taş.....	105
Fotoğraf 4.5: Amas Öreni kayaya oyulmuş mekânlar.....	106
Fotoğraf 4.6: Künk Tepe kayaya oyulmuş yapılar.....	107
Fotoğraf 4.7: Firizlinin mevki kayaya oyulmuş mekânlar.....	108
Fotoğraf 4.8: Azatlı yerleşmesindeki türbe.....	109
Fotoğraf 4.9: Kaletepe.....	110
Fotoğraf 4.10: Salavur Yaylası'nda tespit edilen Toroslardan gelen yörüklere ait olduğu belirtilen mezarlar.....	111
Fotoğraf 4.11: Tahtapınar Yaylası; hayvancılık faaliyetlerine dayanan geçici yerleşme düzenlerine ait yapı kalıntıları ve işlenmiş taş bloklar.....	112
Fotoğraf 5.1: Çınarlı ve Tepeköy volkanizmalarının yamaçlarında kurulan Murtaza Köyü.....	113
Fotoğraf 5.2: Yamacın tepesinden, vadi tabanına doğru birbiri ardınca sıralanan yapılar.....	114
Fotoğraf 5.3: Murtaza Köyü'nden geçerek Misli Ovası'na kadar akımını sürdüren Murtaza suyu.....	115
Fotoğraf 5.4: Yöre halkının Terazi Boğazı ve Gavur Arkı adını verdiği mevkilerde tespit edilen eski su arklarına ait kalıntılar.....	116
Fotoğraf 5.5: Murtaza Kalesi.....	117
Fotoğraf 5.6: Murtaza Kalesi, Derinkuyu-Misli Ovası'ndan, Erciyes Dağı'na kadar geniş bir alanı görebilmektedir.....	118
Fotoğraf 5.7: Eğimli arazilerde teraslama yöntemiyle sürdürülen tarımsal faaliyetler.....	119

Fotoğraf 5.8: Murtaza Köyü'nün eski ve yeni tarım sahaları.....	120
Fotoğraf 5.9: Karasaban ve Düven.....	121
Fotoğraf 5.10: Göçebe çobanların hayvancılık faaliyetleri kapsamında çevredeki yaylaklarda kurduğu mevsimlik yerleşme düzeni.....	122
Fotoğraf 5.11: Güneykeleri mevki; yerleşmedeki kayaoyma yapıların ağıl olarak kullanımı.....	123
Fotoğraf 5.12: Kayaoyma yapıların dışında ağıl olarak kullanılması için inşa edilmiş yapılar.....	123
Fotoğraf 5.13: Eğime dik ya da paralel doğrultularda uzanan dar sokaklar ile alt ve üst kotlar arasındaki mesafeleri kolay aşabilmek için inşa edilmiş merdivenler.....	124
Fotoğraf 5.14: Kayaoyma yapı.....	125
Fotoğraf 5.15: Kayaoyma+Yığma sistemli yapıların kayalardan oluşan duvarlarının yüzeylerine açılmış iki ocak örneği. Ocaktan türen dumanın yapı dışına tahliyesi için duvarın içinden açılan ve üst örtüye ulaşan gizli boşluklar vardır.....	125
Fotoğraf 5.16: Kayaoyma+Yığma bir yapı. Bu yapı bir yaşam birimiyken bir süre sonra hayvanların tutulduğu bir ahıra dönüştürülmüştür.....	126
Fotoğraf 5.17: Yığma sistemle inşa edilmiş tek katlı bir yapı.....	127
Fotoğraf 5.18: Yığma sistemle inşa edilmiş iki katlı bir yapı. Alt katı moloz taş duvar örgü sistemi ile inşa edilmiştir. Üst kata geçildiğinde ön cephesi yonu taş duvar örgü ile örülürken, yan cephe moloz taş duvar örgü sistemi ile tamamlanmıştır.....	127
Fotoğraf 5.19: Arazinin eğimli ve engebeli yapısı nedeniyle yapılar girişten tek, arka cepheden ise, iki katlıdır.....	128
Fotoğraf 5.20: Yaşam ve kullanım birimleri odalar.....	129
Fotoğraf 5.21: Yapının iki duvarı arasında uzanan 25-30 cm yükseklikteki sıralı taş dizisi bir sekiyi oluşturmaktadır. Seki üzerine atılan bir döşekle oda içinde oturma ve dinlenme faaliyetleri gerçekleştirilir.....	130
Fotoğraf 5.22: Yaşam alanı olan bir birimin ahıra dönüştürülmesi nişlerin bir tahta parçası ile yemliğe çevrilmesi ile gerçekleşir. Aynı biçimde, tavukluk	

- adı verilen mekânlarda, yemliklerin tavukların yumurtladıkları alanlar olarak kullanılmaya başlamasıyla üretilir.....130
- Fotoğraf 5.23:** Daha önce yaşam alanı olarak kullanılan bir oda zaman içinde ahıra dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm, duvar yüzeyinde niş olarak kullanılan bir boşluğun bir tahta ile yemliğe çevrilmesi kadar hızlı ve pratiktir.....131
- Fotoğraf 5.24:** Yapı duvarının köşe yaptığı yerde taşların üst üste örülmesiyle oluşturulmuş bir yemlik.....131
- Fotoğraf 5.25:** Yapı planları topoğrafyaya göre biçimlendiğinden simetrik özellikler göstermezler.....132
- Fotoğraf 5.26:** Yapıların örtü sistemi, *atki kemerli tonoz* ile hezen adı verilen ağaç hatılların kullanıldığı iki ayrı sisteme dayanır.....133
- Fotoğraf 5.27:** Yapının dışarı ile bağlantısını sağlayan ve günlük işlerinde yapılabildiği eyvanlı bir yapı örneği.....134
- Fotoğraf 5.28:** Mutfak ve tandır odası olarak kullanılmış bir oda da yapının toprak tabanına gömülmüş pişmiş topraktan silindir biçimli bir tandır ve duvar yüzeylerine öteberileri koymak için açılmış nişler.....135
- Fotoğraf 5.29:** Hela yaşam alanlarından ayrı tutulan bir yapı birimidir. Atıklar tuvalet taşının altına açılan derin bir çukurun içine dolmaktadır. Bu çukurun içi ocaklardan alınan küllerle doldurularak atıkların zararlı etkilerinden korunulmaya çalışılır. Atıkların küllerle karıştıktan bir süre sonra çukurlar boşaltılır.....136
- Fotoğraf 5.30:** Yapının inşası sırasında duvar yüzeylerine bırakılan bu küçük boşluklara farklı kullanım senaryolarına göre niş, yemlik, tavukluk, erzak dolabı gibi farklı işlevler yüklenir.....137
- Fotoğraf 5.31:** Ahşap kapak ve raflarla yüklük olarak işlevlendirilen bir niş.....138
- Fotoğraf 5.32:** Kapıların kanat ve kasa aksamları ahşap ve taş malzeme ile oluşturulmuştur.....139
- Fotoğraf 5.33:** Pencere açıklıkları ufak tutulmuş kasalar ise, ahşap ya da taş malzeme ile oluşturulmuştur.....140

- Fotoğraf 5.34:** Saçağın altından yapı duvarlarının dışına doğru çıkıntı yapan cephe öğeleri çörttenler, yakın çevreden temin edilen volkanik taşların işlenmesi ile oluşturulmuştur.....141
- Fotoğraf 5.35:** Yapıların damlarında yer alan baca kürsüleri pişmiş toprak küpten yapılmış cephe öğeleridir. Baca kürsüleri yapı duvarlarının içinden geçen baca kanallarına bağlıdır. Baca kürsülerinin dışında yapıların hava alması için kapak kemerlerine açılmış boşluklar da hava bacaları olarak işlevlendirilmiştir.....142
- Fotoğraf 5.36:** Tezek kurutma cepleri yapı duvarına bitişik ve dışarıya doğru uzanan büyük kaya kütlelerinden ya da bir duvarla çevrelenmiş alanlardan oluşmaktadır.....143
- Fotoğraf 5.37:** Yapıların beden duvarları kaya yüzeylerine ya da subasman duvarların üzerine oturmaktadır.....144
- Fotoğraf 5.38:** Moloz ve kaba yonu taş duvar örgü sistemi. Her iki örgü tekniğinde de yapı köşeleri dik açılı ve düzgün kesme taşlar ile örülmüştür.....145
- Fotoğraf 5.39:** Yapı duvarları saman, toprak ve su karışımından oluşan bir harç kullanılarak örülmüştür. Duvar kalınlıkları ise, yaklaşık 50 ila 80 cm arasındadır.....146
- Fotoğraf 5.40:** Kemer ayakları dayanak duvarından başlayarak yükselir. Kaburga kemeri olarak adlandırılan ana taşıyıcı kemerler düzgün kesilmiş taşlardan oluşturulmuştur. Kaburga kemerlerinin aralarını dolduran moloz taşlar ise, kapak kemerlerini meydana getirmektedir. Niş, pencere ve kapı gibi boşluklar, ana kemere değil, kapak kemerlerini oluşturan ara kemerlere açılır.....147
- Fotoğraf 5.41:** Duvar içine yaklaşık 20 cm gömülerek yerleştirilmiş olan hezenlerin daire biçimli izleri ve üzerine örten kalın toprak dolgunun kesiti. Hezenlerin aralarındaki boşlukları kapatmak amacıyla kalın dallar kullanılmıştır. Ayrıca kemer ve hezen sisteminin birlikte uygulandığı örneklerde bulunur.....148

- Fotoğraf 5.42:** Şırlaz adı verilen toprakla karışık malzeme örtü sistemini ve yapının içini dış koşullara karşı izole eder. Bu malzeme yuvağ adı verilen silindir bir taşla sertleşene kadar ezilerek dama yayılır.....149
- Fotoğraf 5.43:** Yapı tabanının altına gömülmüş olan tandırın bozulması ile ortaya çıkmış taban döşemesinin kesiti. Toprak, su ve küçük taşçıklardan oluşan kalın bir harç, yapının oturduğu yüzeyin üzerini örter.....150
- Fotoğraf 5.44:** Melendiz Dağları'ndaki yaylaklarda kurulan mevsimlik yerleşme düzeni.....150
- Fotoğraf 5.45:** Yaylaklarda kurulan geçici yerleşme düzeninin barınma amaçlı yapıları.....151
- Fotoğraf 5.46:** Çadırların oturduğu taban ve iç düzeni.....152
- Fotoğraf 5.47:** Yaylaklarda kurulan yerleşme düzeninin havadan fotoğrafı ve teknik çizimi.....153
- Fotoğraf 5.48:** Koyun ve kuzu ağılları.....154
- Fotoğraf 5.49:** Yalak taşları.....154
- Fotoğraf 5.50:** Tavukların barınması için inşa edilen tavukluklar.....155
- Fotoğraf 5.51:** Kurtların yerleşmeye yaklaşmasını önlemek amacıyla insan görünümlü hoyuk adı verilen korkuluklar.....155
- Fotoğraf 5.52:** Serinlikler dere yatakları üzerinde inşa edilen, bozulabilecek gıdaları dereden akan suyun içinde taze tutmayı amaçlayan yiyecek saklama depolarıdır.....156
- Fotoğraf 5.53:** Etrafi duvarla çevrelenmiş olan bir ocak yeri.....157
- Fotoğraf 5.54:** İskân edilen süre içerisinde ihtiyaç duyulan araç ve gereçleri bir yerlerde tutmak amacıyla inşa edilmiş bir depolama alanı.....157
- Fotoğraf 5.55:** Yerleşmedeki yapıların birinin duvar örgüsünde kullanılmış olan devşirme bir taşın üzerinde kazılı olan haç bezeme. İstanbul'un Zeyrek semtinde bulunan ve 11. yüzyılın sonlarına tarihlenen Pantepoptes Manastırı Kilisesi'nin duvarındaki haç motifi ile benzerlik taşımaktadır.....158

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 3.1: Melendiz Bölgesi'nin coğrafi konumu.....	159
Harita 3.2: Murtaza Köyü'nün coğrafi konumu.....	160
Harita 3.3: Melendiz Bölgesi'nin su kaynakları.....	161
Harita 3.4: Murtaza Köyü'nün su kaynakları.....	162
Harita 4.1: Roma ve Bizans Dönemi yol güzergahları.....	163
Harita 4.2: Roma ve Bizans Dönemi yerleşmeleri, at değiştirme durakları ve askeri kaleler.....	164
Harita 4.3: 1500-1522 Osmanlı Dönemi yerleşmeleri.....	165
Harita 4.4: Geç Hitit Dönemi'nden günümüze hayvancılığın yürütüldüğü sahalar.....	166
Harita 5.1: Murtaza Kalesi ve çevresi.....	167
Harita 5.2: Konar göçer Türklerin yerleştiği ilk yerler.....	168
Harita 5.3: Murtaza Köyü.....	169
Harita 5.4: Murtaza Köyü'nün göçebe çobanlarının yerleşme ile Kayseri-Yeşilhisar arasında izledikleri rota.....	170

PLANLAR LİSTESİ

Plan 5.1: Murtaza Köyü yerleşme planı.....	171
Plan 5.2: Murtaza Köyü yerleşme planı, altlık Google Earth uydu fotoğrafı.....	172
Plan 5.3: Murtaza Köyü, Google Earth uydu fotoğrafı.....	173
Plan 5.4: Yerleşme planı üzerinde rölöve çalışmalarının gerçekleştirildiği yapı gruplarının ortofotoları.....	174
Plan 5.5: Google Earth uydu fotoğrafının üzerinde yerleşme planı ve rölöve çalışmalarının gerçekleştirildiği yapı grupları.....	175
Plan 5.6: Yapı gruplarının numaralandırılması.....	176
Plan 5.7: Yapı grubu 1.....	177
Plan 5.8: Yapı grubu 2.....	178
Plan 5.9: Yapı grubu 3.....	179
Plan 5.10: Yapı grubu 3.....	180
Plan 5.11: Yapı grubu 4.....	181
Plan 5.12: Yapı grubu 4.....	182
Plan 5.13: Yapı grubu 4.....	183
Plan 5.14: Yapı grubu 5.....	184
Plan 5.15: Yapı grubu 6.....	185
Plan 5.16: Yapı grubu 7.....	186
Plan 5.17: Yapı grubu 8.....	187
Plan 5.18: Yapı grubu 9.....	188
Plan 5.19: Yapı grubu 9.....	189
Plan 5.20: Rölöve çalışmasının gerçekleştirildiği yapıların niş sayılarına göre dağılımı.....	190
Plan 5.21: Rölöve çalışmasının gerçekleştirildiği yapıların kemer sayılarına göre dağılımı.....	191
Plan: 5.22: Rölöve çalışmasının gerçekleştirildiği yapıların örtü sistemine göre dağılımı.....	192
Plan: 5.23: Rölöve çalışmasının gerçekleştirildiği yapıların yapı malzemelerine göre dağılımı.....	193

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 5.1: Yapı grubu 4, Doğu Cephesi Görünüş.....	194
Çizim 5.2: Yapı grubu 5, Doğu Cephesi Görünüş.....	195

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e	: Adı geçen eser
Bkz.	: Bakınız
cal/kal	: Kalibre edilmiş
CBS	: Coğrafi Bilgi Sistemi
cm	: Santimetre
Ed.	: Editör
Fig.	: Figür
GÖ	: Günümüzden Önce
km	: Kilometre
m	: Metre
m²	: Metrekare
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
s.	: Sayfa
SRTM	: Shuttle Radar Topography Mission
TÜB-AR	: Türkiye Bilimler Akademisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vd.	: Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler (ve diğerleri)
VKB	: Volkanik Kapadokya Bölgesi
Vol.	: Volüm
Yay.	: Yayın
Yük. Mim.	: Yüksek Mimar

GİRİŞ

Bu tez çalışması toplumsal, kültürel, ekonomik, politik, savunma/askeri olguların ve coğrafi koşulların bir yerleşmenin ilk kurulma sürecinde nasıl belirleyici olduklarını, devamlılığını ve değişimleri nasıl etkilediğini açıklayabilmeyi amaçlamıştır. Bir başka tanımla, bu olguların ve koşulların yer ve mekân üretme pratiklerine olan etkilerini, yansımalarını konu almaktadır.

Öncelikle çalışmaya konu edilen ve metin boyunca tekrarlanacak olan yer ve mekân üretme pratiklerinin bu çalışma için ne ifade ettiğini açıklayarak başlamak gerekir. Martin Heidegger'in **İnşa Etmek İskân Etmek Düşünmek** (1971) başlığıyla yayımladığı makalesi önemli bir çıkış noktası oluşturmaktadır. Heidegger'e göre, insanların belli coğrafyalarla etkileşime girmesi o coğrafyada birtakım deneyimlerin yaşanmasına neden olur. Bu deneyimler zamanla o coğrafyada yaşayan insanların zihinlerinde ve algılarında tanımlanabilir ve sınırlandırılabilir **bir yer** haline gelmesine neden olur (Heidegger 1971, Sharr, 2010: 54). İnsanlar tarafından belli yerlerin zihinlerde ve algılarda kavranabilir ve tanımlanabilir hale gelmesi, o yerin insanların ekonomik, kültürel, politik, askeri, dini, teknik ve barınma gereksinimlerine yanıt verebilmesi ile ilgilidir. Dolayısıyla pragmatik ya da ideolojik nedenlerle zihinlerde ve algılarda tanımlanabilir ve sınırlandırılabilir bir biçime dönüşen o yer, bir süre sonra iskân ve inşa yoluyla; mimari yapılar, köyler ve kentler olarak fiziksel anlamda da cisimleşecektir. Bu durum, Heidegger'in ifadesiyle **iskânın inşa yoluyla yere kaydedildiği andır** (Heidegger 1971, Sharr, 2010: 55-57). Böylelikle inşa yoluyla cisimleşerek **mekânları** oluşturan mimari yapılar ve yerleşmeler matematiksel olarak kavranan mekânla değil, öncelikle - yukarıda ifade edildiği gibi - insan deneyimiyle kavranan yerle varlık bulacaktır. Çünkü insanların öncelikle buldukları çevreyle etkileşime girmesi ve belli nedenlerle o çevreye bir yakınlık duyması gerekir ki, o yer sonrasında mekânlarla fiziksel olarak cisimleşsin ve sınırlansın, başka bir anlamda iskân ve inşa edilsin. Özetle mekânlar, yerler tanımlanabildiği sürece oluşmuş, var olmuştur. Bu bağlamda, mekânı yerleşme ve konaklamaya açılmış yer olarak tanımlamak mümkündür (Heidegger 1971, Sharr, 2010: 40-41, 52-53, 56-57).

Heidegger'in yaklaşımının bir açıklamayla aktarılmasından da anlaşılacağı gibi, insanın bulunduğu coğrafyayla etkileşime girmesi ve belli nedenlerle o çevreye bir yakınlık duyması o yer ve mekânların neden ve nasıl ortaya çıktığını, gösterdiği devamlılıkları ve değişim süreçlerini doğrudan etkileyecektir. Bu bakış açısıyla, Volkanik Kapadokya Bölgesi'nin sınırlarında yer alan Melendiz Bölgesi'nde toplumsal, kültürel, ekonomik, politik, askeri ve coğrafi koşulların iskân ve inşa sürecini nasıl etkilediğini açıklamaya yönelik bir araştırma yürütülmüştür. Araştırmanın sorunsalı bölgede geleneksel yerleşme dokusunu ve yaşam biçimini korumaya devam eden ve yerleşim tarihi binlerce yıl önceye giden bir yerleşme üzerinden ele alınmıştır. Ayrıca bu yerleşmeyle ilişkili arkeolojik, tarihi ve çevresel bulgularda dikkate alınarak sorunsala yönelik getirilecek açıklamaların geliştirilmesine çalışılmıştır.

Bu yaklaşım, yerleşim ve yerleşimi etkileyen faktörlerin değişim sürecinin oldukça uzun bir zaman dilimi ve kültürel bütünlük içerisinde ele alınmasını gerektirmiştir. Bölgedeki yer ve mekân üretme pratiklerinin geçirdiği süreçleri açıklayabilmek ve anlamlandırabilmek için izlenen uzun erimli tarihsel bu bakış açısının Annales okulunun temsilcilerinden Fernand Braudel'in *longue duree*¹ (geniş zaman) olarak adlandırdığı yaklaşıma yakın durduğunu belirtmek gerekir (Braudel, 2009). Bu yaklaşımda araştırma konusu uzun dönemli tarihsel süreçler içerisinde incelenerek elde edilen bulgular neden-sonuç ilişkisi içerisinde bir bağlama oturtulmaya çalışılır.

Farklı zaman dilimleri içerisindeki süreçlerin ve olayların birbirleriyle olan karmaşık ilişkileri kavranmaya çalışılarak, bulguların izin verdiği ölçüde her bir dönem öncesi ve sonrasıyla, birbiriyle ilişkili, iç içe geçmiş silsileler olarak,

¹Annales okulunun ikinci dönem temsilcisi olan Fernand Braudel (1902-1985), tarihi zamansal olarak üçe ayırarak inceler. Birincisi, gündelik hayatı konu alan mikro-tarihe giren kısa süreli değişimlerin gerçekleştiği olaysal tarih (*l'histoire événementielle*). İkincisi, olaysal tarihe göre daha yavaş değişen 10, 20 ya da 50 yıllık zaman dilimlerini kapsayan ekonomik ve toplumsal ilişkileri konu alan konjonktürel tarih (*l'histoire conjoncturelle*). Üçüncüsü ise, konjonktürel tarih'den daha uzun derin ve yapısal tarih olarak kabul edilen geniş zaman olarak tanımlanan *longue duree*. Bu zaman diliminde coğrafya ve kültür gibi yavaş değişen olgular incelenir. Fernand Braudel, "History and Social Sciences: The Longue Duree" Çev. Immanuel Wallerstein, **Review (Fernand Braudel Center)**, vol. 32, no: 2, 2009, pp. 171-203.

değerlendirilir. Bir başka deyimle, her bir dönem birbirinden kopuk değil, bir zincirin halkaları olarak kabul edilir. (Guldi ve Armitage, 2014: 14-37). Çalışmada bu yaklaşım içerisinde kalınarak araştırma sahasındaki yer ve mekân üretme pratiklerinin neden ve nasıl ortaya çıktığı, gösterdiği devamlılıklar ve değişim süreçleri birbirini takip eden nedenler ve sonuçlar içerisinde incelenebilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEZ

Bu başlıkta tez çalışmasının amacı, sorunsalı, araştırma yöntemi, yaklaşımı ve teorik çerçevesi açıklanarak tezin temel yapısı ve kurgusuyla ilgili bilgiler verilecektir.

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE SORUNSALI

Bu tez çalışması bir yerleşme sahasının yerleşime açılma sürecini, devamlılığını ve değişimleri açıklayabilmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla, tarihhöncesinden günümüze kadar insan toplulukları tarafından yoğun bir biçimde iskân edilmiş olan Orta Anadolu'nun Niğde-Melendiz Bölgesi bu sorunun yanıtının aranacağı araştırma sahası olarak seçilmiştir.

Sorunsalın yanıtını bulabilmek amacıyla Melendiz Bölgesi'nde uzun bir yerleşim tarihine sahip ve geleneksel yaşam biçimini sürdürmeye devam eden **Murtaza Köyü** seçilmiştir. Bizans Dönemi'nden günümüze kadar, yaklaşık bin yıllık mekânsal ve kültürel bir hafızanın ve yerleşme kültürünün taşıyıcısı olan Murtaza Köyü, sağladığı verilerle etnografik bir örneklem² olarak araştırmanın sorunsallarını açıklama noktasında önemli bir katkı sağlamıştır. Bu amaçla, Murtaza Köyü ve çevresinin coğrafyası, yerleşim tarihi, toplumsal, ekonomik ve kültürel yapısı, yerleşme düzeni ve mimarisi detaylı bir şekilde incelenmiştir. Öncesinde Murtaza Köyü'nün bulunduğu sahanın yerleşime nasıl açıldığını, bugünkü yerleşme dokusunu ortaya çıkaran etmenleri, devamlılıkları ve değişim süreçlerini tespit edebilmek amacıyla, Murtaza Köyü ile ilişkili Melendiz Bölgesi'nin arkeolojik, tarihi ve coğrafi bulgularının incelenmesi gerekmiştir. Böylelikle, etnografik, arkeolojik, tarihi ve coğrafi veriler üzerinden arkeolojinin sorunsallarından birine açıklamalar getirilmeye çalışılmıştır.

² Türk Dil Kurumu sözlüğünde, "Örneklem" sözcüğü, "Bir araştırmada bütünü anlamak için bütünden seçilen araştırma tekniklerinin uygulanacağı grup" olarak tanımlanmıştır. (Çevrimiçi) http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c7bcf85e45902.86386865 3 Mart.2019

Son olarak bu tez çalışması, Melendiz Bölgesi ve çevresinde çeşitli konularda araştırmalarını yürüten **Tepecik-Çiftlik Arkeolojik Araştırma Projesi'nin**;³ yerel mimarlık, yerel geçim ekonomileri ve mimariye yansımaları konusunda bölgede yürüttüğü çalışmalara da, ele aldığı sorunsal kapsamında katkı sağlayabilmeyi amaçlamıştır.

1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE VERİ KAYNAKLARI

Arkeoloji ana hatları ile geçmiş insan topluluklarının maddi kalıntılarını kazı, yüzey araştırmaları ve uzaktan algılama yöntemleriyle tespit edip ortaya çıkararak belgeleyen bu kalıntıları belli bir kronoloji dizisine yerleştirerek geçmiş yaşamı anlamaya çalışan bir bilim dalıdır. Ancak maddi kalıntıları belgelemenin ve bir zaman dizisine yerleştirmenin dışında, bu kalıntıların neden ve nasıl üretildikleri, hangi amaçlar için kullanıldıkları, kalıntıların sahibi toplulukların toplumsal, ekonomik, kültürel, siyasi, dini, bilişsel ve genetik yapısı, teknolojik ve teknik bilgi düzeyi ve yaşadıkları çevresel koşullar gibi birtakım sorularda araştırma alanının içerisine girmektedir. Dolayısıyla arkeoloji bilimi bu geniş çalışma sahasında etkin bir şekilde hareket edebilmek için farklı uzmanlık alanlarından araştırmacıları, ilgilendiği sorunsalların içerisine dahil etmiştir. Bu doğrultuda antropoloji, etnoloji, etnografi, mimari, coğrafya, jeoloji, jeomorfoloji, zooloji, botanik, kimya, biyoloji, geomatik mühendisliği gibi farklı bilim dallarıyla ortak araştırma programları geliştirmiş, kurgulamıştır. Bu disiplinlerle birlikte yürütülen ortaklaşa çalışmalar zamanla etnoarkeoloji, arkeobotani, arkeozooloji, biyoarkeoloji, jeoarkeoloji, arkeometri, deneysel arkeoloji, antik DNA çalışmaları, arkeoloji'de geomatik gibi çok sayıda alt disiplinin ve çalışma alanının da ortaya çıkmasına neden olmuştur.

³ Tepecik-Çiftlik Arkeolojik Araştırma Projesi, Melendiz Bölgesi'nin tarihöncesi rekonstrüksiyonunu gerçekleştirebilmek amacıyla arkeoloji, jeoloji, jeomorfoloji, coğrafya, arkeobotani, arkeozooloji, antrakoloji, antropoloji, antik DNA, etnoarkeoloji, etnografi, yerel mimarlık, uzaktan algılama ve coğrafi bilgi sistemi gibi farklı alanlardan araştırmacılarla birlikte bölgede disiplinler arası bir çalışma yürütmektedir.

Bu tez çalışması da bu araştırma stratejisine bağlı kalarak arkeoloji, etnografya⁴ etnoloji⁵, coğrafya, mimari ve geomatik⁶ biliminin yaklaşımlarını ve yöntemlerini etnoarkeolojik bir araştırmanın etrafında bir araya getirerek sorunsalını incelemeye çalışmıştır. Etnoarkeoloji, arkeolojinin ele aldığı sorunsallara yanıtlar getirebilmek amacıyla yaşayan toplulukların maddi kültürü, teknolojik ve teknik becerileri, yaşam biçimi, yerleşme düzenleri, geçim ekonomisi, toplumsal organizasyonu, kültürel yapısı, coğrafya ile olan etkileşimi gibi farklı konularda saha çalışmaları organize eden bir araştırma stratejisi olarak tanımlanabilir. Ancak, yalnızca yaşayan bir topluluk üzerine gözlemlere ve görüşmelere dayanan bir saha çalışması olarak algılamamak gerekir. Farklı bilimlerin yaklaşımları ve yöntemleri de çalışmaya dahil edilerek incelenen sorunsalın etkin bir şekilde ele alınması hedeflenir. Dolayısıyla tez çalışmasında da ele alınan sorunsalı daha etkin bir şekilde araştırabilmek için farklı bilimlerin yaklaşımları ve yöntemleri etnoarkeolojik bir araştırma içerisinde bir araya getirilmiştir. Böylelikle bir bölgenin iskân ve inşa sürecini açıklayabilmek amacıyla arkeolojik veriler incelenmiş ve yaşayan bir topluluk üzerine etnografik yöntemlerle bir saha çalışması yürütülmüştür. Ayrıca yer ve mekân üretme pratiklerine ilişkin süreçleri ve bölge coğrafyasının bu süreçler üzerindeki etkisini kavrayabilmek amacıyla da mimarinin ve çevresel bilimlerin bulgularından, yaklaşımlarından ve yöntemlerinden faydalanılmıştır. Bu araştırmaların dışında, incelenen coğrafyanın kendisi ile üzerindeki yapılar ve olayların konumlarına ve özelliklerine ilişkin bilgileri elde edilebilmek amacıyla da geomatik biliminin yöntemleri ve teknikleri araştırmaya dahil edilmiştir. Bu doğrultuda geleneksel ölçme yöntemleri, fotogrametrik teknikler

⁴ ‘‘Araştırmacıların görece küçük ölçekli, basit teknolojiye ve ekonomiye sahip, görece dış dünyadan tecrit olmuş topluluklara giderek, oradaki "bozulmamış" kültürü kayda geçirme çalışması. Kavram Yunanca *ethnos* (halk) ve *graphie* (çizim) sözcüklerinin bileşiminden oluşur. Bu ‘saf’ kültürün tespiti çalışmasında büyük ölçüde katılarak gözlem ve çeşitli görüşme teknikleri kullanılır (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 283).

⁵ Latince *ethnos* (ırk ya da kavim) ve *logia* (teori ya da bilim) sözcüklerinin birleşiminden oluşur. Kültürel bir varlık olan insanı konu alan bilim dalı Kıta Avrupa’ında **etnoloji**, Anglosakson ülkelerinde **sosyal** ya da **kültürel antropoloji**, Sovyetler Birliği’nde **etnografya** olarak adlandırılır. Karşılaştırmalı bir bilim dalı olan etnolojinin amacı gerek eski ve günümüz toplumları, gerek çağdaş insan toplumları arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri betimleyerek insanlar arasındaki etkileşim, göç ve gelişme tarihini açıklamaktır. Farklı kültürlerin neden birbirine benzediğini ve neden farklılaştığını eşzamanlı ve artzamanlı olarak açıklamaya çalışır. (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 284-285).

⁶ Jeodezi, fotogrametri, ölçme, kartografya ve uzaktan algılama konuları kapsamında yeryüzünün konumuna ve özelliklerine ilişkin bilgilerin üretimi ve kullanımını araştıran bilim dalı.

ve uzaktan algılama yöntemleri kullanılarak çalışılan sahanın mekânsal ve coğrafi bilgisi elde edilmiştir. Özetle ele alınan sorunsalın yanıtlanabilmesi için farklı bilim dallarının yaklaşımları ve yöntemleri etnoarkeolojik bir araştırmanın etrafında bir araya getirilmiştir. Bu çalışma bir anlamda tez çalışmasının etnoarkeolojik bir araştırmadan ne anladığını ve bu çalışmanın pratikte uygulanabilmesi için nasıl kurgulandığını ve geliştirildiğini de gösterir.

Bu yaklaşımla ele alınan sorunsala açıklamalar geliştirebilmek amacıyla, Melendiz Bölgesi'nde yaşayan bir yerleşme üzerine bir saha çalışmasının yürütülmesi planlanmıştır. Doç. Dr. Erhan Bıçakçı'nın önerisi ile Melendiz Bölgesi'nde geleneksel yerleşme dokusunu ve yaşam biçimini korumaya devam eden ve yerleşim tarihi Bizans Dönemi'ne kadar gerilere giden (maddi kalıntılar ve yazılı kaynaklarla belgelenebilmektedir) Murtaza Köyü ve çevresinin bu araştırmaya dahil edilmesine karar verilmiştir. Çünkü bölgenin binlerce yıllık mekânsal hafızasının bu topluluğun yer ve mekân üretme davranışlarında yaşamaya devam ettiği ve dolayısıyla bu hafızanın günümüz yerleşme dokusuna yansıdığı varsayılmıştır. Böylelikle gözlemlenebilir bir örneklem çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için 2014-2015-2016 yıllarının Ağustos ve Eylül aylarını kapsayan dönemleri boyunca toplam 96 gün Murtaza Köyü'nde ikamet edilmiştir. Bu süre boyunca köyde yapılan görüşmeler, gözlemler ve belgelemeler (etnografik araştırmalar, rölöve çalışmaları, fotogrametrik belgelemeler ve coğrafi bilgi sistemi çalışmaları) sonucunda sorunsalı yanıtlamaya yönelik önemli bulgulara ulaşılmıştır.

Bu araştırma boyunca;

- Köyün bulunduğu çevrenin coğrafi özellikleri;
- Yerleşim tarihi ve tarihi coğrafyası;
- Yerleşme düzenleri ve mimari özellikleri;
- Yerleşim sahasının iskâna açıldığı dönemlerden itibaren meydana gelen tarihsel olayların ve coğrafi koşulların köyün bugünkü yerleşme düzenine ve mimari dokusuna olan etkisi sorularıyla;

Köklü bir yerleşme kültürüne ve mekânsal hafızayı sahip yaşayan bir yerleşmede bir araştırma yürütülmüştür. Bu soruların yanıtlarını alabilmek amacıyla da farklı yöntem ve teknikler bir arada kullanılmıştır. Elde edilen veriler konuları, toplanma yöntemleri ve tekniklerine göre dört gruba ayrılmaktadır.

Yerel anlatılar: Murtaza Köyü halkıyla yapılan görüşme ve gözlemlerden oluşmaktadır. Bu çalışmada; köyün coğrafi çevre ile olan ilişkisi, yerleşme sahasının tarihi geçmişi, tarihi coğrafyası, yerel mimarinin ve yerleşme dokusunun ortaya çıkması, köyün geçmişinden günümüze toplumsal, ekonomik, kültürel yapısı ve zanaat ile üretim araçlarının teknolojik ve teknik düzeyi ile yapı inşa bilgi ve tecrübesi gibi birçok konu üzerine görüşmeler yapılmış ve gözlemlerde bulunulmuştur.

Rölöve çalışmaları: Murtaza Köyü'nün yapı tekniğini ve teknolojisini, kullanılan yapı malzemelerini, yapı içi ve dışı faaliyetlerini ve coğrafyanın mimari yapılara etkisini kavrayabilmek amacıyla rölöve çalışmaları yürütülmüştür. Bu çalışma ile yerel mimariye ve yerleşme dokusuna sistematik bir yöntem ve teknikte yaklaşarak yerel anlatıların ve gözlemlerin desteklenmesi amaçlanmıştır.

Coğrafi Bilgi Sistemi çalışmaları: Rölöve çalışması sırasında mimari yapıların yapı niteliklerine ve niceliklerine ait veriler toplanmıştır. Bu veriler, bir Coğrafi Bilgi Sistemi⁷ (CBS) yazılımı kullanılarak, grafiksel bir sözel veri tabanına bağlanmıştır. Böylelikle yapıların yerleşme içindeki nitelikleri ve nicelikleri, grafiksel olarak yerleşme planı üzerinde analiz edilebilir hale gelmiştir. Yerel anlatılardan ve rölöve çalışmalarından elde edilen veriler bu yöntemle yerleşme planı üzerinde gösterilebilmiştir.

Fotogrametri ve Uzaktan Algılama çalışmaları: Bölgenin yükseklik haritasını ve Murtaza Köyü'nün durum planı ile topoğrafik haritasını üretebilmek

⁷ Coğrafya ile ilgili grafik (konum ve şekil) ve grafik olmayan (öznitelik) verilerin çeşitli kaynaklardan toplanması, bilgisayara ortamında depolanması, işlenmesi, analiz edilmesi, sunulması fonksiyonlarını bütünlük olarak yerine getiren yazılım (Çevrimiçi) <https://www.harita.gov.tr/e-3-terimler-sozlugu.html> 18 Nisan 2019.

amacıyla, fotogrametrik⁸ teknik ve yöntemler kullanılarak ortofotoların⁹ üretildiği ve **Shuttle Radar Topography Mission**¹⁰ (SRTM) uydu verilerinin kullanıldığı çalışmaları kapsamaktadır.

Murtaza Köyü'nde yürütülen saha çalışmasına destek olması ve açıklamaları geliştirebilmek amacıyla da, Murtaza Köyü'nün yerleşme tarihi ile ilişkili arkeolojik bulguları sağlayan bölge araştırmaları (Doğu Melendiz Yüzey Araştırması¹¹, Niğde İli Tarihöncesi Arkeolojik Yüzey Araştırması¹², ve Tyanitis'in Kuzeyi Arkeolojik Yüzey Araştırması¹³) ile bölgenin Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemleri anlamak amacıyla gerçekleştirilen tarihi çalışmalar bu kapsamda araştırmaya katılmıştır. Ayrıca, 2013-2014 yıllarında Yük. Mim. Werner H. Schnuchel danışmanlığında, Serdar Duman ve Burak Falay'ın katılımıyla, Melendiz Bölgesi'nin yerel mimarisi, yerleşme düzenleri

⁸ "Fotoğraf aracılığı ile ölçme ve bilgi toplama bilimi ve teknolojisi."(Erkan vd. 2010: 20).

⁹Ortofoto: perspektif resimlerdeki, resim eğikliği ve arazideki yükseklik farklarından dolayı görüntü kaymalarının giderilmesi sonucu elde edilmiş, harita gibi belli bir ölçeği olan düzeltilmiş hava fotoğrafı. (Çevrimiçi) <https://www.harita.gov.tr/e-3-terimler-sozlugu.html> 18 Nisan 2019.

¹⁰ "2000 yılında SRTM (Shuttle Radar Topography Mission) uydusu yeryüzünü 60 derece kuzey ve güney enlemleri arasını tarayarak yükseklik bilgisi elde etmiştir. 11 günlük görevinden sonra toplanan veriler işlenmiş ve ABD için 1 saniye diğer ülkeler için 3 saniye çözünürlükte olmak üzere bir sayısal yükseklik bilgisi üretilmiş ve NASA sunucularında yayınlanmıştır" (Bildirici ve Abbak, 2017: 16).

¹¹ Doğu Melendiz Yüzey Araştırması 2008-2010, 2012 yılları arasında Doç. Dr. Erhan Bıçakçı danışmanlığında Melendiz Dağları'nın doğu yamaçlarında gerçekleştirilmiştir. Bu yüzey araştırması, bölgede 2007-2012 yılları arasında yürütülen Göllüdağ Obsidiyen Araştırmaları ve Tepecik-Çiftlik kazısından gelen bulguları dikkate alarak Paleolitik, Neolitik ve Kalkolitik Dönemleri kapsayan buluntuları, kamp alanlarını, yerleşim yerlerini ve ışıkları tespit edebilmeyi amaçlamıştır (Doğu Melendiz Yüzey Araştırması yayımlanmamış raporları).

¹² 2014-2018 yılları arasında Niğde merkez ilçesi sınırlarında Doç. Dr. Semra Yıldırım Balcı danışmanlığında yürütülen yüzey araştırması, bölgedeki obsidiyen kaynaklarıyla ilişkili olabilecek tarihöncesi döneme ait obsidiyen ışıklarını, yerleşmeleri ve kamp yerlerini tespit edebilmeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda, 2014 ve 2015 yıllarında Melendiz Dağları'nın güneydoğu yamaçlarında, 2016-2018 yıllarında arasında ise tarihöncesi toplulukların doğu ve güneye doğru hareketlerini anlayabilmek amacıyla, Niğde Masifinin kuzey kesiminde araştırmalarını gerçekleştirmiştir (Balcı ve Çakan, 2017: 13-26).

¹³ 2006-2009 yılları arasında Pavia Üniversitesi Kapadokya Bölgesi'nin Roma Dönemi Eyaletlerinden biri olan Tyanitis'in kuzeyinde, Hasan ve Melendiz Dağları'nın güney yamaçlarında ve bu yamaçların uzandığı Bor Ovası'nda arkeolojik bir yüzey araştırması gerçekleştirmiştir. Bu araştırmada bölgede tespit edilen arkeolojik yerleşmelerin haritalanması ve Tyanitis'in kuzeyindeki eski yol sisteminin tespit edilebilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda yürütülen araştırmalar sonucunda Geç Neolitik Dönemden, Orta Çağ'a kadar tarihlenen 37 arkeolojik yerleşme belgelenmiştir (d'Alfonso, 2011: 231-238).

ve geçim ekonomileri üzerine yürütülen etnografik araştırmanın ve rölöve çalışmalarının verileri de bu çalışmaya dahil edilmiştir¹⁴. Bölge coğrafyasını konu alan yayınlarda araştırma kapsamında değerlendirilen çalışmalar arasındadır. Özetle, farklı araştırmaların bulguları, araştırma yöntemleri ve teknikleriyle tezin sorunsalının yanıtlanmasına çalışılmıştır. Bir anlamda etnoarkeolojik bir araştırma stratejisiyle araştırma sorusuna/sorularına yaklaşılmıştır.

1.3.ARAŞTIRMANIN TEORİK ÇERÇEVESİ VE UYGULANABİRLİĞİ

Doğa'da **örüntü**¹⁵ olarak tanımlanabilecek jeolojik ve biyolojik yapılardan meydana gelen, birbirini tekrar eden doğal dokular ile karşılaşmaktadır. Ormanların bir araya gelerek oluşturduğu örtüler, iç ve dış kuvvetlerin meydana getirdiği yeryüzü şekilleri, altıgen formda olan bal petekleri veya örümcek ağlarının meydan getirdiği geometrik biçimler, bu örüntülerin yalnızca bir bölümünü oluşturur. İnsanın yeryüzünde görülmeye başlamasıyla birlikte ise, **doğanın** yarattığı bu dokulara insanın üretmiş olduğu **kültürel örüntüler** de eklenmiştir. İnsanların barınma, beslenme ve alet üretme ihtiyacı, duygu ve düşünce dünyasının ortaya koyduğu maddi üretimler, coğrafyalar üzerinde yeni biçimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bilinçli bir organizasyona dönüşen bu kültürel örüntülerin nasıl ve neden ortaya çıktıkları, doğal çevreyle olan etkileşimleri, gösterdikleri devamlıklar ve değişim süreçleri ise, arkeologların sorunsallarını oluşturmaktadır. Arkeologlar bu sorulara birtakım açıklamalar getirebilmek amacıyla, bir anlamda bu örüntülerin içerisine gizlenmiş ve

¹⁴ Doğu Melendiz ve Niğde ili Tarihöncesi Arkeolojik Yüzey Araştırmaları ile Tepecik-Çiftlik Arkeolojik Kazıları ekiplerinde yer aldığım projelerdir. Ayrıca; yerel mimarlık, yerel geçim ekonomileri ve mimariye yansımaları başlığında, Karlsruhe Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Yapı Tarihi Enstitüsü mensuplarından Yük. Mim. Werner H. Schnuchel† danışmanlığında Serdar Duman'ın da katılımıyla bölgede yürütülen araştırmada içinde bulunduğum bir projedir. Dolayısıyla bu araştırmalarda doğrudan yer almış olmam, bölgenin arkeolojik, etnografik, tarihi ve coğrafi yapısıyla ilgili bir bilgi birikiminin oluşmasına ve tez çalışmasının üretilmesine önemli katkılar sağlamıştır.

¹⁵ Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde "Örüntü" sözcüğü "olay veya nesnelerin düzenli bir biçimde birbirini takip ederek gelişmesi." olarak tanımlanmıştır.

(Çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c7bd80ba0feb9.37795349 3 Mart 2019

o örüntünün neden ve nasıl oluştuğunu açıklamaya yardımcı olacak kodları açığa çıkarmaya çalışmaktadırlar. Bu kodlara, bir yapının yapı malzemeleri ya da yapı tekniği incelediğinde, yerleşmenin topoğrafya ile olan ilişkisi anlaşılmaya çalışıldığında ya da çevresinde yer alan doğal kaynakların kullanımı üzerine değerlendirmelerde bulunulduğunda kısmen de olsa ulaşılabilmektedir. Dolayısıyla bu yaklaşım ile o yerleşme organizasyonunun neden ve nasıl ortaya çıktığı, devamlılığı ve değişim süreçleri üzerine birtakım açıklamalar geliştirilebilir.

Orta Anadolu'nun Melendiz Bölgesi'nde yürütülen arkeolojik ve tarih araştırmalar da, bölgede farklı zaman-mekân düzlemine ait çok sayıda yerleşme örüntüsünün bulunduğunu tespit etmiştir. Her bir yerleşme organizasyonun kendi bağlamları içerisinde farklı nedenlerle ortaya çıktığı, devamlılık gösterdiği, değişim süreçlerini yaşadığı ve bir süre sonrada ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bölge, bütün bu süreci araştırmaya yardımcı olacak - bir anlamda kodlarını çalışacak – yeterli malzemeye sahiptir. Bu açıdan, Murtaza Köyü'nde binlerce yıllık mekânsal ve kültürel hafızasıyla bölgede bu araştırmanın yürütülebileceği çalışma sahalarından birini oluşturur. Dolayısıyla arkeolojinin bu sorunsalı Murtaza Köyü'nün üzerinden yanıtlanmaya çalışılacaktır.

Çalışmayı değerlendirirken dikkate alınması gereken en önemli husus, insanın çok katmanlı, karmaşık ve belirsiz bir yapı olduğu gerçeği ile beşeri ve sosyal bilim araştırmacıları ve arkeologlar için sınırlı bir coğrafyada gerçekliğin küçük bir kısmını açıklamaya çalışmanın bile yeterince karmaşık ve zor bir iş olduğudur. Bu nedenle tezin ele aldığı sorunsal çerçevesinde ileri sürdüğü çıkarımlar nihai açıklamalar değildir. Aynı bölgede, aynı sorunsalı ele alarak, aynı veriler üzerinden çok daha farklı çıkarımlara ulaşabilecek araştırmacılar olacaktır. Dolayısıyla biz arkeologlar tarafından atılacak en önemli adım, ilgilenilen sorunsal üzerine yapılan açıklamaların sayısını arttırmaktır. Böylelikle tarihöncesi ve sonrası insan topluluklarının davranışları, yaşam biçimi ve düşünce dünyası ile ilgili gerçekliklerine ulaşma becerisi biraz daha artmış olacaktır. Bu tez çalışması da bu yaklaşım çerçevesinde ilgili olduğu sorunsalın yalnızca küçük bir kısmını açıklamayı deneyerek arkeolojinin sorunsallarına getirilen açıklamaların gerçekliğine katkıda bulunmayı denemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

ETNOARKEOLOJİ'NİN TARİHSEL SÜRECİ

Etnoarkeoloji'nin arkeoloji biliminin içerisinde nasıl yer bulduğunu ve tarihsel sürecini kısaca açıklayarak, tezin araştırma stratejisini belirleyen bu yaklaşımın ve yöntemin tarihsel kaynaklarına da değinmek gerekir.

ABD'deki etnolog ve prehistoryacılar 1879 yılında **Smithsonian Enstitüsü'nün** (kuruluşu 1846) departmanı olarak kurulan **Amerikan Etnoloji Bürosunda** ve 1886 yılında Mary Hemenway'in finans ederek organize ettiği sivil bir bilimsel kuruluş olan **Hemenway Soutwestern Archaeological Expedition**'da arkeolojik ve etnografik çalışmaların iç içe geçtiği araştırmalar yürütmüştür (Baxter, 1888: 2-3). Bu çalışmalar etnografik verileri kullanarak tarihöncesi toplulukların arkeolojik materyali nasıl ürettiğini ve kullandığını açıklayabilmeyi amaçlamıştır. Araştırmalar ABD'nin güneybatısında yer alan Arizona, New Mexico ve Texas eyaletlerindeki arkeolojik kültürler ile yaşayan Amerikan yerlilerinin yerleşmelerinde gerçekleştirilmiştir. Bu bölgelerdeki arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan maddi kültür bulgularının üretim teknikleri ve işlevleri yaşayan Amerikan yerlilerinin etnolojik ve etnografik verileri ile açıklanmıştır (V. Mindeleff, 1891; Mallery 1894; Cushing 1886, 1896; Holmes 1886, 1896, 1905; Fowke 1896; C. Mindeleff 1898, 1896, 1897; Dorsey 1896; Fewkes 1898, 1901). Bu araştırmalarla ilgili etnolog Frank Hamilton Cushing (1857-1900) arkeolojinin etnolojiyi tarihöncesi çağlara götürdüğünü belirtmiştir (Baxter, 1888:3). Sylvester Baxter'de **Hemenway Soutwestern Archaeological Expedition**'da yayınladığı bir raporda araştırmalarını etnoloji, antropoloji, tarih, arkeoloji ve coğrafi bilimlerin kapsamında yürüteceğini ve bu bütüncül yaklaşımın arkeolojik bulguları belgelenen nesnelere öte geçmişin rekonstrüksiyonuna yardımcı olan materyaller haline getireceğini vurgulamıştır (Baxter, 1888: 4-5).

1901 yılında Jesse Fewkes, Amerika Kıtası'ndaki Tusayan yerlilerinin göç gelenekleri üzerine araştırmalarını yürütürken Hopi yerlilerine ait göç materyallerinin arkeolojik yöntemler ile toplandığını, ancak yaşayan yerlilerin rehberliğinde

etnoarkeologlar tarafından *Hopi* köylerinde yapılacak araştırmaların bu çalışmayı daha başarılı kılacağına dikkat çekerek literatürde **etnoarkeolog** kavramını kullanan ilk kişi olmuştur (Fewkes, 1901: 579). Ancak Nicholas David ve Carol Kramer **Etnoarchaeology in Action**'da (2001), Fewkes'in bu kavramla *yemel köylerde çalışan arkeologları* anlatmak istediğini ifade ederek, Fewkes'in yaptığı çalışmaları sistematik araştırma yöntemlerine dayanan günümüzün etnoarkeolojik çalışmalarından uzak olduğunu vurgulamışlardır. Dolayısıyla Kramer ve David, Fewkes ve çağdaşlarının gerçekleştirdiği bütün bu çalışmaların arkeolojik veri ile etnografik kaynak arasındaki benzerliklerden hareket eden kıyaslamalar ile sınırlı olduğunu ve dolayısıyla günümüzün sistematik etnoarkeolojik araştırmalarından uzak olduğunu ileri sürmüşlerdir (Kramer ve David, 2001: 6). Donald Thomson'un (1901-1970) 1939 yılında yayınladığı **The seasonal factor in human culture** adlı makalesi modern yaklaşımla yapılmış ilk etnoarkeolojik çalışma olarak kabul edilmiştir. Thomson bu çalışmasında, Avustralya Aborjinleri'nin alet çantasının ve diğer maddi kültür ürünlerinin çevresel koşullara göre farklılıklar gösterip göstermediğini araştırarak, arkeologlar tarafından farklı kültürlere ait olarak yorumlanan maddi kültür kalıntılarının aynı topluluğa ve kültüre ait olabileceğini göstermiştir (Kramer ve David, 2001: 6).

Smithsonian Enstitüsü'ne bağlı Amerikalı arkeologlar bir süre sonra işlevsel bakış açılarını koruyarak, ancak Avrupa'daki gelişmeleri de takip ederek çalışmalarına yeni bir yön vermiştir. Çünkü etnografik verilerin zaman ve mekân kaygısı olmadan doğrudan arkeolojik materyaller ile karşılaştırılması ve bu yaklaşımla getirilen açıklamaların ne kadar geçerli olabileceği tartışılmaya başlanmıştır (Stewart 1937, 1948, 1949; Stewart ve Setzler 1938; Martin ve Rinaldo 1938; Kluckhohn 1939; Parsons 1940; Wedel 1941; Bennett 1943; Bullen 1947). Amerikalı arkeologlar bu süreçte, G. Childe (1892-1957), G. Clark (1907-1995) ve diğer Avrupalı arkeologların arkeolojik verilerin yorumlanması ile ilgili önerdikleri birtakım yaklaşımları ve yöntemleri takip etmeye başlamıştır. Childe, Clark ve diğerleri hem teoride hem de uygulamada önerdikleri yöntemlerin ve yaklaşımların başarılı sonuçlar verdiğini kanıtlarıyla gösterebilmişlerdir. Bu dönemlerde, Robert Lowie (1883-1957) ve Frank Speck (1881-1950) gibi Amerikalı etnologlar arkeologların yalnızca maddi kültürü

inceleyebileceğini ve insan davranışları hakkında bir şey söyleyemeyeceklerini ileri sürseler de, Amerikalı arkeologlar arkeolojik nesnelere sosyal, politik ve ekonomik çerçevenin içerisine yerleştirmeye ve yalnızca tipolojik olarak değerlendirmekten kaçınmaya başlamışlardı (Trigger, 2008: 365-366).

Bu yeni sürecin temsilcilerinden biri olan Julian Stewart (1902-1972) ve F. M. Setzler'de (1902-1975) yayımladıkları ortak makalelerinde arkeoloji ve etnolojinin ortak amacının geçmiş tarihin rekonstrüksiyonunu yapmak olduğunu ve her iki disiplinin de ortak problemler etrafında bir araya gelerek birbirlerini tamamlayabileceklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca, arkeolojinin elde ettiği bulguların tanımlamanın, listelemenin ve kronoloji tablosuna eklemesinin dışında, bu bulguların geçmiş yaşamın günlük aktivitelerinin anlaşılmasında da kullanması gerektiğine dikkat çekmişlerdir (Stewart ve Setzler, 1938: 4, 6). Yine Stewart, Kuzey Amerika'nın güneybatısındaki yerliler üzerine yaptığı başka bir etnografik araştırmada toplumsal ve ekolojik faktörlerin yerlilerin yaşam biçimlerini nasıl etkilediğini açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca bu çalışmada ulaştığı çıkarımların arkeolojik verilere de uyarlanabileceğini vurgulamıştır (Stewart, 1937: 101,102). P. Martin'de (1899-1974) Kuzey Amerika'da, Colorado'nun güneybatısında *Anazasi* kültürüne ait yerleşmelerde yürüttüğü arkeolojik kazılardan elde ettiği bulguları yorumlarken, o bölgede yaşayan *Pueblo* yerlilerinin etnografik verilerinin kendisine önemli bir kaynak olacağını ifade etmiştir (Martin ve Rinaldo 1938:467). Elsie Clews Parsons'da (1875-1941) bir çalışmada *Pueblo* yerlileri üzerinden verdiği örneklerle arkeolojik verilerle, etnolojik verileri bir araya getirmiştir (Parsons, 1940: 214-220).

Antropolog John Bennet (1915-2005) arkeolojik verilerin yorumlanması ile ilgili gelişmelere değindiği bir yayınında, etnologlar ve sosyal antropologlar tarafından geliştirilen kavramların arkeolojik verilere de uyarlanması gerektiğini önermiştir. Ancak bu çabaların uzun bir yol kat etmesi gerektiğini ve antropolojik yaklaşımın arkeolojiye uyarlanması konusunda bazı belirsizliklerin olduğunu ve bütün bunların tartışılması gerektiğine de dikkat çekmiştir (Bennett, 1943: 211-212). Adelaide Kendall Bullen, *Navaho* toplumundaki kil figürinler ile ilgili etnografik bir çalışmada arkeolojik kazılarda ele geçen her figürinin ritüeller ile

ilişkilendirilemeyeceğini vurgulamıştır. *Navaho* yerlileri arasında yapılan çalışmalarda belgelenen figürinlerin çocuk oyuncakları olduğundan bahsederek arkeolojik kazılarda ele geçen figürinlerin yorumlanırken bu etnografik verinin de göz önüne alınması gerektiğine dikkat çekmiştir (Bullen, 1947: 128-130). Steward bir başka çalışmasında Amerika kıtasında tespit edilen kültür evreleriyle ilgili genel tanımlamaların dışında, her yerleşme sahasının kendi yerel bağlamı içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu amaçla yerleşme sahalarını yerleşme dokusu, toplumsal yapı, nüfus yoğunluğu ve zanaatler gibi farklı fonksiyonları ile birlikte ele alınarak ve aralarındaki ilişkiler göz ardı edilmeden açıklanması gerektiğini ileri sürmüştür (Stewart, 1948: 103-104).

Bütün bu çalışmalar, 19. yüzyıl'ın ortalarından itibaren arkeologların ve antropologların arkeolojinin etnografi ve etnoloji ile kurduğu işbirliğini yöntemsel açıdan sürekli tartıştığını göstermektedir. Ancak bu işbirliğinin nasıl olması gerektiği ve bu araştırma stratejisinin arkeolojinin bir alt bilimi dalı olarak resmi anlamda kabul edilmesi Maxine Kleindienst ve Patty Jo Watson'ın 1956 yılında **Anthropology Tomorrow** adlı dergide ortak yayınladıkları **Action archaeology: The archaeological inventory of living community**¹⁶ (1956) isimli makalelerine dayanır. Bu makalede arkeologlara, kendi yaklaşımlarını koruyarak ihtiyaç duydukları bilgileri sağlayacak bir araştırma stratejisi önerilmiş ve arkeolojinin sorunsallarına odaklanarak gerçekleştirilecek saha çalışmalarının önemi üzerinde durulmuştur (Kramer ve David, 2001: 6). Makalenin başlığını oluşturan **Action Archaeology** terimi ise, 1950'lerde Antropolog Sol Tax'ın uygulamalı antropoloji başlığı altında Amerika'nın Fox yerlileri üzerine başlattığı çalışmasından esinlenerek kullanılmıştır. Tax'ın **Action Anthropology** başlığı ile Fox yerlilerinin geçim ekonomileri üzerine antropolojik bakış açısıyla başlattığı çalışmalar, Kleindienst ve Patty Jo Watson'ı da etkilemiştir (Watson, 2010: 243).

¹⁶ M.R. Kleindienst, P. J. Watson, "Action archaeology: the archaeological inventory of a living community", **Anthropology Tomorrow** 5 (1), 1956, s. 75-8.

Kramer ve David, Watson ile Kleindienst'in makalelerinde önerdikleri araştırma stratejisinin dönemin arkeologları arasında uzun tartışmalara neden olduğunu ve bu araştırma stratejisini uygulamaya çalışan araştırmaların arka arkaya yayınlanmaya başladığını belirtirler. Bu çalışmalardan biri 1957 yılında Joseph Bauxar'ın Amerika kıtasının Yuchi yerlileri üzerine **Yuchi Ethnoarchaeology**¹⁷ (1957) isimli yayımıdır. Bauxar bu çalışma ile etnoarkeoloji terimini kullanan ilk araştırmacılardan biri olmuştur. Ancak bu çalışma yaklaşım olarak Fewkes'in çalışmalarına yakındır. Richard Gould **Living archaeology: The Ngatatjara of Western Australia**¹⁸ (1968) yayını ile **Living Archaeology**, W. H. Oswalt (1974) ise, **Archaeoethnography**¹⁹ terimiyle bu araştırma stratejisini temsil eden yayınlar çıkarmışlardır. A.G. Pastron'da (1974) çalışmasında **Ethnographic Archaeology**²⁰ terimini kullanarak bir araştırma yayımlamıştır. Ancak **Ethnoarchaeology** zamanla en çok kullanılan terim olarak diğer terimlerin önüne geçmiştir (Kramer ve David, 2001: 6, 9). Bu terimlerin dışında bu araştırma stratejisini tanımlamak için **Archaeological Ethnography**, **Middle Range Theory** ve **Actualistic Studies** gibi isimlerde kullanılmıştır (Watson, 2010: 243-244).

Kleindienst ve Watson'ın 1956 yılında yayımladıkları ve üzerine çok sayıda tartışmanın yürütüldüğü bu makalenin ortaya çıkmasında, R. Braidwood ve yürüttüğü Irak-Jarmo projesinin önemli bir etkisinin olduğunu söylemek gerekir. Çünkü, Braidwood Irak'ın kuzeydoğusunda tarihöncesi dönem ait bir yerleşim yeri olan Jarmo'nun mimarisi ve geçim ekonomisi üzerine birtakım varsayımlar ileri sürebilmesine yardımcı olması için yakın köylerde saha çalışmaları yürütmeyi

¹⁷ Joseph Bauxar, "Yuchi ethnoarchaeology, Part I: some Yuchi identifications reconsidered". **Ethnohistory** 4, 1957, s. 279–301. Joseph Bauxar, "Yuchi ethnoarchaeology, Parts II–IV." **Ethnohistory** 4, 1957, 369–437.

¹⁸ Richard Gould, "Living archaeology: the Ngatatjara of Western Australia". **Southwestern Journal of Anthropology** 24, 1968, s. 101–22.

¹⁹ Oswalt, W. H. "Ethnoarchaeology", **Ethnoarchaeology**, Ed. C. B. Donnan ve C. W. Clewlow Los Angeles: University of California, Institute of Archaeology Monograph 4., 1974, s.3–14.

²⁰ Pastron, A. G. "Preliminary ethnoarchaeological investigations among the Tarahumara." **Ethnoarchaeology**, Ed. C. B. Donnan ve C. W. Clewlow, Los Angeles: University of California, Institute of Archaeology Monograph 4, 1974, s. 93–114.

hedeflemiştir. Bu amaçla da antropolog Frederik Barth'a böyle bir çalışma için öneride bulunmuştur. Barth'da Jarmo'ya yakın köylerin mimarisi ve ekonomisi ile ilgili çalışmalar yürütmüş, ancak iyi bir monografik çalışma ortaya çıkmasına rağmen, Jarmo ile ilgili yanıtı aranan sorulara yeterli açıklamalar getirebilen bir çalışma ortaya çıkmamıştır (Watson, 2009: 5). Braidwood, böyle bir çalışmayı bir kez daha 1954-55 sezonunda tez çalışmaları için Jarmo'ya gelen Patty Jo Watson'a önermiştir (Watson, 2010: 238). Dolayısıyla Watson ile Kleindienst'in 1954 yılından itibaren Braidwood'un ekibinde yer almaları ve Braidwood tarafından çevre köylerde çalışmalar yürütmeye yönlendirilmeleri, 1956 yılında **Action archaeology** başlıklı makalenin yazılmasında etkili olmuştur.

Patty Jo Watson sonrasında 1958-59 sezonunda Jarmo'ya yakın Chalga ve Kani Sard köylerinde etnoarkeolojik çalışmalar yürütebilmek amacıyla Irak'a dönmeyi planlamıştır (Watson, 2010: 236). Ancak Irak'ta yaşanan ulusal devrim, Irak-Jarmo projesinin 1959 yılında iptal edilmesine yol açarak Braidwood ve ekibinin o sezon İran'ın batısında Zağros dağlarında **İran Tarihöncesi Projesi'ni** başlatmasına neden olmuştur. Watson da, 1959 yılında bu projenin içerisinde Kermansah'ın güneybatısında küçük bir kasaba olan Shahabad'ın yakınındaki Ain Ali yerleşmesinde etnografik gözlemlerde bulunduğu bir çalışma gerçekleştirmiştir (Watson, 2010: 238). Watson, daha sonrasında da Ain Ali'den ayrılarak daha uzun süreli çalışmalar yürüteceği Kermansah'taki Hasanabad ve Qala Kharawa köyleri ile geçim ekonomisi hayvancılığa dayanan Shirdasht köylerinde çalışmalarını devam ettirmiştir (Watson, 2010: 238). Patty Jo Watson, İran'daki köylerde gerçekleştirdiği etnoarkeolojik çalışmalarda köylerin mimarisini, toplumsal ve ekonomik yapısını belgelemiş ve bu verileri kullanarak, geçim ekonomisi hayvancılığa ya da tarımsal faaliyetlere dayanan yerleşmelerin aralarındaki farklılıklara odaklanmıştır. Böylece Zağros dağlarında benzer çevre koşullarına sahip tarihöncesi yerleşmeler ile ilgili yapılacak açıklamalara katkı sağlamayı hedeflemiştir (Watson, 2010: 241). Aynı dönemlerde İran'da yürütülen diğer bir etnoarkeolojik çalışmada Carol Kramer tarafından Aliabad Köyü'nde yürütülmüştür. Kramer'in araştırmalarını yürüttüğü Aliabad Köyü, Watson'ın çalıştığı Hasanabad Köyü'nden daha büyük bir kırsal yerleşmedir. Kramer çalışmasında Watson'dan farklı olarak köyün yerleşme dokusu ve nüfusu üzerine odaklanmış ve

arkeolojik kazılar ile yüzey araştırmalarından gelen verileri de değerlendirmelerine katmıştır (Watson, 2010: 242). Watson ile Kramer'in ortaya çıkardıkları bu çalışmalar etnoarkeoloji alanında önemli başvuru kaynakları olarak kabul edilmiş ve etnoarkeoloji'nin yaklaşımını, yöntemini ve tekniklerini belirlemesi ve geliştirmesi açısından önemli yayınlar olmuřtur²¹.

Etnoarkeoloji'nin resmi anlamda bir alt disiplin olarak kabul edildiği dönemden itibaren arkeolojinin etnografi ve etnoloji ile olan ilişkisinin tarihsel süreci Kramer ve David (2001) tarafından üç döneme ayrılır.

İlk dönem, 1956-1967 yıllarını kapsayan ve Kleindienst ile Watson'ın **Action Archaeology** makalesi ile başlayan ve 1967 yılına kadar devam eden süreçtir. Bu dönem etnoarkeolojinin, etnografi ve antropoloji ile ilişkisinden daha fazla arkeoloji ile olan ilişkisi üzerine durulmuş ve geçmişin yorumunda analojinin rolü ile ilgili tartışmalar yürütölmüştür. Bu konuda Robert Ascher'in **Analogy in archaeological interpretation**²² (1961) ve Karl Heider'in **Archaeological assumptions and ethnographic fact: a cautionary tale from New Guinea**²³ (1961) yayınları oldukça önemlidir (Kramer ve David, 2001: 14).

İkinci dönem, 1968-1981 yılları arasını kapsayan ve Lewis Binford'un **Archaeology as anthropology**²⁴ makalesi ile yeni arkeoloji olarak ilan ettiği dönemi kapsamaktadır. Yeni Arkeologlar arkeolojik kayıtları test edebilmek ve varsayımlarda bulunabilmek amacıyla insan davranışlarının modellerinin oluşturulması gerektiğini vurgulayarak bilimsel bir yaklaşımla sistem teorisi ve pozitivistimin tümünden gelim

²¹ Carol Kramer, **Village ethnoarchaeology: Rural Iran in archaeological perspective**, New York, Academic Press, 1982.

Patty Jo Watson, **Archaeological ethnography in western Iran**, Viking Fund Publications in Anthropology No. 57, Wenner-Gren Foundation, Tucson University of Arizona Press, 1979

²²Robert Ascher, "Analogy in archaeological interpretation", **Southwestern Journal of Anthropology** 17, 1961, s. 317–25.

²³K. G. Heider, "Archaeological assumptions and ethnographic fact: a cautionary tale from New Guinea" **Southwestern Journal of Anthropology** 23, 1961, s. 52–64.

²⁴ L. R. Binford, "Archaeology as anthropology", **American Antiquity** 28, 1962, s. 217–25.

mantıksal yaklaşımının takip edilmesi gerektiği ileri sürmüşlerdir. Bu amaçla etnoarkeolojinin araştırma stratejisine önemli katkılar sağlayacağına inanılmıştır. Binford araştırmasını bu temelde kurgularken, insanın dış koşullara karşı adapte olabilen bir varlık olduğunu ve dolayısıyla değişim süreçlerini açıklayabilmek için ürettiği materyalin üzerine odaklanması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca Julian Steward, Marshall Sahlins, Elman Service ve diğerleri ile birlikte kültürel ekoloji yaklaşımıyla arkeolojinin bakış açısı üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. (Kramer ve David, 2001: 18). Ancak etnografi ve arkeoloji arasındaki ilişki konusunda Kleindienst ve Watson'ın 1956 yılında ileri sürdüklerinden farklı şeyler söylememişlerdir (Watson, 2010: 244).

1982-1990 yılları arasını kapsayan üçüncü dönem ise, Ian Hodder'ın **Symbols in action**²⁵ kitabı ile başlattığı dönemdir. Bu dönemde ise, materyallerin yaşamış olduğu bağlamın keşfedebilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu amaçla ele geçen materyal kültürün geçmişin çarpıtılmış ve bozulmuş hali olduğu ancak insan davranışını yansıtabileceği fikri ileri sürülmüştür. Materyal kültürün yalnızca kültürü yansıtmadığını ait olduğu kültürü kurmaya ve inşa etmeye de yardımcı olacağı belirtilmiştir. Hodder, yeni arkeolojinin temel öğretilerine karşı çıkararak insan aklının keşfedilmesi gerektiğini vurgulamış ve insan davranışlarının yalnızca çevresel uyaranlar tarafından biçimlendiğini savunan pasif yaklaşımı reddetmiştir. Buna karşın, insan eylemlerini ve faaliyetlerini öne çıkartarak insan kültürünün etkinliğini vurgulamıştır. Hodder yaklaşımını geliştirirken Giddens'in yapısal teorisi, Bourdieu'nun eylem teorisi ve Foucault'ın *reflexivity* teorisi faydalandığı kaynaklar arasındadır (Kramer ve David, 2001: 23).

19. yüzyıl'ın ortalarından itibaren arkeolojiyi farklı bilim dalları ile işbirliğine götüren bütün bu sürecin, Annales Geleneği'nden²⁶ etkilenmiş olabileceğine de kısaca

²⁵ I. Hodder, **Symbols in action: ethnoarchaeological studies of material culture**, New York: Cambridge University Press, 1982.

²⁶ İki Fransız tarihçi Marc Bloch (1886-1944) ve Lucien Febvre (1878-1956) 1929 yılında **Annales d'histoire économique et sociale** isimli bir dergiyi yayın hayatına kazandırmışlardır. Bloch ve Febvre ile diğer tarihçiler bu dergi etrafında toplanarak Annales Okulu olarak adlandırılan bir akımın doğmasına neden olmuşlardır. Bu akım, geleneksel tarih yazımına karşı insanlık tarihini bütüncül bir

değınmek gerekir. Çünkü 18. yüzyıl'dan, 19. yüzyıl'ın ortalarına kadar toplum ve insan bilimlerinde öne çıkan kronolojiye ve öykücülüğe dayanmış, sorun odaklı ve analitik olmaktan uzak, siyasi figürleri ön planda tutan ulusal tarihle sınırlı politik tarih yazımına ve insan toplumu ile kültürü üzerinde yükselen çevresel determinizme karşı eleştirel bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu eleştirel hareket arkeoloji, antropoloji, sosyoloji, coğrafya ve tarih gibi bilim dallarının da yeni bir yaklaşımla araştırmalarını sürdürmelerine neden olmuştur. (Bintliff, 1991: 4). Cambridge Üniversitesi'nde paleoekonomi okulunun kurucusu olan Arkeolog Eric Higgs'in (1908-1976) öğrencilerinin, Annales okulu temsilcilerinden olan Le Roy Ladurie'nin (1929) iklimsel koşulların hayvancı göçebeler ve tarımsal kültürler üzerindeki etkisini öne çıkaran araştırmalarıyla²⁷ ilgilenmiş olmaları bu etkinin arkeolojiye yansımalarından biridir (Sherratt, 1992:136). Ayrıca Kuzey Amerika'nın prehistoryacılarından Patricia Galloway'ın araştırmalarında²⁸ Annales okulunun temsilcilerinden Fernand Braudel'in (1902-1985) yaklaşımını benimsemesi de bu kapsamda değerlendirilebilir. Galloway, tarihöncesi dönemlerin ekolojik ve teknolojik süreçlerini Braudel'in *longue duree* (geniş zaman) yaklaşımı ile incelerken, toplumsal ve ekonomik ilişkileri de *conjoncture* yaklaşımı ile ele alır²⁹ (Peebles, 1991: 114). Özetle, 19. yüzyıl'ın ortalarından itibaren toplum bilimlerindeki bilim yapma yaklaşımının ve yöntemlerinin sorgulanmaya başlaması, arkeologların ve antropologların yeni sorunsalları ve yöntemleri tartışmaya başlamasını da beraberinde getirmiştir.

Sonuç olarak, uzun yıllardır süren bütün bu tartışmalar ve farklı yaklaşımlar arkeolojinin elde ettiği bulguları yorumlamasına yardım edecek bir araştırma stratejisinin geliştirilmesini amaçlamıştır. Bu tartışmalar, etnoarkeolojinin teorik ve

yaklaşımla açıklamayı hedefleyen, sosyoloji, ekonomi, psikoloji, coğrafya, tarih ve antropoloji gibi farklı disiplinlerin birlikte çalışması gerektiğini savunan ve günümüzde de etkinliğini sürdüren bir yaklaşımdır. (Bintliff, 1991: 1-33, Burke, 2014).

²⁷ Emmanuel Le Roy Ladurie, "Histoire et Climat", **Annales: Économies, Sociétés, Civilisations**, 14, no: 14, 1959, s. 3-34.

²⁸ Patricia Galloway, **Conjoncture and longue durée: ethnohistory and anthropology in the Southeast**, 1990, manuscript in possession of the author.

²⁹ Bkz. dipnot 1

yöntemsel açılardan daha yetkin bir hale gelebilmesi adına bugünde devam etmekte ve tarihöncesi toplumların maddi kültürünü, toplumsal ve kültürel yapısını, yerleşme organizasyonlarını ve etkileşimlerini açıklayabilmek amacıyla farklı biçimlerde bir araştırma stratejisi olarak uygulanmaya devam etmektedir. Dolayısıyla bu tez çalışması da etnoarkeolojik bir araştırmayı nasıl daha etkin bir biçimde kurgulayabileceğini düşünerek arkeoloji, mimari, çevresel ve geomatik bilimlerinin bulgularını, yaklaşımlarını ve yöntemlerini etnoarkeolojik bir araştırmaya eklemeyerek sonuç almaya çalışmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MELENDİZ BÖLGESİ'NİN COĞRAFYASI

Bu bölümde, Melendiz Bölgesi'nin genel coğrafyasına ve Murtaza Köyü'nün bu coğrafya içerisinde tespit edilebilen çevresel farklılıklarına değinilecektir. Böylelikle, bölgede tarihsel süreç boyunca görülen yer ve mekân üretme pratiklerinin coğrafya ile olan etkileşimini açıklarken bu verilerden yararlanılabilecektir.

3.1. Fiziki Coğrafya

Melendiz Bölgesi³⁰, Orta Anadolu Volkanik Bölgesi olarak adlandırılan volkanik bir coğrafyanın parçasını oluşturmaktadır (Aydın, 2009: 11) (Harita 3.1).

3.2. Jeomorfolojik Yapı

Melendiz Bölgesi'nin sınırlarında yer aldığı Niğde İli morfolojik yapı (yüzey yapısı) itibariyle

- Tektonik Formasyonlar
 - Bolkarlar ve Aladağlar (Alp-orosenik)
 - Ulukışla ve Üçkapılı yüksek platoları
 - Niğde Masifi
 - Ecemiş Fayı
- Volkanik Formasyonlar
 - Dağlar (volkanik yükseltiler)

³⁰ Bölge, Kapadokya Volkanik Kütlesi, **Volkanik Kapadokya Bölgesi**, (kısaca VKB) gibi isimlerle de anılmaktadır. Orta Toroslar'ın kuzeyinde, dağlara paralel olarak kuzeydoğu-güneybatı yönünde, doğuda Erciyes Dağı, batıda ise Karadağ arasında uzanan volkanik bir formasyonun önemli bir parçasını oluşturan **Volkanik Kapadokya Bölgesi'nin** batı bitiminde Melendiz silsilesi yer alır. Silsilenin güney kesiminde, batıda doğuya doğru sırasıyla Hasan Dağı (3268 m), Keçiboyduran Dağı (2752 m.) ve Melendiz Dağı (2963 m.), doğusunda Bozdağ, kuzeydoğusunda Göllüdağ (2172 m) yer alırken kuzey kesimleri daha alçak olan Kötüyayla ve Şahinkalesi ile sınırlanır. Silsilenin batı kesiminde ise Hasan Dağı'nın kuzeye doğru uzanan piroklastik akıntıları ve Ihlara vadisi yer almaktadır (Harita 3.1).

- Volkanik formasyonlar arasında yer alan alçak platolar

olmak üzere farklı jeolojik ve jeomorfolojik birimlerden meydana gelmiştir. Tektonik formasyonlar, Neotektonik dönemin başlangıcında Afrika kıtasının Avrasya'ya yaklaşmasıyla birlikte bu iki kıta arasında kalan okyanus kabuğunun Anadolu bloğunun altına dalması sonucu oluşmuştur. Volkanik formasyonlar ise iki grup altında ele alınabilir. Yaşlı olan volkanizmalar Avrasya-Afrika kıtalarının çarpışması ile bölgede meydana gelen gerilme tektoniğine bağlı olarak kırık hatlarla ilişkili ortaya çıkan magmanın türemesiyle ilişkilidir. Daha genç yaşta olan Pliyosen ve Erken Kuvaternere tarihlenen Melendiz, Keçiboyduran, Erciyas ve Hasan Dağı strato volkanları yanında, Erken ve Geç Kuvaternere tarihlenen Göllüdağ Volkanik Kompleksi, Acıgöl kalderası gibi yapılar ise, çarpışmanın etkisini yitirdiği ve kıta içi volkanik faaliyetlere geçildiği dönemde oluşmuşlardır (Kasapoğlu, 1997: 1-2, Aydın, 2009: 14-16, Erturaç vd. 2017:18-21) (Harita 3.1).

Araştırmaya konu olan bölgenin jeomorfolojik yapısını daha iyi anlayabilmek için biraz daha geniş bir bölgede coğrafi yapıya bakmamız gerekirse: Yukarıda da bahsedildiği gibi, günümüzde Kayseri, Nevşehir, Aksaray, Niğde ve Konya il sınırları içerisinde kalan geniş bir bölgede farklı formasyonların bir arada yer aldığını görürüz. Bölgenin güneyinde, Alp orojenize sisteminin doğu uzantısı olan ve batı-doğu yönünde uzanan tektonik formasyonlar, Toros Dağları yer almaktadır. Orta Toroslar olarak adlandırılan bu silsile Bolkar ve Aladağ kütlelerinden oluşmaktadır. Orta Toroslar'ın kuzeyinde, aşağıda daha ayrıntılı bahsedilecek olan ve esas itibarı ile Miyosen-Pliyosen döneme tarihlenen Volkanik formasyonların altında uzanan Tersiyer Havzası³¹ kayaçları da bu tektonik oluşumların kuzey devamını oluşturmaktadır. Arap ve Avrasya plakaları arasındaki çarpışma sonucu bir yandan bu tektonik formasyonlar (Toros Dağları) yükselirken, diğer taraftan dağların kuzeyinde farklı bir tektonik harekete neden olmuş, Tersiyer havzasında bulunan yüzeylerde volkanizma hareketleri tetiklenmiş ve bu bölgede dağlara paralel uzanan bir dizi

³¹ Ulukışla Tersiyer Havzası İlhan Ketin tarafından tanımlanmış ve adlandırılmıştır. **Türkiye Jeolojisi'ne Genel Bir Bakış**, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı Yay. No:32, 1983.

volkanik formasyonun oluşmasına neden olmuştur (Aydın, 2009: 12). Bölgedeki volkanizma faaliyetlerinin önemli bir bölümü Neojen Dönem'in Miyosen ve Pliyosen Bölümlerine, (kısaca Miyo-Pliyosen) tarihlenmektedir. Bu faaliyetlerin Kuvaterner Dönem içlerinde de devam ettiği bilinmektedir (Sever ve Kopar, 2014: 18). Yukarıda da belirtildiği gibi bu volkanik bölge, doğuda Erciyas Dağı ile başlayıp batıda Karaman'ın kuzeyinde yer alan Karadağ'a kadar uzanmaktadır Volkanik dağların ve platoların oluştuğu bölgenin çevresi daha alçakta/çukurda kalmış ve bu alçak alanlar bugünkü ova çizgilerini belirlemiştir (Toroğlu, 2006: 17-18). Bu alçak düzlüklerde Pleistosen'in buzul evrelerinde kapalı havza plüviyal gölleri oluşmuştur (Sever ve Kopar, 2014: 30). Günümüzde bölgedeki bu göller kısmen bataklık alanlar kısmen de kurumuş göl havzaları biçiminde görülebilmektedir.

Geniş bir alanda uzanan bu volkanik faaliyetler içerisinde, Volkanik Kapadokya Bölgesi olarak adlandırılan kesim (kütle), günümüzde volkanik formasyonların en belirgin olarak izlenebildiği alandır. Volkanik Kapadokya Bölgesi (VKB), güneyde Aladağlar, kuzeyde Kızılırmak havzası, doğuda Erciyas Dağı ve Sultansazlığı havzası ve batıda Bor Ovası ile kısmen Tuz Gölü'nün güney kesimleri ile sınırlanır (Harita: 3.1). Araştırma konusunun yoğunlaştığı Murtaza Köyü'nün³² yer aldığı (Harita: 3.2) Melendiz Dağları (veya silsilesi) Volkanik Kapadokya Bölgesi'nin batı bitiminde, önemli volkanik formasyonlardan birisidir.

Yukarıda da belirtildiği gibi Melendiz silsilenin güney kesiminde, batıda doğuya doğru sırasıyla Hasan Dağı, Keçiboyduran Dağı ve Melendiz Dağı, doğusunda Bozdağ, kuzeydoğusunda Göllüdağ yer alırken kuzey kesimleri daha alçak olan Kötüyayla ve Şahinkalesi ile Kulaklığı Dağı gibi yükseltilerle sınırlanır. Silsilenin batı kesiminde ise Hasan Dağı'nın kuzeye doğru uzanan piroklastik akıntıları ve Ihlara vadisi yer almaktadır (Harita 3.1). Bu formasyonların ortasında ise, bir dağ içi ova

³²Yerleşme bu geniş volkanik sahada Çınarlı ve Tepeköy volkanlarının arasındaki bir vadide, yaklaşık 1750 metre rakımda konumlanmıştır (Harita: 3.2). Çınarlı volkanik kompleksi yuvarlak, çok bacalı ve aşınmış kompleks bir volkan (stratovolkan) özelliği gösterirken, Tepeköy volkanı ise yarım daire şekilli bir kaldera yapısı göstermektedir. Bu volkanik yükseltiler, batıda Melendiz Dağı ve Melendiz Ovası, kuzeyde Göllüdağ ve Kömürcü, doğuda Ovacık, Konaklı ve Gölcük, güneyde ise Niğde il merkezi tarafından sınırlanmıştır. Ayrıca batı yönünde uzanan KB-GD doğrultulu 30 km uzunluğunda ve 7-8 km genişliğinde bir fayla Melendiz Dağı'ndan tektonik bir sınırla ayrılmaktadır (Günen, 2010: 24-28)

özelliğini taşıyan Melendiz (Çiftlik) Ovası uzanır (Sever ve Kopar, 2014: 31). Ovanın batı çıkışı Üst Pliyosen'de Kulaklı Dağ'ın lavları tarafından tıkanarak göl rejiminin hâkim olduğu bir alan haline gelmiştir. Kuvaterner Dönem'de ise ovanın batı kesimindeki tıkanıklık açılmış ve Melendiz Çayı'nın ataları tarafından boşaltılarak günümüz görünümüne kavuşmuştur (Harita 3.1). Ovanın taban ve kenar çökelleri genellikle çevreden taşınan çakıl, kum, kil ve milden oluşan göl ve akarsu yelpaze depolarının birikintilerinden oluşmuştur (Kopar, 2008: 28-29).

Özetle günümüzde bölgenin genel fiziki coğrafyasının volkanik dağlar, volkan konileri, lav akıntıları, kalın ignimbirit örtülerden meydana gelen alçak platolar ile andezit ve bazaltik kayalardan oluşan volkanik bir topoğrafyaya sahip olduğu görülmektedir. Bölgenin bu topoğrafik yapısı akarsu faaliyetlerinin yetersizliği, yağışların azlığı, iklimin kurak özellikler taşıması gibi nedenlerden dolayı ağırlıklı olarak rüzgâr kuvvetleri tarafından şekillendirilmiştir. Ayrıca bölgedeki gece-gündüz arasındaki sıcaklık farklarının yüksek oluşu da kayaların fiziksel olarak parçalanmasına yol açarak, topoğrafyanın keskin ve köşeli bir yapı kazanmasına neden olmuştur.

3.3. İklim

Melendiz Bölgesi'nin hakim iklim yapısı karasal özellikler göstermektedir. Yılın uzun bir bölümü sert ve soğuk hava koşulları altındayken yaz ayları da düşük bağıl nem oranları ile bunaltıcı olmayan sıcak ve kuru bir havanın etkisi altına girmektedir. Mayıs ve Haziran aylarına gelindiğinde ise bölge genelinde sıcaklıklar ani düşüş ve yükselişler gösterebilmektedir. Bu durum don olayının yaşanmasına yol açarak tarımsal faaliyetleri olumsuz etkilemekte ve ekinlerde kayıpların yaşanmasına yol açmaktadır (Sever ve Kopar, 2014: 37). Ancak bölgede bakı ve yükselti gibi parametrelerin kısa mesafelerde sıklıkla değişmesi mikroklima alanlarının oluşmasında etkili olmuş ve yağış ile sıcaklık rejiminin bölge içinde farklılıklar gösterdiği alanların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum bölge içindeki bazı yerleşmelerin (alanların) ani sıcak değişimlerinden çok fazla etkilenmesinin önüne

geçtiği gibi ekinlerin de don olayına maruz kalmasını engellemektedir. Murtaza Köyü'nün bulunduğu çevrede bu kapsamda değerlendirilebilir. Yöre insanlarıyla yapılan görüşmeler ve köyde yapılan gözlemler çevrenin ani sıcak değişimlerinden çok fazla etkilenmediğini ve ekinlerin don tehlikesine maruz kalmadığını göstermiştir.

Melendiz Bölgesi'nin 1500-3000m. arası yükselti aralığı gece-gündüz arasındaki sıcaklık farklarının yüksek seyretmesine ve orografik yağış geçişlerinin görülmesine neden olmaktadır. Bu durum bölgenin çevresine göre yaz ve kış aylarını daha serin ve yağışlı geçirmesinde etkili olur. Bölgede yağışlar Ekim ayında artış göstermeye başlarken Aralık ve Mayıs ayları arasında zirve yaparak Haziran ayından itibaren düşüşe geçer. Temmuz ayında ise en düşük değerlerine ulaşarak Kasım ayına kadar kurak bir devre sürer. Sıcaklıklar Nisan ayından itibaren yükselerek, Aralık-Mart arası kar olarak düşen yağışların bıraktığı kar örtüsünü eritir ve Mayıs ayının sonlarına gelindiğinde ise kar örtüsü tamamen ortadan kalkar. Ancak dağlık kesimlerde karın yerde kalma süresi Haziran ayına kadar devam edebilmektedir (Sever ve Kopar, 2014: 49-51).

Mayıs ayından Kasım ayına kadar geçen devrede yağışların azlığı ve buharlaşmanın fazla oluşu bölgedeki doğal bitki örtüsü ile beşeri faaliyetleri doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla bölgedeki tarımsal faaliyetler ağırlıklı olarak kuru tarıma yöneliktir. Ancak sondaj yöntemi ile su çıkararak ve akarsu yatakları önüne setler inşa ederek oluşturulan baraj gölleriyle sulamalı tarım yapılarak sebze ve meyve gibi tarım ürünleri yetiştirilebilmektedir (Sever ve Kopar, 2014: 53). Ancak, tarıma elverişli arazilerin azlığı yörede hayvancılığa dayalı bir ekonominin gelişmesine neden olmuştur.

3.4. Su Kaynakları

Melendiz Bölgesi'nin ana su damarı bölgenin en önemli akarsu kaynağı olan ve Melendiz Ovası'nı besleyen Melendiz Suyudur. Melendiz Suyu Melendiz Dağı'nın doğu yarısındaki İtuyutmaz (2963m.) tepesinden cılız kaynaklarla doğarak aynı

mevkideki Beşparmakaya sırtlarındaki yamaç kaynaklarını da akımına katarak Karanlıkdere ismiyle Boztepe (2182) güneyinden Göğüs dere suları ile birleşir. Devamında Sultanpınarı köyü'nün güneyindeki Termal dereyle de birleşerek Melendiz Suyu adıyla Melendiz Ovası'na ulaşmaktadır (Kopar, 2008: 27) (Harita: 3.3). Bölgede Melendiz Suyu dışında çevredeki volkanik dağ kütlelerinin kuzeye, batıya, doğuya ve güneye bakan yüzlerinden doğan ve bu yöndeki yamaçları drene ederek sularını bölge dışındaki Bor ve Misli ovalarına boşaltan çok sayıda irili ufaklı mevsimsel akıma (Karanlıkdere, Boyalık, Öztepe, Kırkpınar, Baldıra, Ömerli, Uzandı, Murtaza gibi) sahip su kaynağı da mevcuttur (Sever ve Kopar, 2014: 55) (Harita: 3.3).

Murtaza Köyü'nün ana su kaynağı ise, Melendiz'in çok sayıda irili ufaklı mevsimsel akıma sahip suları arasında yer alan, köyün içinden geçen ve köyün ismiyle anılan Murtaza Suyudur. Murtaza Suyu, Melendiz Dağı'nın 2475m. yükseklikteki Gökseki tepelerinden çıkarak köye ulaşmaktadır. Bu su kaynağı Suludere adında dar bir vadiyi takip ederek Gavur Arkı ve Ağsak Deresiyle birleşir ve akımını Murtaza Köyü, Hacı Abdullah, İnli ve Hasaköy'den geçerek sürdürdükten sonra Misli Ovası'nda kaybolur (Bildirici, 2009: 15) (Harita: 3.4) (Fotoğraf: 5.3). Tarım alanlarını sulamak için yararlanılan Murtaza suyunun dışında, köyde yapılan görüşmelerde Ketençimen, Keçeli, Baş Pınar, Damla Pınarı, Boztepe, Sarıgöl, Keklik Pınarı ve İkigöl Pınarları'nın köyün diğer ana su damarlarını oluşturduğu ve köye çekilen borular vasıtasıyla bu kaynaklardan temiz içme ve kullanma suyunun temin edildiği ifade edilmiştir. Harita Genel Komutanlığının ürettiği 1/25000'lik haritalardaki Murtaza Köyü'nün paftası (L33d1) incelendiğinde de, Kör Pınarı, Çalı Pınarı, Çayırboğazı Pınarı, Kızıl Pınarı, Çukurağıl Pınarı, Kemerin Pınarı, Gümüş Pınarı, Sallanduranınören Pınarı ve Gövelez Pınarı gibi çok sayıda doğal su kaynağının köyün sınırları içerisinde yer aldığı tespit edilmektedir (Harita: 3.4).

3.5. Toprak Özellikleri

Niğde İli toprak özellikleri açısından zonal (%61,9), intrazonal (%0,2) ve azonal (%37,9) olmak üzere 3 farklı toprak grubu ile temsil edilmektedir. Melendiz

Bölgesi'nin bulunduğu coğrafi çevrede bu üç grup toprak yapısı da görülebilmektedir (Sever ve Kopar, 2014: 62).

Melendiz Ovası'nda azonal toprak grubunu temsil eden alüvyal ve kolüvyal toprak yapıları ovanın yüzeyinde ve çevresinde yayılım alanı bulmuştur. Melendiz Ovası'nın hakim toprak yapısı olan alüvyal topraklar Melendiz Suyunun taşıdığı unsurlara bağlı olarak ince materyaller içeren, drene olmuş verimli topraklardır. Ova'nın çevresinde yayılım gösteren kolüvyal topraklar ise topraklı, kaba taş ve molozlar içeren tarımsal verimliliği düşük toprak grubunu oluşturmaktadır. Bu topraklar ovanın çevresinde yer alan dağ kütlelerinin yamaçlarından eğimin azaldığı bölümler boyunca geniş bir yayılım alanı bulmuştur (Sever ve Kopar, 2014: 63).

Keçiboyduran ve Melendiz Dağları'nın yayıldığı volkanik sahada ise zonal toprak grubunda yer alan kireçsiz kahverengi topraklar hakim dokuyu oluşturur. Bu toprak yapısının doğal bitki örtüsü otlardan ve çalılılardan oluşmuştur. Bölgenin kuzeyine doğru Tepeköy ve Çınarlı volkanizmalarının bulunduğu sahada ise yine zonal toprak grubundan kahverengi topraklar geniş bir sahada yayılmaktadır. Yapısında bol miktarda kalsiyum ve orta derecede organik madde barındıran bu toprak grubu yılın büyük bir kısmı kuru olup nemlilik oranı da azdır (Toroğlu, 2006:72).

Azatlı, Çınarlı ve Bozköy'ün kuzeyi ile Göllüdağ'ın belli bölümleri de intrazonal toprak grubunda yer alan kahverengi orman toprakları ile çevrilidir. Bu toprak grubu yüksek derecede kireç içeren ve ana kaya üzerinde gelişme gösteren bir yapıya sahiptir. Yarı nemli ortamlarda buldukları için bitki yaşamı için elverişli bir ortam oluştururlar (Toroğlu, 2006: 72).

Bölgedeki toprak yapısının arazi kullanımını ve nitelikleri genel olarak değerlendirildiğinde yedinci sınıf arazi özelliği gösterdiği saptanmıştır. Bu sınıf arazi yapısı volkanik yükseltilerin yayıldığı sahalarda ve çayır-mera özelliği gösteren arazilerde yaygındır. Melendiz Ovası'nın bulunduğu sahada ise 1. ve 2. sınıf arazi özelliği gösteren topoğrafik açıdan genelde düz alanlardan oluşan ve ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlere izin veren toprak grupları yaygındır (Toroğlu, 2006: 75,77).

Soğuk hava koşulları, düşük yağış oranları, arazinin engebeli ve eğimli yapısı, bölge toprağının yavaş bir oluşum süreci geçirmesine ve (kimyasal, fiziksel, biyolojik ayrışma ve parçalanma) daha az derinliğe sahip olmasına yol açmıştır. Ancak, yerin derinliklerinde yer alan değerli mineralleri yüzeye çıkaran volkanik kayalar fiziksel ve kimyasal süreçler ile parçalanarak toprağa karışmış ve toprağın verimliliğini olumlu yönde etkilemiştir. Dolayısıyla besin değerleri yüksek olan patates, tahıl, baklagiller ile meyve ve sebzeler tarım sahalarında yetişebildiği gibi yüksek kesimlerdeki çayır ve meralarda da hayvancılık faaliyetleri yürütülebilmektedir.

3.6. Bitki Örtüsü

Melendiz Bölgesi'nin doğal bitki örtüsü antropojenik nedenlerle bozulmuş kuru orman kalıntıları ile zengin bir çeşitlilik gösteren ot formasyonuna ve floristik bir vejetasyona dayanmaktadır. Bölge orman örtüsü bakımından incelendiğinde zayıf bir dokuya sahiptir. 1922 yılında yayımlanan **Türkiye'nin Sıhhi ve İktimai Coğrafyası Niğde Sancağı** adlı yayında da Melendiz Dağı'ndaki Azatala (Azatlı) ve Cinara (Çınarlı) Köyleri'nin civarında ardıç ve meşeden oluşan korular olduğu ancak günden güne azaldığı belirtilmiştir (Hayri, 1922:28). Keçiboyduran, Melendiz ve Göllüdağ'ın 1300 - 1800m. arasındaki yükselti basamaklarında görülen meşe, ahlat, ardıç, üvez, ve alıç gibi kuru orman kalıntıları bölgedeki binlerce yıllık antropojenik veya beşeri faaliyetin (tarım alanı açmak, yakacak ve kullanma amaçlı kereste ihtiyacı, hayvan otlatma vb.) neden olduğu bozulmadan geriye kalanlardır (Sever ve Kopar, 2014: 68). Bu orman örtüsünün antropojenik nedenler ile zayıflaması ve bölgenin kurak iklimi ile yetersiz yağışları orman örtüsünün kendisini yenileyebilmesine engel olmuştur. Ancak Melendiz bölgesi floristik çeşitlilik ve ot formasyonu açısından oldukça zengin bir bölgedir. 2000 metrenin üzerindeki sahalarda bahar aylarında çiçeklenen *subalpin* ve *alpin* (yüksek dağ bitkileri) bitkileri ile geven, dağ papatyası, beyaz papatya, devedikeni, kekre, kekik, adaçayıgiller, çoban yastığı, gibi otsu bitkiler bölgede geniş bir yayılım göstermektedir. Ancak bölgedeki hayvancılık faaliyetleri ot çeşitliliğinin azalmasına yol açmaktadır. Bu faaliyetlerden kaynaklı olarak hayvanların yemeyi tercih etmediği bitki türleri hâkim vejetasyon olarak yayılmış ve çeşitlilik ölmüştür

(Sever ve Kopar, 2014: 64). Ayrıca hayvancılık faaliyetleri dışında bölge insanı tarafından hem yakacak hem de kökünden *kitre* adı verilen doğal zamkın elde edilmesi amacıyla toplanan geven bitkisi de yayılım sahası daralan diğer bitki türleri arasındadır (Hayri, 1922: 30). Bölgenin doğal bitki örtüsünü oluşturmayan ve genelde yerleşmelerin çevresinde yoğunlaşan kavak ve söğüt ağaçları da yöre insanının kereste ihtiyacını karşılamaya yönelik yetiştirdiği ağaç türleri arasında yer almaktadır. Yetiştirilen bu ağaçlarla yörenin kırsal mimarisine yapı malzemesi sağlanmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MURTAZA KÖYÜ'NÜN YERLEŞİM SÜRECİNE ETKİ EDEN MELENDİZ BÖLGESİ'NİN TARİHSEL OLAYLARI VE COĞRAFI KOŞULLARI

Murtaza Köyü'nde yürütülen saha çalışması, bölgedeki binlerce yıllık mekânsal hafızanın ve coğrafi koşulların köyün mimarisi, yerleşme düzeni, ekonomik yapısı ve bölge coğrafyası ile olan ilişkisi üzerinde önemli ölçüde etkisi olduğunu saptamıştır. Bu nedenle, Murtaza Köyü'nde yürütülen saha araştırmasına geçmeden önce köyün yerleşimini biçimlendiren bölgedeki tarihsel olaylara ve coğrafi koşullara değinilecektir.

4.1. Melendiz Bölgesi'nin Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemleri'nden Süregelen Yerleşme Dokusunun Gelişimi

Melendiz Bölgesi ve yakın çevresinde yer alan günümüz yerleşmelerinin çoğunluğu Roma, Bizans³³ (Doğu Roma) ve Osmanlı Dönemleri'nden beri iskân edilmektedir. Bu tespit Roma ve Bizans Dönemleri'ne tarihlenen *Tabula Peutingeriana*³⁴ (**Peutinger Table**), *Itinerarium Antonini*³⁵ ve *Itinerarium*

³³ “Bizans İmparatorluğu” olarak adlandırılan siyasi ve kültürel varlık ilk olarak 16. yüzyıl'da Hieronymus Wolf (1516-1580), akademik alanda ise 19. yüzyıl tarihçileri tarafından kullanılmıştır. Bizans isminin kaynağı, “Yeni Roma” olarak, Doğu İmparatorluğu'nun yeni başkenti olarak seçilen bugünkü İstanbul kentinin ilk kuruluş hikâyesine dayanır. MÖ 7. yüzyılda *Megara*'dan yola çıkan *Byzas* komutasındaki Yunan kolonistler kurdukları yerleşmenin ismini Byzas'ın kenti anlamında “*Byzantion*” olarak adlandırmıştır. *I. Constantinus*'tan, son imparatoru *XI. Konstantinos Palaiologos*'a kadar tüm imparatorlar “Bizans İmparatoru” unvanını değil, “Roma İmparatoru” unvanını kullanmış, imparatorluğun halkına da Romalılar denmiştir. Bugün Bizans dediğimiz uygarlık, Roma İmparatorluğu'nun varlığını Doğu topraklarında Hristiyanlaşarak sürdürmesinden ibarettir (Akyürek, 2007).

³⁴ MS 350 yılına tarihlenen *Tabula Peutingeriana* (**Peutinger Table**) bir parşömen üzerine çizilmiştir. Bu harita, açıldığında eni 6.75 m uzunluğa ve genişliği 0.32-0.34 m ölçülerine ulaşır. Bu nedenle kuzey-güney doğrultusunda oldukça dar, doğu-batı doğrultusunda ise geniştir. Yerleşmelerin ve yolların piktografik olarak açıklayıcı bir şekilde çizildiği önemli bir kaynaktır (Salway, 2005: 22-26, 60).

³⁵ *Itinerarium Antonini*, MS 300 yılına tarihlenen ve Roma İmparatoru *Antoninus*'un adıyla bilinen yirminin üzerinde kopyaya sahip bir haritadır (Adams ve Laurence, 2005, Salway, 2005: 22-26, 60).

*Burdigalense*³⁶ (**Bordeaux Itinerary**) isimleriyle bilinen dönem haritaları ve el yazmaları ile doğrulanmaktadır. Bu kaynaklar incelendiğinde Melendiz Bölgesi'nin Roma ve Bizans Dönemi yerleşme dokusu bölgeden geçen yol güzergâhlarının üzerinde ve yakın çevresinde gelişmiştir. Bölgenin yerleşme dağılımını da etkileyen bu yollar, kuzeyden ve güneyden geçen ana yollar ile iç kesimlerde vadileri ve su kaynaklarını takip ederek ana yollara bağlanan patikalar olarak üçe ayrılır (Harita: 4.1).

Bölgenin güneyinden geçen ana yol, *Tabula Peutingeriana*'da da belirtilmiş olup *Garsauria* (Aksaray) ve *Tyana*³⁷(Kemerhisar) arasında uzanan güzergâhı oluşturur. Bu güzergâh, Tuz Gölü'nün doğu kıyısını takip ederek Hasan Dağı'nın batı yamaçlarına ulaşmakta ve bu noktadan Bor Ovası'nın düzlüklerine yönelerek, güneye *Tyana*'ya (Kemerhisar) doğru kıvrılan günümüz Altunhisar-Bor yoluna bağlanmaktadır (Matessi vd. 2018:1110) (Harita: 4.1). Bölgenin kuzeyinden geçen güzergâh ise, (arkeolojik araştırmalar, *Itinerarium Antonini* ve *Itinerarium Burdigalense*'den elde edilen bulgular kapsamında), Bekarlar-Alayköy-Tırhan-Gölcük-Yeniköy-Aktaş hattını takip ederek Niğde ve Kayseri'ye bağlanmaktadır (Schneider, 1995:21) (Harita: 4.1). Bu ana güzergâhlara alternatif, bölgenin dağlık kesimlerinden geçerek ana yollara bağlanan patikalarda kullanılmıştır. Bu patikalardan biri Aksaray'dan, Helvadere'ye bağlanan ve Helvadere'den de Hasan ve

³⁶ MS 333 yılına tarihlenen *Itinerarium Burdigalense* (**Bordeaux Itinerary**) Galya bölgesinden (Bordeaux'dan), Kudüs'e giden hac yolunu ve yol güzergâhının üzerinde yer alan konaklama yerleri ile (*mansio*), at değiştirilen durak yerlerini (*mutatio*) tarif eden anonim bir el yazmasıdır (Adams ve Laurence, 2005, Salway, 2005: 22-26, 60).

³⁷ Hitit kralı I. Labarna Dönemi'nde fethedildiğinde ismi *Tuuanuua/Tuwanuwa*, Geç Hitit Dönemi'nde *Tuwana*, Roma Dönemi'nde *Tyana*, Osmanlı idaresinde ise **Kilisehisar** olan bugünkü Niğde İli'nin 15 km güneyindeki Bor ilçesi'nde yer alan **Kemerhisar** kasabası. *Tuwanuwa*'nın, Hitit Devleti kurulmadan öncede bölgede bulunduğu dair yazılı bulgular söz konusudur. Eski Hitit krallarından Telipunu'nun yazdırdığı bir fermanında, Hitit Krallığı'nın kurucu ismi Büyük Kral I. Labarna'nın düşmanlarını yendiği ve bu zafer sonrası ele geçirdiği şehirleri de oğullarına teslim ettiğinden bahseder. Ele geçirilen şehirlerden birinin de *Tuuanuua* olduğu anlatılır (Çoşkun, 1989: s:478-485). *Tyana*, MS 17 yılında Kapadokya'nın Roma eyaleti haline gelmesinden sonra önemli bir yerleşme haline gelir. Ayrıca, *Apollonius*'un doğduğu yer olması Hristiyanlık kültü açısından önemini arttırmıştır. *Apollonius*'un öğretileri Roma İmparatorları tarafından özellikle Severus Hanedanlığı tarafından benimsenmiş ve bu nedenle *Tyana*, imparatorların çeşitli bağışlarıyla zenginleşmiştir. Ayrıca, *Zeus Asbamaios* tapınağının bu kentin sınırlarında yer alması önemini arttıran bir diğer dini unsurdur. MS 213 yılında *Colonia* mertebesine yükseltilerek, *Colonia Antoniniana Tyanorum* olmuştur. Bu unvan genelde kentleri onurlandırmak ve vergi ayrıcalıkları sağlamak için verilen bir nişandır (Koyuncu, 2015: 344-345).

Keçiboyduran Dağları'nın arasında uzanan vadiyi geçerek, Bor Ovası'na ulaşan güzergâhı oluşturmaktadır. Bir diğeri ise, Aksaray-Ihlara Vadisi-Melendiz Ovası ve Altunhisar Vadisi'ni takip ederek Bor Ovası'na ulaşmaktadır. Arkeolojik ve yazılı kaynaklar bu patikaların hacıların kutsal topraklara olan yolculukları sırasında tercih ettikleri rotalar olduğunu göstermektedir (Matessi vd., 2018: 1110-1111) (Harita: 4.1). Bütün bu güzergâhların ortak noktası *Tyana*'ya (Kemerhisar) bağlanması ve *Tyana* üzerinden de Kilikya Geçidine yönelmesidir.

Roma ve Bizans Dönemi'nde kullanıldığı tespit edilen bu yolların üzerinde ve yakın çevresinde de *mansio* (konaklama yeri) ve *mutatio* (yorgun atların dinlendirildiği ve değiştirildiği durak yerleri) olarak adlandırılan yerleşmeler kurulmuştur³⁸ (Hild ve Restle, 1981, Schneider, 1994: 430-432, 1995: 15-16, 20-21, Talbert, 2000) (Harita: 4.2)

Melendiz Bölgesi ve yakın çevresinde *mansio* olarak adlandırılan bu konaklama yerlerinin bir kısmı; (Harita: 4.2)

- *Malandasa* (Ovalıbağ),
- *Doara/Dona* (Divarlı),
- *Asbuzu/Aspenzinsos* (Karanlıkdere),
- *Balbissa/Balisa/Valisa* (Yaylayolu Köyü),
- *Semendre/Dasmendron/Simandra* (Ovacık),
- *Addavalis/Andaval* (Eski Andaval/Yeniköy),

³⁸ La Roma Sapienza Üniversitesi Eski Çağ Departmanı'ndan Eugenia Equini Schneider'in 1993-94 yıllarında bölgede yürüttüğü yüzey araştırması dışında, Bizans İmparatorluğu'nun tarihsel coğrafyasının tespitini amaçlayan *Tabula Imperii Byzantini* projesinin Kapadokya Bölgesi ile ilgili ürettiği yayın ve North Carolina Üniversitesi'nden Eski Çağ Tarih uzmanı Richard J. A. Talbert danışmanlığında dönemin haritaları ve el yazmaları kullanılarak üretilen **Barrington Atlas of the Greek and Roman World** yayını, bölgenin Roma ve Bizans Dönemi'ndeki yerleşmelerinin tespitinde yardımcı olmuştur.

Ayrıca dönemin haritalarını ve el yazmalarını dijital ortama aktararak yerleşmeleri internet ortamında yayımlayan; **Pleiades Project**, **Omnes Viae: Roman Routeplanner**, **Vici.org: Archaeological Atlas of Antiquity** ile Lund Üniversitesi'nin **Dijital Atlas of Roman Empire** ve Harvard Üniversitesi'nin **The Digital Atlas of Roman and Medieval Civilizations (DARMC)** çalışmaları bu tespitleri yapabilmeyi sağlayan diğer yardımcı kaynakları sağlamıştır (<https://omnesviae.org/>, <https://vici.org/#10/38.21715978962149,34.662793360072555>, <http://dare.ht.lu.se/places/23558.html>, <http://maps.cga.harvard.edu/darhc/>, <https://pleiades.stoa.org/> Erişim Tarihi: 28.12.2018)

- *Tyana* (Kemerhisar),
- *Dratae* (Kınık Höyük),
- *Koron/Korana* (Çömlekçi),
- *Salaberina/Salambriai* (Kepez Tepe),
- *Borissos/Sorsovi* (Sofular),
- *Anathiango/Nandianulus/Nanathiango/Nazianzos* (Nenezi gözü/Nenezi),
- *Sasima* (Hasaköy?-Tırhan?) ve
- *Limnai*'dir (Gölcük).

Melendiz Bölgesi ve yakın çevresinde *mutatio* olarak adlandırılan at değiştirilen durak yerleri ise (Harita 4.2)

- *Chusa* (Kuyulutatlar?-Yazıköy?/Yazıhöyük?) ve
- *Caena*'dır (Uluören)

Bu yerleşmelerin dışında, Doç. Dr. Erhan Bıçakçı'nın yürütücülüğünde gerçekleştirilen Doğu Melendiz Yüzey Araştırması'nda da Roma ve Bizans Dönemleri'ne tarihlenen bazı höyükler, kayalara oyulmuş yapılar ve dönemin yol güzergâhlarına işaret eden eski yol kalıntıları tespit edilmiştir. Karaçakıl Höyük³⁹,

³⁹ Melendiz Dağları'nın doğu yamaçlarında Yıldıztepe/İnli Köyü'nün sınırlarında yer alan Karaçakıl Höyük 100 m çapında ve 12 m yüksekliğindedir. Höyüğün 1 km güneydoğusunda da Roma Dönemi'ne tarihlenen bir yol kalıntısı saptanmıştır (Doğu Melendiz Yüzey Araştırması yayımlanmamış raporları).

Kaya Harman Tepe⁴⁰, Elgörü Çiftliği⁴¹, Çıralı Öreni⁴², Amas Öreni⁴³, Künk Tepe⁴⁴ ve Firizlinin Deresi⁴⁵ saptanan yerleşme yerleri arasındadır (Doğu Melendiz Yüzey Araştırması yayımlanmamış raporları) (Harita 4.2) (Fotoğraf: 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 4.6, 4.7). Pavia Üniversitesi'nin bölgede yürütmüş olduğu yüzey araştırması da Roma ve Bizans Dönemi'ne tarihlenen Avören, Eskiköy Höyük, Kınık Höyük, Kayı-Topraktepe gibi büyük yerleşme yerleri ile Melendiz Dağları'nın dağlık kesimlerinde Koçlu gibi yerleşim yerlerini saptamıştır (d'Alfonso, 2008: 5, 2009: 161-163, 2011: 233) (Harita: 4.2). Yerleşme yerleri dışında, yolların ve yerleşmelerin güvenliğini sağlamak amacıyla inşa edilmiş çok sayıda askeri kalede bu yüzey araştırmalarının

⁴⁰ Hacıabdullah kasabası'nın kuzeydoğusunda Kaya Harman Tepe olarak adlandırılan mevkide kayaoyma mekânlardan oluşan bir yerleşme yeri tespit edilmiştir. Bu yerleşmenin doğusunda da 202 m uzunluğunda eski bir yol kalıntısı saptanmıştır. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan bu yol 1:25000 ölçekli harita paftalarında **kağrı yolu** olarak geçer. Bu yolun ve yerleşmenin Roma Dönemi'nden, yakın tarihlere kadar uzun süre bir kullanıldığı düşünülmektedir (Doğu Melendiz Yüzey Araştırması yayımlanmamış raporları).

⁴¹ Kayaoyma mekânların yer aldığı bir başka yerleşme yeri de Elgörü Çiftliği Öreni'dir. Bu yerleşme yeri, 675x440 m'lik bir alanı kaplayan kayalık bir yükseltiye oyulmuş çok sayıda mekândan oluşur. Bu çevrede yer alan yerleşim yerlerinin en büyüğüdür. Etrafında yer alan eski yol kalıntıları bu yerleşme yerinin önemli bir merkez olduğunu gösterirken günümüzde ise ağıl olarak kullanılır. Bulunduğu yere uzanan yollardan biri, Çıralı mevkinin güneyinde tespit edilmiş, 2.5 km kadar takip edilebilen bu yolun güneydoğu yönüne uzanan kısmının tarlalar içinde kaybolduğu ve 3 km sonra Elgörü Çiftliği Öreni'nde yeniden ortaya çıktığı anlaşılmıştır (Doğu Melendiz Yüzey Araştırması yayımlanmamış raporları).

⁴² Elgörü Çiftliğine benzer şekilde kayaoyma mekânlardan oluşan bir başka yerleşme yeri de Çıralı Öreni'dir. Yerleşmeyi oluşturan kayaoyma mekânların yan yana ve birbirleri arasında geçişler olacak şekilde tasarlandığı görülür. Yerleşmede ele geçen haç motifli taş bu yerin Bizans Dönemi'nde iskân edildiğini düşündürür (Doğu Melendiz Yüzey Araştırması yayımlanmamış raporları).

⁴³ Niğde merkeze bağlı Yeni mahalle'nin güneybatısında yer alan Amas Öreni Roma ve Bizans Dönemi'nde iskan edildiği düşünülen yerleşme yerlerinden biridir. Yaklaşık 60 m yüksekliğindeki bir tepenin yamaçlarında kayaya oyulmuş yeraltı mekânları tespit edilmiştir (Doğu Melendiz Yüzey Araştırması yayımlanmamış raporları).

⁴⁴ Yaylayolu Köyü'nün güneydoğusunda, Künk Tepe olarak adlandırılan doğal bir kayalığın üzerine oturmuş bir höyük saptanmıştır. Roma ve Bizans Dönemi'ne tarihlenen bu höyük'ün oturduğu doğal kayalığın bir sarnıcı ve bir yapının duvarların oluşturacak şekilde işlendiği belgelenmiştir (Doğu Melendiz Yüzey Araştırması yayımlanmamış raporları).

⁴⁵ Hacıabdullah, Yıldıztepe ve Pınarcık Köyleri arasındaki Firizlinin Deresi mevkinde Roma ve Bizans Dönemleri'ne tarihlenen çok sayıda yerleşme yeri tespit edilmiştir. Derenin güney yamaçlarında ve dere kısmı ile Zanapa mevki arasında kalan bölüm de ana kayaya oyulmuş birbirine bağlı yapıların bulunduğu yer altı yerleşmesi ile bir nekropol alanı saptanmıştır. Yerleşmenin yeraltı girişlerinden birinde ise kayaya oyulmuş bir haç tespit edilmiştir. Nekropol alanındaki mezarların bir kısmında kayanın oyulmasıyla oluşturulmuş mezar taşları bulunmuştur (Doğu Melendiz Yüzey Araştırması yayımlanmamış raporları).

tespitleri arasındadır (Murtaza Köyü'nün 900 m kuzeydoğusunda da Bizans Dönemi'ne tarihlenen bir kale yapısı belgelenmiştir). Ancak, askeri kaleler bir sonraki başlıkta ele alınacaktır. Çünkü yol güzergâhları kadar askeri kalelerde bölgenin yerleşme dokusu üzerinde etkili olmuştur.

Özetle bütün bulgular, bölgenin Roma ve Bizans Dönemi yerleşme sisteminin yol güzergâhları üzerindeki *mansio* (konaklama yerleri), *mutatio* (at değiştirilen durak yerleri) ve askeri kaleler etrafında geliştiğine işaret eder (Harita: 4.2). Bu yerleşme sisteminin Murtaza Köyü'nün yer aldığı yerleşme sahasını da nasıl etkilediği beşinci bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Bölgenin Osmanlı Dönemi'nde ise, Roma ve Bizans Dönemi'nden süregelen bu yerleşme dokusunun korunduğu saptanır. Bu tespit, Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyıl'da bölgede tutmuş olduğu tahrir⁴⁶ kayıtlarıyla doğrulanmaktadır. 42 ve 455 numaralı tapu tahrir defterleri ile 387 numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defterleri'nde 1500-1522 yılları arasında Melendiz Bölgesi'nde yer alan yerleşmelerin isimleri geçmektedir. Bu kayıtlarda; **Adırmusun** (Koyunlu), **Andasun** (Tepeköy), **Andaval** (Aktaş), **Andirlos** (Hacıabdullah), **Arvani** (Kumluca), **Asma** (Asmasız), **Azadala** (Azatlı), **Çardak** (Çardak), **Çınara** (Çınarlı), **Çiftlik** (Çiftlik ilçesi), **Denege** (Yeşilburç), **Dilmuson** (Hançerli), **Divari** (Divarlı), **Divrin** (İnli), **Fertek** (Fertek), **Feslegan**, (Fesleğen), **Finase** (Sultanpınarı), **Germiyan** (Pınarcık), **Hacılar** (Kiledere), **İloson** (Küçükköy), **Karımeliz** (Ovalıbağ, Kara Melendiz, Melendiz Ovası, Melendiz suyu), **Kilisehisar** (Kemerhisar), **Kiçiağaç** (Kiçağaç), **Kulu** (Kula), **Lafsun** (Himmetli), **Lemye** (Kitreli), **Leşkeri** (Leşkeri Tepesi, Akçaviran), **Madala** (Ballı, Madala Tepesi) **Misti** (Konaklı, Misli Ovası, Misli Hanı harabeleri, Misli), **Murtazı/Murtandı/Mutandı** (Murtaza), **Nanezi** (Bekar, Bekarsultan Türbesi, Nanezi Dağı), **Naynas** (Kırkpınar), **Okçu** (Okçu), **Remad** (Küllüce) **Sazala** (Taşlıca), **Semendire** (Ovacık) **Susandı** (Susandı mevki Çardak köyü yakını) ve **Valisa** (Yaylayolu) isimleriyle geçen çok sayıda köy bugünde iskan edilmeye devam

⁴⁶ Osmanlı Devleti bir bölgeyi fethettikten sonra oranın insan ve gelir kaynaklarının bir envanterini tutmuştur. Bu kayıt nüfusa ait çeşitli bilgilerle birlikte, toplanan vergilerin hangi kurum ve/veya kişilere aktarıldığını tespit etmeyi amaçlar.(Öz, 1991: 429-439)

etmektedir (Hüseyinlikliolu ve Arslan, 2009:308-310) (Harita: 4.3). Yerleşmeler incelendiğinde çoğunluğunun Roma ve Bizans Dönemi'nden, Osmanlı'ya taşınan yerleşmeler olduğu anlaşılır. Çünkü Osmanlı Dönemi'nin demografik yapısını yansıtan kayıtlarda bu yerleşmelerin hem gayri-müslim, hem de müslimlerden oluşan bir nüfusa sahip olduğu tespit edilmektedir. (Metin, 2007:124-126). Kayıtlara göre;

1500 tahririnde (Metin, 2007:124-126);

Divrin Köyü'nde 24 gayr-i müslim nefer,

Andirlos Köyü'nde 29 gayr-i müslim nefer

1518 tahririnde (Metin, 2007:124-126);

Asmaz Köyü'nde 41 müslim nefer, 16 gayr-i müslim,

Fertek Köyü'nde 124 gayr-i müslim, 9 müslim nefer,

Matla Köyü'nde 29 müslim nefer,

Divrin Köyü'nde 25 gayr-i müslim, 18 müslim nefer,

Finas Köyü'nde 10 müslim nefer, 41 gayr-i müslim,

Andirlos Köyü'nde 38 gayr-i müslim, 11 müslim nefer

1584 tahririnde (Metin, 2007:124-126);

Andirlos Köyü'nde 14 müslim nefer, 50 gayr-i müslim,

Divrin Köyü'nde, 20 müslim nefer, 24 gayr-i müslim

Fertek Köyü'nde 184 gayr-i müslim,

Finas Köyü'nde 34 müslim nefer, 90 gayr-i müslim,

Sazalca'da 22 gayr-i müslim,

Matla'da 35 gayr-i müslim kayıt altına alınmıştır

Ayrıca, Osmanlı Dönemi'nin resmi kayıtları Niğde'nin, Kırşehir ve Bozok sancaklarından farklı olarak 16. yüzyıl'ın başından itibaren *nefs* adı verilen şehir merkezlerine sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Niğde sancağında nahiyeler (kasabalar) köy ve mezralar oldukça erken bir dönemde kurulmuştur. Buna karşın Kırşehir ve Bozok sancakları daha geç bir dönemde, ancak konar-göçer grupların yerleşik hayata geçmesiyle birlikte yerleşme sayılarını arttırabilmiştir. (Metin, 2007:

36-46). Bu kayıt da bir anlamda Melendiz Bölgesi ve çevresindeki yerleşme dokusunun Osmanlı Dönemi'nden önce de var olduğunu doğrulamaktadır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin bölgedeki yerleşik nüfusun sayısını arttırmak ve yeni yerleşmeler kurmak amacıyla konar-göçer Türkleri iskâna teşvik etmesi de Melendiz Bölgesi'nde yeni yerleşmelerin kurulmasına neden olmuştur. Bu görüşü destekleyen bulgulardan biri Melendiz Bölgesi'nde bugün Azatlı ismi ile iskân edilmeye devam eden köyün Osmanlı Dönemi'nde bir zaviyenin etrafında gelişmiş olabileceği ile ilgili bir kayıttır⁴⁷. Bu kayıt, Melendiz Bölgesi'nde yer alan **Azadala** (Azatlı) Köyü'nün **Kabak Şeyh Zaviyesi**'nin etrafında kurulduğunu aktarır (Oflaz, 1992:136). Nitekim Yük. Mim. Werner H. Schnuchel, Serdar Duman ve Burak Falay tarafından Azatlı'da gerçekleştirilen yerel mimari çalışmaları sırasında, yerleşmedeki bir evin türbe haline getirildiği tespit edilmiştir (Fotoğraf: 4.8). Bu türbenin içinde ise, Azatlı halkının ifadesiyle bir evliyanın yattığı ve köyün kurulmasında önemli bir katkısı olduğu yöre halkı tarafından belirtilmiştir. Dolayısıyla bugün Azatlı Köyü'nde evliya olarak tabir edilen şahıs Kabak Şeyh Zaviyesi ile ilişkili olabilir.

Arkeolojik ve yazılı bütün bu bulgular Melendiz Bölgesi'nin Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemleri'nden süregelen bir yerleşme dokusuna sahip olduğunu ve bu yerleşmelerin bugün de iskân edilmeye devam edildiğini göstermektedir. Bölgenin Anadolu'yu Akdeniz'e, Kuzey Suriye'ye ve Mezopotamya'ya bağlayan bölgeler arası geçişlerin olduğu bir kavşak noktasında yer alması yerleşmelerin erken dönemlerden itibaren yol güzergâhlarının yakınında ortaya çıkmasını etkilemiş olmalıdır. Yol ağının yerleşme dokusu üzerinde yarattığı etkinin dışında, askeri kalelerin de neden olduğu etkiye değinmek gerekir. Çünkü Murtaza Köyü ve bölgedeki bazı yerleşmelerin bulunduğu sahanın iskân açılmasında savunma/askeri amaçlı kurulan kaleler doğrudan etkili olmuştur. Bir sonraki başlık bu süreci arkeolojik ve tarihi bulgularıyla incelemeye çalışacaktır.

⁴⁷Osmanlı Devleti bölgedeki konar-göçer Türkleri iskân edebilmek ve yeni yerleşmeler kurabilmek için yerleşik hayata geçmeye teşvik edici birtakım kararlar almıştır. İzlenen politikalardan biri zaviyeler kurmaktır. Çünkü zaviyeler bir yerleşmenin emniyetli bir sahada kurulmasını sağladığı gibi vergiden de muaf tutulmuştur. Dolayısıyla vergiden muaf olmak ve emniyetli bir yerleşim sahasında iskân edebilmek gibi teşvikler konar-göçer Türklerin zaviyelerin etrafını kısa sürede iskân etmesini sağlamıştır (Halaçoğlu, 2014: 111-112, Of laz. 1992: 135).

4.2. Roma ve Bizans Dönemi Askeri Politikalarının Melendiz Bölgesi'nin Yerleşme Dokusuna Etkisi

Roma İmparatorluğu Dönemi'nde Anadolu Part saldırılarına uğramış ve bu akınların Anadolu'nun içlerine ulaşmasını önlemek amacıyla Kapadokya Bölgesi tampon bir bölge haline getirilmiştir. Bu durum, Roma'nın doğuya yapacağı (Suriye'ye ve Armenia Krallığı'na) askeri seferler ve bu yönden gelen Part saldırılarına karşı bölgeyi askeri bir garnizon olarak kullanmasına ve İmparator Nero, Vespasianus (MS 9-79) ve Severius (MS 145-211) Dönemleri'nde Kapadokya'nın doğu sınırlarında kalıcı lejyon karargâhlarının kurulmasına neden olmuştur. Özellikle Melendiz Bölgesi'nin 30 km güneydoğusunda yer alan *Tyana* (Kemerhisar) askerlerin kullandığı yol güzergâhının üzerinde yer alması nedeniyle bu süreçten doğrudan etkilenmiştir (Koyuncu, 2015:153, 173, 230-231). Bu nedenle bölgenin yerleşme dokusu Roma Dönemi'nden itibaren askeri politikalarla ilişkili olarak biçimlenmeye başlamıştır.

Bizans Dönemi'nde de MS 6. ve 10. yüzyıl arasında Pers ve Arapların bölgeye akınlar düzenlemeye başlaması bölgede savunma amaçlı askeri kalelerin sayısının artmasına, garnizonların ve sivil yerleşmelerin yeraltına ve dağlık kesimlere çekilmesine neden olmuştur. Bu askeri önlemler ile ilgili Arab coğrafyacı **İbn Hurdazbih** yer altı mağaralarının bulunduğu civar olarak tarif ettiği bölgede *Macida*, *Balisa* (Kaletepe)⁴⁸ *Malandasa*⁴⁹ (Melendiz), *Kuniya* (Güzelyurt), *Malakubiya* (Derinkuyu), *Tavala* (Andaval), *Barbava* (Kumluca) ve *Salamün* (Ihlara Vadisi-Selime) kalelerinin inşa edilmiş olduğunu aktarmıştır (Honigmann, 1970:43-44). **İbn**

⁴⁸ Melendiz Dağları'nın doğu kesiminde Yaylayolu Köyü'nün 3 km kuzeybatısında Kaletepe'de bir kaleye ait olan kalıntılara ulaşılmıştır. 1900 m yükseklikte yer alan kale'nin yer aldığı konum, doğu yönünden ve *Andaval* yerleşmesinden geçen yol güzergâhını kontrol eden bir noktadadır. Üzerinde bulunduğu 200-300 m çapındaki tepenin yamaç kısımlarında yerleşme yerleri tespit edilmiştir. Kalenin ana kaya üzerinde yer alan mono blok sur duvarları da kısmen ayakta kalmıştır (Demir ve Eryaman, 2009) (Fotoğraf:5.9) (Harita:5.2).

⁴⁹ Melendiz Dağı dolaylarında olabileceği düşünülen bu kalenin ismi, Melendiz adının da aslı olabilir. *Malandasa*, (Mala(a)nda-(a)assa, Mala-lı kenti) Luwi dilinde ve ardılı MÖ. 1. binyıl Anadolu dillerinden gelme çok sayıda yerleşim adında görülen *Asa/Assa* eki ile biter. *Assa*, tek başına bir kent adı olarak da geçmektedir. Umar, 1993: 123, 538.

Hurdadbeh'de yer altı yerleşmelerinin *Magida* (Niğde), *Balansa*, *Malandasa* (Melendiz), *Kournia*, *Malakouba* (Derinkuyu), *Badala*, *Barnawa* ve *Salamoun*'da (Ihlara Vadisi-Selime) yer aldığına işaret etmiştir. Bu yerleşmelerin savaş durumlarında yerli halk ve askerler tarafından garnizon olarak kullanılan bir kale gibi olduğu ileri sürülmüştür. **N. Thierry** ve **Nicephor Phocas**'ın araştırmalarına göre de, bu yerleşmeler Bizans askeri hattının üzerinde yer almakta ve bölge yollarını gözetleyen birlikler tehlike anında yerel halkı haberdar edip halkın kısa sürede yer altındaki yerleşmelere çekilmelerini sağlamaktadır (Adıbelli, 2002: 175).

Murtaza Köyü'nün bulunduğu sahanın da bu süreçten doğrudan etkilenmiş olduğu köyün yaklaşık 900 m kuzeydoğusunda inşa edilmiş Bizans Dönemi'ne tarihlenen askeri kalenin yapı kalıntıları tarafından doğrulanmaktadır (Ünlüler ve Atalay, 2016) (Fotoğraf:5.5) (Harita:5.1). Kale olasılıkla Murtaza Köyü'nün bulunduğu sahanın da yerleşime açılmasına neden olmuştur. Bu sürecin Murtaza özelinde nasıl geliştiği beşinci bölümde köyün yerleşim tarihi başlığında ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

Bölgede yürütülen arkeolojik yüzey araştırmaları Murtaza köyü'nde tespit edilen kalenin dışında, Bizans Dönemi'ne tarihlenen başka kaleleri de tespit etmiştir. Bunlardan bir bölümü Melendiz Dağları'nın doğu ve güney kesimlerinde tespit edilmiş olan Asmaz Kalesi (Yeşilyurt'un 10 km kuzeybatısındaki Alaçayır yaylası'nın bulunduğu vadidedir.) ile Balcı'daki kale ve izleme kulelerinden oluşan yapı kalıntılarıdır (d'Alfonso, 2008:4, d'Alfonso, 2009:163) (Harita 4.2). Bir başka kale kalıntısı da Sivrihisar-Gelintepe'de tespit edilmiştir (Schneider, 1994: 430, 1995: 15-16) (Harita 4.2).

Bölgede askeri yapılar etrafında gelişmeye başlayan bu yerleşme dokusunun İmparator Herakleios'dan önce başlayan, ancak Herakleios hanedanı döneminde gerçek anlamıyla uygulanan *thema*⁵⁰ adı verilen askeri ve idari teşkilatlanmayla ilişkili

⁵⁰ *Thema* adı verilen sistemde eyalet valilerinin askeri güçleri arttırılmış, hudut bölgeleri büyük askeri kuvvetler ile korunmuştur. Bu teşkilatlanma, imparatorluğun İtalya'da Lombardlara, Afrika'da Berberilere, doğuda da Arap ve İranlılara karşı daha güçlü durabilmesini sağlamıştır. Ordu bu sistemle

olduğu ileri sürülebilir. Bölgenin yerleşme sistemini belirleyen askeri ve idari bu yapı, olasılıkla Osmanlı Dönemi'nde de derbend⁵¹ köyleri ile devam ettirilmiştir. Çünkü Osmanlı Devleti Melendiz Bölgesi'nde kendisinden önce inşa edilmiş çok sayıda kale ve kurulmuş yerleşmeyle karşılaşmış olmalıdır. Olasılıkla askeri kalelerin yakın çevresinde kurulan yerleşmeleri derbend sistemi içerisinde değerlendirilmiştir.

Bölgede yürütülen çevresel araştırmalarda Melendiz Bölgesi'ndeki askeri bu hareketliliği doğrulayan bulgulara ulaşılmıştır. Araştırmalar MS 670 yıllarının sonlarından itibaren bölgede birkaç yüzyıl boyunca tarımın yapılmadığını ve kırsal yerleşmelerin ani bir şekilde terkedildiğini saptamıştır. Saldırıların sona ermesiyle eş zamanlı olarak MS 950 yılı sonrasında tarihlenen bulgular ise, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin kaldığı yerden devam ettiğine işaret etmiştir (England vd., 2008:1242-1243).

Bölgesi'nin yerleşme dokusunun savunma/askeri politikaların belirleyiciliğinde gelişmesinde coğrafi koşulların etkisine de dikkat çekmek gerekir. Çünkü bölgenin fiziki coğrafi özellikleri Melendiz Bölgesi'ni doğal bir savunma sahası haline getirmiştir. Bölgenin dağlık kesimleri kalelerin ve garnizonların inşa edilmesine uygun koşulları sağlamış, yerleşmelerin de korunaklı kesimlere çekilebilmesine imkan

paralı askerlerden değil, yerli birliklerden meydana getirilmiştir. Bu sistemde, askeri mülk olarak adlandırılan topraklar köylülere verilerek hem toprak çalıştırılmış, hem de savaş zamanı askeri teçhizat ve bir atla birlikte orduya katılma zorunluluğu getirilmiştir. Toprak askerlik görevini yerine getirildiği sürece babadan oğula geçmiş ve böylelikle yerleşmelerde iskân sürekliliği yakalanmıştır. Dolayısıyla bu sistem toprağa yerleşik asker kökenli arazi sahibi bir sınıfın oluşmasına neden olmuştur (Güçlüay, 2013:78-79, 81,86).

⁵¹ Derbend kelimesi, Osmanlı kayıtlarında 15. yüzyıl'dan itibaren görülür. Türkçe'ye Farsça'dan (**der**=geçit, **bend**=tutmak) geçen kelime engel, geçit, boğaz gibi bölgeleri, dağlar arasında güçlükle geçilen noktaları ve istihkâm olarak kullanılan yerleri tanımlamak için kullanılır. Derbend olarak adlandırılan yerleşmeler genelde yolun ve ticaretin güvenliğini sağlamak amacıyla yolların kesiştiği bir noktada kurulur. Ayrıca, ıssız yerlerin iskâna açılması içinde bir vasıta olmuştur. Stratejik noktalara dikilen kaleler sonradan zamanla derbend özelliği kazandığı gibi, cami, imaret, han, hamam gibi yapılardan oluşan bir yerleşmede derbend görevi görebilmiştir. Birbirinden farklı yapı organizasyonlarıyla var olabilen bu mekânların görevini gerçekleştirebilmesi için çevre köy ve kasaba ahhalilerinin bir kısmı ya da bütünü derbentçi olarak görevlendirilmiştir. Derbenciler buldukları derbende güvenliği sağlamak, yolların tamirinde çalışmak ve ıssız yerleri canlandırmak gibi görevlere sahiptir. Vergiden muaf tutulan derbenciler buldukları yerin coğrafi koşullarına göre tarımsal faaliyetlerde ya da hayvancılıkla uğraşmışlardır. Ayrıca, aynı köyde oturan müslüman ve hristiyanlar derbenci olarak kaydedilebilmiştir (Halaçoğlu, 2014:177-178, 181).

vermiştir. Bölgenin yüzey yapısının da yer yer oyulabilir kaya formasyonu olan piroklastik kayalardan oluşması, yeraltında ve vadilerin korunaklı alanlarında kayaoyma mekânların inşa edilebilmesini sağlamıştır. Ayrıca bölgenin yüksek rakımı etrafındaki yol güzergâhlarını da kontrol edebilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla bölge saldırılara karşı haberleşme ve savunma sistemi oluşturabilmeye uygun coğrafi koşullara sahiptir. Bu nedenle bu süreci coğrafi koşullardan ayrı değerlendirmemek gerekir. Özetle, Melendiz Bölgesi'nin bugünkü yerleşme dokusunun ortaya çıkmasında askeri politikalar belirleyici etkenlerden biridir.

4.3. Melendiz Bölgesi'nin Dağlık Kesimlerinin Geçim Ekonomisi Kapsamında Yerleşme Dokusuna Dahil Olma Süreci

Murtaza Köyü'nde yürütülen saha araştırmasında, köyün sakinlerinin sürekli iskân ettikleri alanın dışında bölgenin dağlık kesimlerinde de hayvancılık faaliyetlerine yönelik mevsimlik bir yerleşme düzeni organize ettikleri saptanmıştır. Bölgenin arkeolojik bulguları ve yazılı metinleri de bu faaliyetin ve dağlık kesimlerin yer ve mekân üretme pratikleri kapsamında kullanılmasının tarihöncesi dönemlere kadar geriye gittiğini göstermektedir. Murtaza Köyü hayvancılığa dayalı kurduğu mevsimlik yerleşme düzeniyle binlerce yıllık mekânsal ve kültürel bir faaliyeti devam ettirmektedir. Bölge coğrafyasının geniş otlaklıkları ile bahar mevsiminde dağların zirvelerinde eriyen kar örtüsünün beslediği pınarlar ve su kaynakları bu faaliyetin ve uzantısı olan yerleşme düzenlerinin binlerce yıldır sürdürülmesinde etkili olmuştur.

Bölgede bu faaliyetin en erken tarihli arkeolojik bulguları Köşk Höyük⁵² kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Kazılarda ele geçen koyun ve keçi dişleri üzerine gerçekleştirilen izotop analizlerinde MÖ. 6. ve 5. binde Köşk Höyük topluluğunun koyun ve keçi sürülerini kış mevsimi düşük kotlardaki otlaklıklarda, yaz mevsiminde

⁵² 1964 yılında Richard Harper ve Margaret Ramsden tarafından bir yüzey araştırmasıyla keşfedilen yerleşme, arkeoloji literatürüne Ian Todd tarafından gerçekleştirilen bir yayınlara girmiştir. 1983 yılında Uğur Silistreli başkanlığında başlatılan kazılar, 1990 yılına kadar sürmüştür, 1995 yılında Aliye Öztan'ın kazı çalışmalarını üstlenmesiyle birlikte çalışmalar kaldığı yerden devam etmiştir. MÖ. 6300-5600 cal. yılları arasında iskan gördüğü anlaşılan yerleşmede 5 arkeolojik tabaka tespit edilmiştir (Öztan, 2012: 31-70).

ise yüksek sahalardaki otlaklıklarda beslediği saptanmıştır. Bu bulgular Köşk Höyük'ün topluluğunun sürülerini besleyebilmek için yerleşme ve çevresinde dikey yönde hareket ettiğini göstermektedir (Makarewicz vd., 2017: 69, 71, 76).

Bölgede tarihöncesi dönemlerden sonra da hayvancılığa dayalı geçim ekonomisinin sürdürüldüğünü ve dağlık kesimlerin kullanıldığını saptayan araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalardan biri, Pavia ve Niğde Üniversiteleri'nin 2006-2010 yılları arasında ortak bir proje ile arkeolojik bir yüzey araştırmasıyla eş güdümlü yürüttüğü jeomorfolojik çalışmadır. Bu çalışma bölgede Erken Tunç III Dönemi (MÖ 2400-2000/1900) ile başlayan ve Demir Çağı'nda devam eden kurak hava koşullarının bölge yerleşmeleri üzerindeki etkisini saptamıştır (Matessi vd. 2018:1108). Bulgular Melendiz Dağları'nın güney yamaçlarının Bor Ovası ile birleştiği Kayı Köyü civarlarında tespit edilen eski bir göl yatağından elde edilmiştir. Araştırmanın sonuçları Erken Tunç III evresinde başlayan ve Geç Tunç, Demir Çağ, Hellenistik ve Roma Dönemleri boyunca devam eden kurak hava koşullarının bölgedeki yerleşmeleri dağlık kesimlere doğru yönelttiğini tespit etmiştir (d'Alfonso, 2011:234-235, 240; Balatti ve Balza, 2012:98). Ayrıca bu döneme ait yerleşme sayısının azlığı ve Hitit metinlerinde bölgede hayvancılık faaliyetlerinin yürütüldüğüyle ilgili bulgular da bölge yerleşmelerinin geçim ekonomisini ayakta tutabilmek amacıyla yayla sahalara ve vadilere kaydığını desteklemektedir (Mass, 2014:111-115). Özetle, kurak hava koşulları dönem topluluklarının iskân ettiği alanları ve geçim ekonomisini yeni koşullara göre adapte etmeye çalışmasına neden olmuştur. Bu iklimsel koşullar Demir Çağı'nda da devam etmiş ve Geç Hitit Krallıkları'ndan **Tuwana Krallığı**⁵³ geçim ekonomisini ve iskân alanlarını değişen çevresel şartlara göre organize etmiştir. Dolayısıyla Erken Tunç Dönemi'nden itibaren başlayan bu süreç bölgede hayvancılığa dayalı bir ekonomik sistemin yerleşmesine, pınarların ve otlaklıkların bulunduğu dağlık kesimlerin de yer ve mekân üretme pratikleri

⁵³ Anadolu'da Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra bu imparatorluğun kültürel ve siyasal mirasçısı olan Geç Hitit Devletleri Anadolu'da ve Kuzey Suriye'de birbirinden bağımsız bölgesel krallıklar kurmuştur. Bu bölgesel krallıklardan biri de Tabal ülkesi olarak adlandırılan Melendiz Bölgesi'ni de içine alan bugünkü Kayseri, Nevşehir, Niğde ve Aksaray illerini kapsayan Kapadokya bölgesinde ortaya çıkmıştır. Tabal krallıklarından biri olan Tuwana Krallığı Melendiz Bölgesini de içine alan bölgenin güney kesiminde etkin olmuş bir krallıktır (Yiğit, 2000: 177).

kapsamında kullanılmasına neden olmuştur. Bu çıkarımın arkeolojik bulgularından biri, Demir Çağı'na tarihlenen Melendiz Dağları'nda belli mesafelerde ve yönlerde dikilmiş olan stellerdir⁵⁴. Bu stellerin, çobanların sürülerle birlikte hareket ederken izleyecekleri rotalara işaret ettiği ileri sürülmüştür (Balatti ve Balza, 2012: 99-100). Bu stellerin keşfedildikleri dağlık kesimlerin bölgenin kırsal yerleşmeleri tarafından hayvancılık faaliyetleri kapsamında kullanılmaya devam edilmesi⁵⁵, bölgede binlerce yıllık mekânsal sürekliliği göstermesi açısından önemlidir (Harita:4.4).

Demir Çağı'ndan sonra bölgenin Roma ve Bizans Dönemleri'ne ait arkeolojik bulguları ve yazılı metinleri de bölge coğrafyasının hayvancılık faaliyetleri kapsamında kullanılmaya devam edildiğini ve bölgede bu faaliyete yönelik yer ve mekânın üretildiğini gösterir. MS 333 yılına tarihlenen *Itinerarium Burdigalense*'de bölgenin yerleşmelerinden *Andabalis* (Aktaş) ile *Tyana* (Kemerhisar) arasında *Villa Palmati*⁵⁶ adı ile anılan İmparatorluğa ait bir at yetiştirme merkezinin olduğu ve burada araba atlarının yetiştirildiğinden bahsedilmektedir. Bu mülkün olasılıkla Bor Ovası'nın etrafındaki araziyle birlikte *Xanxaris*⁵⁷ kaynaklarından ileri, *Andabalis* (Aktaş) civarlarına kadar uzanan geniş bir alana yayıldığı tahmin edilmektedir. Bu geniş bölge, Philostratos'un bahsettiği su kaynakları, Strabon'un aktardığı tuzlu su

⁵⁴ Melendiz ve Keçiboyduran Dağları arasında kuzey-güney doğrultusunda uzanan Altunhisar Vadisi ile Melendiz Dağları'nın doğu kesimlerinde **Tavşantepe 1 ve 2**, **Keşlik yayla**, **Dikilitaş**, **Niğde 1 ve 2**, **Velisa**, **Andaval** ve **Bor** isimleriyle anılan ve Geç Hitit Dönemi'ne tarihlendirilen steller keşfedilmiştir. Bu stellerden Tavşantepe 2 steli'nde tanrı olduğu düşünülen bir figürün karşısında elinde değneği ve yanında yer alan bir atla birlikte bir çoban figürü betimlenmiştir. Melendiz Dağlarının doğusundaki Andabalis (Aktaş) kasabasında keşfedilen MÖ. 8. yüzyıla tarihlenen Andaval stelinde ise, **Nahita** (Niğde) Kralı **Saruwanis**'in at sürülerini otlaklara çıkarmasından ve at yetiştiriciliğinden bahseden yazılı bir metin yer alır. Dolayısıyla bu steller, göçebe çobanlara veya at yetiştiricilerine sürülerini yerleşmelerden ya da ovadaki düzlüklerden Melendiz Dağları'na doğru çıkartırken izlemeleri gereken dikey yöndeki rotayı gösterdiği gibi kralların bu ekonomik faaliyet üzerindeki egemenliğine de işaret eder (Çınaroğlu, 1981 - Hawkins, 2000 - Lanaro, 2015)

⁵⁵ Melendiz Dağları'ndaki yaylacıların kültürleri ve yaylalarda kurdukları geçici yerleşme düzenleri üzerine Serdar Duman tarafından yapılan tez çalışması bölgenin dağlık kesimlerinin günümüzde de hayvancılık faaliyetleri kapsamında yoğun olarak kullanıldığını belgelemiştir (Duman, 2015).

⁵⁶ Bu yerin isminin çiftlikle ilgilenen *Palmatius*'dan geldiği düşünülür. Bu yerdeki atların yetiştirilmesi bir dönem *Zeus Asbamaios* kesişlerine mahsus bir zanaatken, bu iş ve ilgili arazi bir süre sonra Kapadokya Krallarına ve Roma İmparatorlarına geçmiştir (Ramsay, 1960: 503-504).

⁵⁷ *Tyana*'dan 12-20 km uzaklıkta, Bor ile Niğde arasında yer alan Ilıcaların Erken Hristiyanlık Dönemi'nde kullanılan adı ve bugünkü Akkaya Barajı'nın bulunduğu bölgedir.

kaynakları ve *Xanxaris*'de mevcut olan sıcak su kaynaklarıyla birlikte oldukça sulak bir çevredir (Ramsay, 1960:503-504, Umar, 1993:642, 818) (Harita:4.4).

Bu bulguların dışında, araştırmalar Nevşehir ve Aksaray sınırları içerisindeki Açık Saray, Çanlı Kilise ve Selime-Yaprakhisar'da bulunan kayaoyma mekânların Bizans Dönemi'nde askeri amaçlarla yetiştirilen at, katır, eşek ve sığır gibi çiftlik hayvanlarının tutulduğu yerler olduğunu saptamıřtır⁵⁸ (Tütüncü, 2008). Yukarıda daha önce aktarıldığı gibi, Erhan Bıçakçı'nın yürütücülüğünde gerçekleşen Doğu Melendiz Yüzey Araştırması'nda Melendiz Dağları'nın doğu kesimlerinde tespit edilen Elgörü Çiftliği, Çıralı Öreni ve Kaya Harman Tepe yerleşmelerindeki kayaoyma mekânlar da olasılıkla aynı amaçla kullanılmıştır (Fotoğraf: 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5., 4.6, 4.7.) (Harita:4.2). Ayrıca bu yerlerin bölgeden geçen kağnı yollarının üzerinde bulunmaları, *Itinerarium Burdigalense*'de tarif edilen Roma ve Bizans Dönemleri'nde yorgun atların değiştirildiği durak merkezleri (*mutatio*) arasında yer aldıkları varsayılabilir. Günümüzde de Murtaza Köyü ile bölgenin diğer kırsal yerleşmeleri incelendiğinde kayaoyma yapıları hayvanların tutulduğu yerler olarak kullanılmaya devam edildiği tespit edilebilmektedir (bir sonraki bölümde Murtaza Köyü'nün yerleşme düzeni ve mimari yapıları anlatılırken yapıların bu amaçla nasıl kullanıldığı detaylı bir şekilde aktarılacaktır).

Roma ve Bizans Dönemleri'nden sonra bölgenin Osmanlı Dönemi incelendiğinde konar-göçer Türklerin de Melendiz Bölgesi ve çevresindeki yaylaklarda hayvancılık faaliyetlerinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Dönemin tahrir kayıtları Melendiz Bölgesi'nin kuzeyinde yer alan Yazı Üyük, Gölcük, Kiledere ve Bavlama (Bağlama?) köylerinin sınırlarında Budaklı cemaatinin yaşadığını belgelemektedir (Oflaz, 1992: 94). 1500-1522 yılları arasında Berekütlü, Bulgarlu, Dünderlı, Yüzdeci ve Müstakil isimleriyle anılan konar-göçerlerin Niğe Kazası'nın

⁵⁸ Nevşehir ve Aksaray sınırları içerisinde Açık Saray, Çanlı Kilise ve Selime-Yaprakhisar (Ihlara Vadisi) olarak bilinen yerlerde belgelenen kayadan oyma mekânların, Bizans'ın toprak sahibi askeri sınıfına ait olduğu ve bu yapıların yaşam alanları olarak kullanıldığı gibi ordunun ihtiyacı olan savaş atları ile diğer çiftlik hayvanlarının (katır, eşek, sığır vb.) yetiştirilmesi amacıyla da kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu yapıların stratejik yol güzergâhlarının üzerinde bulunması askeri açıdan taşıdığı önemi göstermektedir (Tütüncü, 2008: 27-39,97).

sınırlarında hareket ettiği yine dönemin tahrir kayıtları tarafından doğrulanmaktadır (Hüseyiniklioğlu, 123: 2008). Bu kayıtlar, bölgedeki konar-göçerlerin Melendiz Dağları'ndaki yaylakları hayvancılık faaliyetleri kapsamında yoğun olarak kullandığını belgelemektedir. Bu çıkarımı Yük. Mim. Werner H. Schnuchel, Serdar Duman ve Burak Falay'ın Melendiz Dağları'nda yürüttükleri saha çalışmaları da desteklemektedir. Bu ekibin yürüttüğü araştırmalar bölgenin dağlık kesimlerindeki yaylakların belli grupların isimleri ile anıldığını (Selim obası, Kayı obası, Mutu obası, Sakar obası, Katır ağılı, Kungul ağılı, Gavur ağılı) tespit etmiştir (Harita: 4.4). Bölgede yaylacılık faaliyetlerini sürdüren çobanlar ile yapılan görüşmelerde, bir dönem Toroslar'dan gelen konar-göçerlerin bu dağlarda hayvanlarını güttükleri aktarılmıştır. Nitekim bu araştırmaların devamında Melendiz Dağları'nın kuzey kesimindeki Salavur yaylasında yörüklerle ait olduğu söylenen mezarların tespiti de yapılmıştır (Duman, 2015:67-68) (Fotoğraf: 4.10). Ayrıca bölgenin 1:25.000'lik paftaları da incelendiğinde, bölgedeki yaylacıların aktardıklarıyla benzeşen mevki isimleri harita üzerinde tespit edilebilmektedir. Dolayısıyla saha çalışmalarından ve yazılı kayıtlardan elde edilen bütün bu bulgular Osmanlı Dönemi'nde konar-göçerlerin bölgenin dağlık kesimlerinde geçici yerleşme düzenleriyle hayvancılık faaliyetlerini sürdürdüklerini göstermektedir.

Bölgenin dağlık kesimlerinin binlerce yıldır bu amaçla kullanıldığını belgeleyen bulgulardan bir bölümü de Tahtapınar yaylasından elde edilmektedir. Doç. Dr. Semra Yıldırım'ın yürütücülüğünde gerçekleşen Niğde İli Tarihöncesi Arkeolojik Yüzey Araştırması'nda Melendiz Dağları'nın doğu kesiminde yer alan Tahtapınar yaylasının geçmişte ve günümüzde göçebe çobanlar tarafından yayla sahası olarak kullanıldığı saptamıştır. Bu sahada 300x250 m genişliğindeki bir alana yayılmış, göçebe çobanların geçici yerleşme düzenlerine ait olduğu anlaşılan çok sayıda mimari kalıntı tespit edilmiştir. 1850 m rakımı, su kaynakları ve otlaklık sahalarıyla verimli bir çevrede bulunan bu yerin 2 km kuzeybatısında da doğal bir gölet yer almaktadır (Balci, Çakan, 2016:10). Bu mimari kalıntıların arasında stel kaidesi ya da libasyon çukuru olarak kullanıldığı düşünülen doğal bir kayanın yüzeyine açılmış dikdörtgen bir oyukla (1.50 m uzunluğunda, 0,90 m genişliğinde ve 0,50 m derinliğinde 1.30 m yüksekliğinde ve 0,70 m genişliğinde), üzerinde yarım kalmış kabartmasıyla işlenmiş

iki taş blok ve işlenmiş başka taş bloklar da bu alanda tespit edilen arkeolojik kalıntıları oluşturmaktadır (Balcı, Çakan, 2016:10) (Fotoğraf 4.11). Dolayısıyla bu arkeolojik bulgularda dikkate alındığında Geç Hitit, Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemleri'nden beri (bu dönemlerin yukarıda aktarılan arkeolojik ve yazılı kayıtları düşünüldüğünde) Tahtapınar Yaylası'nın hayvancılık faaliyetleri kapsamında binlerce yıldır kullanılan bir yer olduğu çıkarımına ulaşmak mümkündür. Nitekim günümüzde de çevre köyler tarafından aynı amaçla kullanılmaya devam edilmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

MURTAZA KÖYÜ

Önceki bölümde Melendiz Bölgesi'ndeki tarihsel olayların ve coğrafi koşulların bölgenin yer ve mekân üretme süreçlerini nasıl etkilediği açıklanmaya çalışılmış ve bu süreçlerin Murtaza Köyü ile olan ilişkisine de kısaca değinilmiştir. Bu bölümde ise, bu tarihsel süreçle olan ilişkisi üzerinden Murtaza Köyün bulunduğu sahanın yerleşime nasıl açıldığı, bugünkü yerleşme dokusunu ortaya çıkaran süreç, ortaya çıkan yerleşme organizasyonunun gösterdiği devamlılık ve değişim süreçleri üzerinde durulacaktır. Sonrasında, Murtaza Köyü'nün mimari bulguları incelenerek mimari karakterinin ve yerleşim düzeninin yukarıda anlatılan tarihsel süreçle ve bölgenin coğrafi koşullarıyla ne ölçüde ilişkili olduğu değerlendirilecektir. Bu araştırma sorularına açıklamalar getirebilmek için 2014-2015-2016 yıllarının Ağustos ve Eylül aylarında Murtaza Köyü'nde ikamet edilmiş ve bu süre boyunca köyde yapılan görüşmeler, gözlemler ve belgelemelerle (etnografik araştırmalar, rölöve çalışmaları, fotogrametri ve coğrafi bilgi sistemi çalışmaları) ilgili bulgular toplanmaya çalışılmıştır.

5.1. Murtaza Köyü'nün Yerleşim Tarihi

5.1.1. Murtaza Köyü'nün Bulunduğu Sahanın İskâna Açılması

Roma ve Bizans Devletleri'nin uyguladığı askeri politikaların bölgenin yer ve mekân üretme pratiklerini nasıl etkilediği yukarıda ayrıntılarıyla açıklanmıştı⁵⁹. Bu süreç değerlendirildiğinde Murtaza Köyü'nün 900 m kuzeydoğusunda tespit edilmiş olan askeri kaleye ait yapı kalıntıları (Fotoğraf: 5.5) (Harita: 5.1) köyün bulunduğu sahanın bu politikadan doğrudan etkilenmiş olduğunu kanıtlamaktadır. Bizans Dönemi'ne tarihlenen kale yapısı Niğde Müzesi tarafından köyün adıyla tescil edilmiştir. Bu yapı, Murtaza - Hacıabdullah yolunun kuzeyinde, yol seviyesinden

⁵⁹ Bkz. bölüm 4.2.

yaklaşık 100 m yükseklikte doğal bir kaya kütesinin üzerine inşa edilmiştir. Üzerinde bulunduğu kaya kütesinin batı, kuzey ve doğu kısımları yuvarlak burçlarla destekli surlarla çevrilidir. Yaklaşık 2 m genişliğinde olan sur duvarları bazı bölümlerde 7-8 m yüksekliğe kadar sağlam kalmıştır. Kaleye kuzeyden açılan yaklaşık 2x1.20 m ölçülerindeki bir kapıdan girilmektedir. Kalenin içinde ve dışında mimari plan veren başka yapı kalıntıları da tespit edilmiştir (Ünlüler ve Atalay, 2016) (Fotoğraf: 5.5). Ayrıca kalenin inşa edildiği sahanın yaklaşık 1760 m rakımda bulunması, doğuya doğru Misli Ovası ile Derinkuyu'yu geniş bir görüş açısıyla görebilmesi kalenin bu çevrede inşa edilmesine uygun koşulları sağlamıştır (Fotoğraf: 5.5, 5.6).

Bu yapının inşası, bu çevrenin Bizans Dönemi'nden itibaren iskâna açılmasında doğrudan etkili olmuştur. Dönemin kaleler ve garnizonlar etrafında gelişen yerleşme sistemi dikkate alındığında, Murtaza Kalesi'nin yakın çevresinde de bu amaçla organize edilmiş bir yerleşme olabileceğini varsaymak mümkündür. Ancak kale çevresinde kaleyle aynı dönem tarihlenen herhangi bir yerleşme kalıntısının tespit edilemediğine dikkat çekmek gerekir. Buna karşın Murtaza Köyü yerleşmesinin yaslandığı vadi yamaçlarında kayaların işlenmesiyle oluşturulmuş mekânların bulunması eski yerleşme dokusunun bu yapılardan meydana gelmiş olabileceğini düşündürmektedir. Günümüzde Murtaza Köyü sakinleri tarafından kullanılmaya devam edilen bu mekânların ne zaman üretilmiş olduğu ile ilgili köy halkı tarafından herhangi bir tarih verilememektedir. Ancak, köydeki yerel anlatılar kaleyle aynı dönemde ortaya çıkan bir yerleşmeden bahsetmektedir.

Yerel anlatılara göre isimleri; **Murtat**⁶⁰, **Andul**, **Dirmit** ve **Vandol** olan dört Rum kardeşin her biri Murtaza Kalesi'nin inşa edildiği dönemde birbirlerine yakın birer yerleşme kurmuştur. Murtaza Kalesi'nin komutanı olan **Murtat** kalenin çevresinde bir yerleşme kurarken, diğer kardeş **Andul** bugünkü Hacıabdullah (**Andirlos**) köyü'nün yer aldığı sahada, **Dirmit** bugün Yıldıztepe-İnli (**Divrin-Dirvin**)

⁶⁰Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde; **Murtat** kelime anlamı olarak inatçı ve ters olan kimseler için kullanılmıştır. Bu kelime, Anadolu'da genelde böyle kimseleri tarif etmek için yaygın olarak kullanılan bir kelimedir. Köy halkı da kale komutanının ters ve inatçı bir kimse olduğunu için bu isimle anıldığını belirtmiştir.

isimleriyle bilinen köyün yer aldığı çevrede, **Vandol** ise Yaylayolu-Veliisa⁶¹ (**Balisa-Valisa**) isimleriyle bilinen köyün bulunduğu bölgede bir yerleşme kurmuştur (Harita: 5.1). Anlatıların devamında, kardeşler arasında su kaynaklarının paylaşılmasıyla ilgili birtakım sorunların olduğuna dikkat çekilmiştir. Murtaza Kalesi'nin komutanı olan **Murtat**'ın bugün Gavur Arkı olarak adlandırılan mevkideki (Harita: 5.1) su arklarını kontrol ederek, yerleşmelere dağılan suya müdahale ettiği anlatılmaktadır. Bölgede yürütülen saha araştırmalarında bu su arklarına ait yapı kalıntılarına ulaşılmıştır⁶² (Fotoğraf: 5.4). Dolayısıyla yerel anlatılar bir anlamda arkeolojik kalıntılar tarafından desteklenmiştir. Ayrıca bu su arklarına ait kalıntılar kalenin bulunduğu çevrede uzun süreli bir iskân faaliyetinin olduğunu ve bir yerleşmenin en temel ihtiyacı olan su gereksinimini karşılayabilmek için doğal çevrenin planlı bir şekilde organize edilmiş olduğunu göstermektedir. Bu arkların Osmanlı Devleti Dönemi'nde de kullanıldığı ve bölgedeki yerleşmelere bu arklar vasıtasıyla suyun getirilmeye çalışıldığı yazılı kayıtlarla da tespit edilebilmektedir. Ancak bu bulguların ayrıntılarına bir sonraki başlıkta değinilecektir.

Murtaza Kalesi'nin çevresinde, Bizans Dönemi'ne tarihlenen bir yerleşmenin olabileceğine dair varsayımları kuvvetlendiren bulguların bir bölümü de Osmanlı Devleti'nin 1500-1522 yıllarına tahrili tahrir kayıtlarından elde edilmektedir⁶³. Bu kayıtlarda isimleri geçen **Andirlos** (Hacıabdullah), **Murtat** (Murtaza), **Cınara** (Çınarlı), **Divrin** (İnli), **Madala** (Ballı), **Valisa** (Veliisa-Yaylayolu) ve **Germiyan** (Pınarcık) köyleri (Harita: 4.3) hem yerel anlatılarda geçen yerleşme isimleriyle örtüşmekte, hem de Türkçe olmayan isimleri ve gayrimüslim nüfusuyla bu yerleşmelerin Bizans Dönemi'nde kurulmuş olabileceği varsayımı kuvvetlenmektedir (ayrıntılara bir sonraki başlıkta değinilecektir.) (Hüseyiniklioğlu ve Arslan, 2009: 310, Metin. 2007:124-126). Bir başka bulguya da köyde yürütülen rölöve çalışmaları sırasında rastlanılmıştır. Bu çalışmalarda köyün mimari yapılarından birinin duvar

⁶¹ Bkz. dipnot 48

⁶² Bölgede Yük. Mim. Werner H. Schnuchel'in yürütücülüğünde Serdar Duman ve Burak Falay'ın katılımıyla yürütülen araştırmalarda yöre halkının Gavur Arkı veya Terazi Boğazı adını verdiği mevkide eski su arklarına ait arkeolojik kalıntılar tespit edilebilmiştir (Fotoğraf: 5.4).

⁶³ Bkz. bölüm 4.1.

örgüsünde, üzerinde Bizans Dönemi kiliselerinde rastlanılan bir haç tasvirinin kazınmış olduğu devşirme bir taş tespit edilmiştir⁶⁴ (Fotoğraf: 5.55). Dolayısıyla bu devşirme yapı kalıntısı da çevredeki Bizans varlığını kanıtlamaktadır. Anlatıların bir bölümü de kalenin çevresinde kurulan bir pazar yeri ile ilgilidir. Ancak pazar yerinin varlığıyla ilgili yerel anlatıların dışında, herhangi bir arkeolojik kalıntı ya da yazılı bir kayıt tespit edilememiştir. Misli Ovası ve Melendiz Bölgesi arasında ulaşımı ve iletişimi sağlayan bir vadi geçidinin üzerindeki askeri bir kalenin çevresinde ticaretin yapılabildiği güvenli bir alanın üretilip üretilmediği soru işaretleri arasındadır.

Özetle arkeolojik, tarihi ve etnografik bulgular Murtaza Kalesi'nin yakın çevresinin askeri ve idari teşkilatlanmanın etkisiyle Bizans Dönemi'nden itibaren iskâna açılmış olabileceğine dair önemli kanıtlar sunmaktadır. Bu doğrultuda, çevrenin askeri bir tahkimat yapısının inşası için uygun stratejik konumu, su kaynakları açısından yeterliliği, beslenme ekonomisini sürdürebilir kılacak geniş otlaklıkları ve askeri bir kalenin sağladığı emniyetli ortam bu çevrede bir yerleşme organizasyonunun ortaya çıkmasını desteklediği ileri sürülebilir.

5.1.2. Yerleşimin Devamlılığı ve Değişim Süreci

Murtaza Köyü ve yakın mesafesindeki yerleşmelerle ilgili ilk yazılı kayıtlar Osmanlı Devleti'nin 1500-1522 yılları arasında tuttuğu 42 ve 455 numaralı tapu tahrir defterleri ile 387 numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defterlerine aittir⁶⁵ (Hüseyiniklioğlu ve Arslan, 2009). Bu defterlerde Murtaza Köyü; **Murtazı**, **Murtandı**

⁶⁴ MS 4. yüzyıl'da **Kapadokyalı Kilise Babaları** olarak bilinen *Caesarea*'lı *Basileos* (MS 329-379), *Nazianzos*'lu *Gregorius* (MS 330-388) ve *Nyssa*'lı *Gregorius* (MS 335?-385/395?) tarafından Hristiyanlık bölgede güçlü bir şekilde örgütlenmiştir (Adıbelli, 2002: 101-118, Akyürek, 2015:2, Koyuncu, 2015:597). MS 2. yüzyıl'ın sonlarında Kapadokya Bölgesi'nin genelinde kalabalık bir Hristiyan topluluğu oluşmaya başlamış, MS 3. ve 4. yüzyıllar'da da bölge dinsel düşüncenin ve yaşantının merkezi haline gelerek dinin yapıların sayısı artmıştır (Aktüre, 2018:363, 374). Dolayısıyla Melendiz Bölgesi ve çevresi piskoposluk merkezleri, kiliseler, manastırlarla dönemin en önemli Hristiyanlık merkezlerinden biridir.

⁶⁵ Bkz. bölüm 4.1.

ve **Mutandı**⁶⁶, yakın mesafesindeki komşu yerleşmeler ise **Andirlos** (Hacıabdullah), **Çınara** (Çınarlı), **Germiyan** (Pınarcık) **Divrin** (İnli/Yıldıztepe) ve **Valisa** (Yaylayolu) isimleriyle kayıt altına alınmıştır (Harita 4.3). Bu kayıtlar yerleşmelerin Niğde Sancağı'nın Melendiz nahiyesine (kasaba) bağlı karye (köyler) statüsünde olduklarını göstermektedir (Metin, 2007: 124-126, Hüseyiniklioğlu ve Arslan, 2009: 310). Dördüncü bölümde bu kayıtlara dayanarak bölgedeki yerleşmelerin çoğunluğunun Osmanlı'ya Bizans Dönemi'nden taşındıkları ileri sürülmüştü⁶⁷. Dolayısıyla Murtaza ve çevresindeki diğer yerleşmeler içinde bu tespitin geçerli olduğunu tekrar belirtmek gerekir. Bu tespit, Osmanlı Dönemi'nde bu çevrenin yer ve mekân üretme pratikleri kapsamında kullanılmaya devam edildiğini vurgulamaktadır. Bu çıkarım yerel anlatılar ve yazılı kayıtlar tarafından da desteklenmektedir. Dönemin tahrir kayıtları incelendiğinde Osmanlı'nın konar-göçer Türkleri bölgenin yaylaklarını hayvancılık faaliyetleri kapsamında kullanmıştır⁶⁸. Ayrıca bölgede yörüklerle ait olduğu tespit edilen mezarlıklar (Fotoğraf: 4.10) ve yerel halkın konar-göçerlerle ilgili anlatıları bu kayıtlarla örtüşmektedir⁶⁹. Yerel anlatılar, köyün bugünkü nüfusunu oluşturan ve **Arife** ve **Pilavcılar** lakaplarıyla anılan grupların konar-göçer Türklerden oluştuklarını ve Murtaza'ya ilk girdiklerinde bu sahada daha önceki dönemlerde yerleşmiş olan Rumlarla karşılaştıklarını ve bir süre birlikte yaşadıklarını aktarmaktadır. Konar-göçer bu gruplar ilk olarak kalenin çevresinde Salandıra, Armutdibi, Mandıras (Taşgöl), Gıcılı öreni, Kemer öreni, Çayıröz, İki göl ve Sarıgöl isimleriyle bilinen mevkilere yerleşmiştir (Harita: 5.2). Dönemin tahrir kayıtlarına ve yerel anlatılara dayanan bütün bu bulgular, farklı bir kültüre ait bir topluluğun kalenin çevresinde yeni bir iskân sürecini başlattığını göstermektedir.

⁶⁶Murtaza Köyü'nün ismi, 42 numaralı tahrir defterinin 76-77 sayılı sayfalarında ve 455 numaralı tahrir defterinin 728 sayılı sayfasında "Murtandı", 387 numaralı tahrir defterinin 168 sayılı sayfasında "Mutandı" olarak geçmektedir (Hüseyiniklioğlu ve Arslan 2009: 299-314). Bir başka kayıta 1835 yılında Niğde Sancağına atanan imamların ve muhtarların listesinin tutulduğu **ruus defteri**'dir. Bu defterde de **Murtandı Köy İmamı**: Hasan İbn-i Hamza oğlu, Muhtar-ı Evvel: Es- Seyyid Hüseyin ibn-i Süleyman, **Muhtar-ı Sani**: Osman ibn-i Osman. (Atam, 2013: 294, 301).

⁶⁷ Bkz. bölüm 4.1.

⁶⁸ Bkz. bölüm 4.3.

⁶⁹ Bkz. bölüm 4.3.

Osmanlı Devleti'nin tuttuğu yazılı kayıtlar incelenmeye devam edildiğinde, Murtaza ve çevresinin konar-göçer Türkler tarafından iskân edilmesinin ve bu çevrenin yakalamış olduğu mekânsal devamlılığın nedenleri üzerine bazı bulgulara ulaştırmaktadır. 1727 yılına tarihli Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde bulunan 98 numaradaki tahrir defteri bu kapsamda incelenebilir. Bu defterde, Murtaza Köyü'ne komşu yerleşmelerden biri olan **Andirlos** (Hacı Abdullah) Köyü'nün **toprağının az, taşlık ve verimsiz olduğu**, ancak **Divri** (İnli/Yıldıztepe) Köyü'nden üç, **Hira** Köyü'nden bir, **Salur** Köyü'nden iki, Bozok Sancağı'ndan bir, Rum ilinden de üç kişi olmak üzere bu köye birtakım göçlerin olduğundan bahsedilir (Metin, 2007: 32-34). Topraklarını terk eden insanların toprağı ziraat yapmaya elverişsiz olan bir köye neden gelmiş oldukları üzerine iki varsayım yürütülebilir. İlk **Andirlos**'un (Hacı Abdullah) dağlık çevresinin hayvancılık yapmaya uygun coğrafi koşullara sahip olması nedeniyle tarımsal faaliyetlerin dışında hayvancılığa dayalı bir ekonominin sürdürüleceğidir. Bir diğer varsayım ise, 18. yüzyıl'da Levend ismini alan eşkıyaların iskân merkezlerindeki emniyeti ortadan kaldırması ve bu dönemlerde birçok köyün boşalarak, hanelerin daha büyük ya da emniyetli köy ve kasabalara göç etmesiyle ilgilidir (Halaçoğlu, 1997:36). Coğrafi ve toplumsal koşullarla ilişkili bu süreçler Murtaza Köyü'ne komşu olan **Andirlos**'un (Hacı Abdullah) göç alacak ölçüde hem geçim ekonomisine, hem de güvenlik problemine yanıt verebildiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu bulgulara dayanarak Murtaza Köyü ve çevresindeki yerleşim sürekliliğinin nedenlerine birtakım açıklamalar getirebilmektedir.

Bu devamlılığı belgeleyen bir başka kayıтта, 1851 tarihli 7 numaralı Karaman Ahkâm defterinin 156. sayfası ek kısmındaki evrakta geçmektedir. Murtaza ve komşu köylerin aralarındaki su paylaşımını konu alan bu kayıтта, Melendiz Dağı'nın zirvelerinden doğan ve Karanlıkdere akımı tarafından desteklenen akımlardan bir kısmının Gavur Arkı⁷⁰ ile doğrudan Murtaza Suyu'na verilmesi ve bu suyun yerleşmeler arasındaki paylaşımı konu alınmaktadır (Fotoğraf: 5.4) (Harita: 5.1). Bu kayıt üzerinden, Gavur Arkı ile yönlendirilen Murtaza Suyu'nun Murtaza (**Murtandı**),

⁷⁰ Bkz. bölüm 5.1.1.

Hacı Abdullah (**Andirlos**), İnlı (**Divrin**) ve Hasaköy'ün arazilerini suladığı anlaşılmaktadır. Bu suyun yerleşmeler arasında nasıl paylaşılacağı ile ilgili verilen karara göre ise, sulama mevsiminin başlaması ile 18 er günlük zaman dilimleri ayrılarak suyun 12 gün Hasaköyü'ne, 2 gün **Divril** (İnlı) Köyü'ne, 2 gün **Andirlos** (Hacı Abdullah) Köyü'ne, 2 günde **Murtantın** (Murtaza) Köyü'ne akacağı bildirilmiştir (Bildirici, 2009: 400 - 401). Bir önceki başlıkta gerekçeleriyle Gavur Arkı'nın Bizans Dönemi'nden kalma bir yapı olabileceği ileri sürülmüştü, bu görüş dikkate alındığında eski bir su arkının bu çevrenin iskan sürekliliğini yakalamasındaki etkisini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca bu su arkının, Murtaza Suyu'nun üzerinde 1986 yılında inşaatına başlanan ve 1993 yılında tamamlanarak faaliyete geçen Murtaza Barajı projesinde de korunarak ve iyileştirilerek işlevini sürdürmeye devam ettiği tespit edilmiştir. Bu barajla Murtaza, Hacı Abdullah ve İnlı köyleri geçmiş dönemlerde olduğu gibi sulanmaya devam edilmekte ve Hasaköy'de eski haklarından dolayı 500 lt/sn suyun bırakılmaktadır (Bildirici, 2009: 400 - 401). Bu bulgu da bir kez daha bu çevredeki binlerce yıllık mekânsal hafızayı göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Murtaza Köyü ve çevresinin Osmanlı Devleti Dönemi'nde iskân edilmeye devam edilmesinin nedenlerinden birinin de, Bizans Dönemi'nde inşa edilen askeri kaleyle ilgili olduğu ileri sürülebilir. Çünkü daha önce açıklandığı gibi⁷¹ Osmanlı Devleti Melendiz Bölgesi'nde Bizans Dönemi'nde inşa edilmiş çok sayıda kaleyle karşılaşmış olmalıdır. Olasılıkla askeri kalelerin çevresindeki yerleşmeleri de derbend teşkilatı içerisinde değerlendirmiştir.

Özetlemek gerekirse, Osmanlı tahrir kayıtları ve yerel anlatılar konar-göçer Türklerin nüfusu Rum olan bu yerleşmelere eklemeliğini ve zamanla da demografik yapıyı kendi lehlerine değiştirerek yeni bir iskân ve inşa sürecini başlattıklarını göstermektedir. Ancak bu değişim sürecinin yerleşme dokusuna ve mimariye nasıl yansımış olduğuna dair herhangi bir yapı kalıntısı tespit edilememiştir. Bu nedenle süreci mimari bulgular üzerinden takip edebilmek mümkün değildir. Ancak günümüz

⁷¹ Bkz. bölüm 4.2.

Murtaza Köyü'nün konar-göçer Türklerin devamı olması bölgenin binlerce yıllık mekânsal hafızasını ve birikimini yerleşme dokusuna ve mimarisine yansıttığını düşündürmektedir. Dolayısıyla araştırmada karşılaşılan bu sınırlılığı aşabilmek amacıyla günümüz Murtaza Köyü'nün mimari yapıları ve yerleşme düzenleri üzerine bir saha çalışması yürütülmüştür. Böylelikle hem geçmiş dönemin yer ve mekân üretme davranışlarını kavramaya yardımcı olacak bulgulara, hem de günümüzde ortaya çıkan yerleşme dokusunun ve mimarinin yukarıda anlatılan tarihsel süreçle ve bölgenin coğrafi koşullarıyla ne ölçüde ilişkili olduğu değerlendirilebilecektir.

5.2. Günümüz Murtaza Köyü

Murtaza Köyü'nün mimari bulguları incelenerek mimari karakterinin ve yerleşim düzeninin yukarıda anlatılan tarihsel süreçle ve bölgenin coğrafi koşullarıyla ne ölçüde ilişkili olduğu açıklanmaya çalışılacaktır. Böylelikle günümüz Murtaza Köyü'nün yer ve mekân üretme pratiklerinin bu süreçler ve olgular tarafından ne ölçüde biçimlendirildiği değerlendirilebilecektir. Köyün bugünkü sosyal ve ekonomik yapısının yukarıda anlatılan tarihsel süreçle olan ilişkisini de değerlendirmeye katabilmek ve yerleşim dokusu ile mimari karakteri üzerindeki etkisini de değerlendirebilmek için öncelikle köyün bugünkü nüfusu ve sosyo-ekonomik yapısı ele alınacaktır. Sonrasında da köyün yerleşim düzenleri ve mimari özellikleri üzerinde durulacaktır.

5.2.1. Murtaza Köyü'nün Sosyal ve Ekonomik Yapısı

5.2.1.1. Nüfus

Murtaza Köyü'nün bugünkü nüfus yapısı yukarıda anlatılan tarihsel süreçle ilişkilendirildiğinde hayvancılıkla uğraşan konar-göçer Türklere dayanmaktadır. 180 haneden oluşan yerleşme nüfusu, 2016 yılı TÜİK verilerine göre 441'i erkek, 409'u kadın olmak üzere 850 kişiden oluşmaktadır. 2009 yılında, 1.142 kişi olan nüfusun son yedi yıl içinde dışarıya verilen göçlerle birlikte hızlı bir şekilde gerilediği tespit

edilmiştir⁷². Köyde gerçekleştirilen görüşmeler, toprakların tarımsal faaliyetler için yetersiz oluşunun ve hayvancılık faaliyetleri dışında alternatif bir geçim kolunun olmamasının nüfusun İstanbul ve Ankara gibi büyükşehirlerle göç etmesine neden olduğunu vurgulamaktadır.

5.2.1.2. Geçim Ekonomisi

Murtaza Köyü'nün geçim ekonomisi tarım ve hayvancılık faaliyetlerine dayanır. Ancak coğrafi koşullar ve nüfusun toplumsal ve kültürel yapısı hayvancılık faaliyetlerinin geçim ekonomisindeki payını arttırmıştır. Tarım ve hayvancılık faaliyetleri dışında, yapı inşa zanaatı da belli bir dönem köyün iş kollarından biri olmuştur. Yapı ustaları, geleneksel yöntemlere dayanan inşa teknikleri ve yapı tipleriyle köyün coğrafi, toplumsal, kültürel ve ekonomik yapısıyla uyumlu yerel mimari örnekleri üretmiştir. Ancak bu faaliyet günümüzde yeni yapı ustalarının yetişmemesi ve hazır yapı malzemelerine dayanan inşa teknikleri nedeniyle ortadan kalkmıştır.

5.2.1.2.1. Tarımsal Üretim

Murtaza Köyü'nün Çınarlı ve Tepeköy volkanik komplekslerinin arasındaki bir vadide konumlanması (Fotoğraf 5.1) (Harita: 3.2) yüksek, engebeli, kayalık ve taşlık bir arazide yer almasına neden olmuştur. Bu nedenle toprak yapısının uygun olduğu küçük düzlüklerde ve dik yamaçlarda teraslar oluşturarak tarımsal faaliyetlerini sürdürmeye çalışmıştır (Fotoğraf: 5.7). Bugün yaylak olarak kullanılan Ketençimen, Salavur, Sarıgöl, Tekneobası, Keçelik, Bozdağ, Kiliktepe, Şimşiksu ve Çayıröz mevkileri daha önceki dönemlerde tarımsal faaliyetlerin yürütüldüğü yerlerdir (Harita: 5.3) (Fotoğraf: 5.8). Traktörün ve biçerdöverin çıkamadığı bu yerlerde karasabanlara ve düvenlere koşulan hayvanlarla geleneksel ekim ve hasat yöntemleri uygulanmıştır⁷³

⁷² TÜİK verileri, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, 28 Eylül 2017.

⁷³Harmana yığılan ekinin saplarını ve tanelerini birbirinden ayırmak için, kızak biçiminde bir tahtanın alt yüzüne işlenmiş keskin çakmaktaşılarının çakıldığı ve önüne de öküz ya da atın koşulduğu düven adı verilen zirai bir araç kullanılmıştır. Bu araçla üzerinden geçilerek ezilen ekin sonrasında yaba adı verilen

(Fotoğraf: 5.9). 2008 yılına kadar da karasaban ve düven kullanılarak Kiliktepe, Şimşiksu ve Çayıröz mevkilerinde tarımsal faaliyetler sürdürülmüştür. Günümüzde ise Yalçılık, Orta harman, Aşağı harman, Erkek ark, Yağmur yamacı, Kuyruklu yer, Tarla ağacı, Evcuk, Salı, Kapaklı, Bozla, İki göl, Tatar, Maşadı, Merşetevi, Ören, Çukuriçi gibi mevkilerdeki sınırlı düzlüklerde yeni ekim ve hasat yöntemleri uygulanarak tarımsal faaliyetler devam ettirilmektedir (Harita: 5.3) (Fotoğraf: 5.8). Biçerdöverin ve traktörün giremediği bu tarım sahalarına hareketli ve taşınabilir zirai araçlar olan patpat (Çapa makinaları) ve bağlamalı makinelerle (Biçerbağlar) girilerek toprak sürülmekte ve ekin hasat edilmektedir. Hasat mevsimlerinde bağlamalı makineleriyle Hatay'dan gelen mevsimlik işçiler⁷⁴ Murtaza Köyü'nün ekinini kaldırır. Kaldırılan ekinler bir süre sonra harman alanlarına götürülerek, **patos** adı verilen harman makinalarıyla sap ve taneleri birbirinden ayrılır ve çuvallara doldurularak hazır hale getirilir. Bu işlemlerin yapıldığı yerler olan harman alanları düzlük ve tarlalara yakın olup, köyde tarla sahipleri arasında paylaşılmıştır (Fotoğraf: 5.8). Sınırları kan bağına dayanan yakınlıklarla ve sözlü anlaşmalarla belirlenen bu alanlar günümüzde resmiyet kazarak tapulu yerler haline gelmiştir.

Murtaza Köyü'nün arazi yapısı tarımsal faaliyetler için çok uygun olmamasına rağmen, köyün dağlarla çevrelenen bir alanda konumlanması mikroklima özelliği gösteren bir çevrede bulunmasına neden olmuştur. Dolayısıyla soğukları geç alan ve ani ısı değişimlerinden etkilenmeyen tarımsal ürünler don tehlikesinden kurtulmuştur. Ayrıca tarım yapılan toprakların volkanik yapısından dolayı mineraller açısından zengin olması yetişen ürünleri olumlu yönde etkilemiştir. Tarım alanlarının sulanabilmesi için inşa edilen ve kaynağını Murtaza Suyu'ndan alan Murtaza Barajı da yetiştirilen ürünlerin çeşitliliğine ve verimliliğine olumlu yönde katkı yapmıştır. Bu koşullar ve uygulanan yöntemler çerçevesinde buğday (sarıkamçı ve karabuğday),

uzun saplı dört ya da beş dişli geniş çatal ağızlı bir zirai gereçle poyraz ya da lodosa karşı savrularak tanelerin ve sapların birbirlerinden ayrılması sağlanmıştır.

⁷⁴ Hataylı mevsimlik işçiler patpat ya da bağlamalı makine adı verilen hasat makinalarıyla Anadolu'yu güneyden kuzeye kat ederek, biçerdöverin ve traktörün giremediği engebeli tarım arazilerindeki ekinleri 1 digar'lık alanı (en 10 m. boy. 35m.) 40 ila 50 TL arası fiyatlarla hasat ederek kaldırır.

arpa, nohut, patates, salatalık, kabak, fiğ ve burçak⁷⁵ yetiştirilmektedir. Ayrıca kabak, salatalık, fasulye, domates, elma, kiraz ve armut hane içi tüketimi kapsamında yetiştirilen sebze ve meyveleri oluşturmaktadır. Ancak, coğrafi koşullar ve toprak hisselerinin çok parçalı olması tarımsal faaliyetlerin geçim ekonomisindeki payını azaltmıştır. Dolayısıyla ekonomi ağırlıklı olarak hayvancılık faaliyetleri kapsamında gelişmiştir.

5.2.1.2.2. Hayvancılık Faaliyetleri

Murtaza Köyü'nde hayvancılık faaliyetleri yaylacılık ve besi hayvancılığı olmak üzere iki ayrı yöntemle sürdürülmektedir. Bu kapsamda, çayırılık ve meralık sahalar ile mandıralar ve ağıllar hayvancılık faaliyetlerinin gerçekleştirildiği yerlerdir. Bu faaliyetlerin en yoğun yürütüldüğü yerler bölgenin dağlık kesimlerinde yer alan yayla sahalarıdır. Bahar aylarında eriyen kar örtüsü ve pınarlardan akan doğal su kaynakları otlaklıkları geliştirerek hayvancılık faaliyetleri için uygun koşulları sağlamaktadır. Mayıs ayında başlayan yaylacılık faaliyetleri; Ketençimen, Gıcılı, Kemer, Keçelik, İnceöz, Bozdağ, Çukuryurt, Gümüşlü, Çayırınöz, Kaleardı, Keklik pınarı, Taşgöl, İlientaşı, Bunelekardı ve Salıharman gibi mevkilerde güz dönemine kadar sürdürülmektedir (Harita: 5.3) (Fotoğraf: 5.10). Güz dönemi geldiğinde ise kış mevsiminde sürülerin daha ılıman yerlerde kalabilmeleri ve beslenebilmeleri için yeni otlak alanlarına hareket edilmektedir. Bu hareket, Murtaza Köyü'nün hayvancılık faaliyetinde izlediği yöntemi ifade etmesi açısından oldukça önemlidir. Çünkü 1942 yılından beri tekrarlanan bir döngüyü temsil etmektedir. Bu döngü, Murtaza Köyü'nün göçebe çobanlarının kendi sürülerine köyün sürülerini de katarak, Kayseri-Yeşilhisar'daki Kaleköy, Akköy ve Erdemli Köyleri'nde kiraladıkları otlaklara yolculuklarıyla başlamaktadır. Sürülerle birlikte yapılan ve yaklaşık 3-4 gün süren bu göç yolculuğunda; Murtaza, Hacıabdullah, Yıldıztepe, Gölcük, Orhanlı, Misli, Edikli ve Araplı Köyleri'nden geçilerek kışın geçirileceği Kaleköy, Akköy ve Erdemli Köylerine varılmaktadır (Harita: 5.4). Mayıs ayına kadar Kaleköy, Akköy ve Erdemli

⁷⁵ Ağırlıklı ekonomik faaliyet olan hayvancılığın sürdürülmesine yönelik kışlık yem için yetiştirilen fiğ ve burçak tarım sahalarında geniş yerler kaplamaktadır.

Köylerinin otlaklıklarında kalan çobanlar, Mayıs ortası itibariyle Murtaza Köyü'ne geri dönerek bu döngüyü tamamlar. Dört mevsim boyunca sürülerin beslenebilmeleri amacıyla otlaklıkların peşinde gerçekleştirilen bu döngüsel hareket Murtaza Köyü'nün hayvancılık faaliyetlerinin temelini oluşturmaktadır.

Koyun sürülerini kışı geçirmeleri için Yeşilhisar'a göndermeyip köyde tutan aileler de, köyün güneye bakan Tilkiyeri Tepesi'ni mesken tutmuşlardır. Güneykeleri ya da Güneyönü ismi ile anılan bu tepelik, volkanik bir oluşum olan piroklastik örtülerden meydana gelmektedir (Fotoğraf: 5.11). Bu doğal malzeme kesilerek ve oyularak tepeliğin altında kapalı ağıllar oluşturulmuştur. Bu doğal mekânlar sürüleri kış soğuklarından koruyarak hayvancılık faaliyetlerinin sınırlı olsa da köy içinde de sürdürülebilir olmasını sağlamaktadır. Köy sınırları içinde dört mevsim boyunca hayvancılığın sürdürüldüğü başka yerlerde bulunmaktadır. Çeşmeli mevkiinde inşa edilen mandıralar ile köy içinde evlere bitişik bir şekilde inşa edilmiş olan ağıllar bu amaçla kullanılan yerler olarak öne çıkmaktadır (Fotoğraf: 5.12). Bu ekonomik faaliyetin köyün yerleşme düzenine ve mimari yapılarına olan etkisi ilgili başlıkta değerlendirilecektir. Ancak bölgenin coğrafi koşulları ve yukarıda anlatılan tarihsel süreç dikkate alındığında bu yerleşim sahasında geçim ekonomisinin hayvancılığa dayanmaya devam etmesi ve yer ve mekân üretme pratiklerini etkilemeyi sürdürmesi, coğrafyanın toplumsal ve mekânsal hafızasının devam ettiğini göstermektedir.

5.2.1.2.3. Zanaatkârlar (Yapı Ustaları)

Murtaza Köyü'nün yaşayan yapı ustaları geleneksel yöntemlerle yerel coğrafyanın kaynaklarını kullanarak yerleşmede özgün bir mimari doku ortaya çıkarmıştır. Bu üretim faaliyeti; yapı malzemelerini, araç ve gereçleri ve insan gücünü örgütleyerek bir geçim ekonomisi yaratmıştır. Yaratılan bu ekonomiyle köy imar edildiği gibi, yapı ustaları da köyün toplumsal ve ekonomik hayatı içerisinde öne çıkmıştır. Yapı ustalarına dayanan bu ekonomik faaliyet, 1940'lı yıllarda başlayarak, 80'li 90'lı yıllara kadar devam etmiştir. Ancak tuğla, briket, çimento ve demir gibi hazır yapı malzemelerinin yaygınlık kazanmasıyla bu zanaat zamanla terkedilmiştir. Yapı

ustalarının bilgi ve birikimlerini yeni gelişmelere uyarlayamaması da bu faaliyetin günümüze kadar ulaşmasını engellemiştir.

5.2.2. Murtaza Köyü'nün Yerleşim Düzeni Ve Mimari Karakteri

Murtaza Köyü, farklı çevrelerde sürekli ve geçici olmak üzere iki ayrı yerleşme düzeni kurmuştur. Sürekli yerleşme düzenini oluşturan doku yıl boyunca ikamet ettiği, geçim ekonomisi kapsamında yakın çevrede hayvanlarını otlattığı ve sınırlı düzlüklerde de tarımsal faaliyetlerini sürdürdüğü bir düzenden oluşmaktadır. Mevsimlik olan geçici yerleşme düzeni ise, köyün otlak peşinde koşan göçebe çobanlarının hayvancılık faaliyetlerini yürütebilmek amacıyla Melendiz Dağları'nın yaylalarında organize ettikleri yerleşme düzenini meydana getirmektedir.

5.2.2.1. Sürekli Yerleşim Düzeni

Murtaza Köyü, Murtaza Suyu'nun Çınarlı ve Tepeköy volkanizmalarını⁷⁶ aşındırarak oluşturduğu dar bir vadinin yamaçlarında kurulmuştur. Yerleşmenin dar bir vadi yamacında toplanması yapıların birbirine bitişik bir biçimde kümelenmesine neden olmuştur (Fotoğraf: 5.1, 5.3) (Harita: 3.2) (Plan: 5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5). Ayrıca vadi yamacının yatay ve düşey doğrultulardaki eğimli yapısının yol açtığı farklı yükselti basamakları, mimari yapıların aralarında kot farklarının oluşmasına neden olarak yapıların tepeden vadi tabanına doğru birbiri ardınca geldiği basamaklı bir görünüm kazanmasında etkili olmuştur. Bu basamaklı düzeni oluşturan mimari yapıların toprak düz damları da, yamacın eş yükseklik eğrilerine paralel düzlemler oluşturarak yerleşme dokusunun topoğrafyayla bütünleşmesini sağlamıştır (Fotoğraf 5.2).

⁷⁶ 'Tepeköy ve Çınarlı volkanik kompleksleri arasında litolojik farklar olmasına rağmen söz konusu kompleksleri şimdiye kadar elde edilen veriler ışığında birbirinden normal veya tektonik dokanakla ayırmak mümkün olmamıştır. Çünkü söz konusu volkanik komplekslerin sınırının geçtiği düşünülen alanlarda (Murtaza ve Hacıabdullah yöreleri) sadece porfirik andezitler ve lokal piroklastik çökeller yüzeylemekte olup, komplekslerin sınır alanlarında herhangi bir litolojik fasiyes farklılığına rastlanmamıştır.' (Güven, 2010: 34).

Yerleşmenin sahip olduğu dokuyu belirleyen etmenlerden biri de yerleşmenin yer aldığı vadi yamacının jeolojik ve jeomorfolojik yapısıdır. Vadi yamacının volkanik kökenli sarımsı-bej ve açık kahve renklerden oluşan piroklastik kayalardan oluşması, bu yüzeyin kesilerek ve oyularak mekânlar üretilebilmesini sağlamıştır. Kayaoyma olarak adlandırılan bu yapılar ve yerel çevredeki volkanik taşlarla inşa edilmiş olan yığma taş yapılar yerleşmenin yamaçta asılı duran bir görüntüsü kazanmasına neden olmuştur. Bu durum, mimari dokuyu doğal çevreden ayırabilmeyi zorlaştırmaktadır (Fotoğraf: 5.2). Dolayısıyla topoğrafik bu koşullar yapı adalarının düzenli bir doku oluşturabilmesinin önüne geçerek yaşam ve kullanım mekânlarının simetrik olmayan plan düzenlerine sahip olmasına yol açmıştır (Plan: 5.6 - 5.19). Bu nedenle, sokaklar da bu asimetrik planı izleyerek eğime dik ya da paralel doğrultularda uzanmıştır (Plan: 5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5). Eğimli arazi yapısının neden olduğu alt ve üst kotlar arasındaki mesafeler de bazı yerlerde merdivenlerle geçilerek topoğrafyanın kolay bir şekilde aşılmasına çalışılmıştır (Fotoğraf: 5.13). Murtaza Köyü'nün sakinleri buldukları bu arazini topoğrafik yapısını dikkate alarak ve ihtiyaçlarını gözeterek barınmak, depolamak (tarımsal ürün, yakacak tezek ve odun, araç-gereç) ekonomik faaliyetlerini sürdürebilmek (ağaçlar, kümesler) ve günlük işlerini yürütebilmek (besin hazırlama, kurutma, pişirme vb.) amacıyla çevrelerine uygun mimari yapılar üretmişlerdir.

5.2.2.2. Mimari

Murtaza Köyü'nün sürekli iskân ettiği çevrede inşa ettiği mimari yapılar; yapım sistemi, mekânlar, yapı öğeleri, yapı tekniği ve malzemesi, yapım süreci ve yapı ustaları başlıklarında ele alınarak incelenmiştir.

5.2.2.2.1. Yapım Sistemi

Murtaza Köyü'nün yerleşim düzenini oluşturan yapılar yapım sistemine göre Kayaoyma, Kayaoyma+Yığma ve Yığma yapılar olarak üçe ayrılmaktadır.

5.2.2.2.1.1. Kayaoyma Yapılar

Kayaoyma yapılar, yerleşmenin yayıldığı piroklastik vadi yamacının jeolojik formasyonundan yararlanmıştır. Bu kayalar, düşük direnç düzeyleriyle kesilmeye ve oyulmaya imkan vererek farklı kullanım amaçlarına hizmet eden mekânların üretilebilmesini sağlamıştır. Dolayısıyla belli bir planı olmayan ihtiyaç duydukça yeni birimlerle arttırılabilir mekânlar olarak tasarlanmış ve üretilmiştir (Fotoğraf: 5.14) (Plan: 5.6 - 5.19). Yapıların iç duvarları ve tabanı piroklastik kayalardan oluşmaktadır. Dolayısıyla kaya yüzeyine açılabilen derin oyuklar kapı ve pencere açıklıkları, nişler, ocak yerleri, yiyecek depoları, yüklükler ve yemlik gibi yapı içi öğelerini ve kullanım alanlarını oluşturmaya yardımcı olmuştur (Fotoğraf: 5.15, 5.22, 5.23, 5.30).

5.2.2.2.1.2. Kayaoyma+Yığma Yapılar

Vadi yamacına yaslı kayaoyma yapıya yığma bir birimin ilave edilmesiyle oluşturulmuş yapım sistemidir. Bu inşa sisteminde yığma birimler kayaoyma mekânın üstüne ya da önüne ilave edilmiştir (Plan: 5.6 - 5.19). İlave edilen yığma birim yaşam mekânı olarak kullanılırken kayaoyma yaşam mekânları zamanla ahır, samanlık ya da depo birimlerine dönüştürülmüştür (Fotoğraf: 5.16). Yığma birimler kayaoyma mekânların önüne eyvan işlevi gören mekânlar olarak da tasarlanmıştır (Fotoğraf: 5.27).

5.2.2.2.1.3. Yığma Yapılar

Yığma yapılar topoğrafyaya ve ihtiyaca göre farklı büyüklükte ve biçimde planlanmışlardır (Plan: 5.6 - 5.19). Duvar örgüsünün inşasında yapı malzemesi olarak volkanik taşlar olan andezit ve bazalt kullanılmıştır. Üst örtü sistemi *atki kemerli tonoz* ya da hezenle kapatılan yapıların tek ya da iki katlı olduğu tespit edilmiştir (Fotoğraf: 5.17, 5.18) (Çizim: 5.1, 5.2). Yığma yapılar ihtiyaca göre oda, sofa, eyvan, tandır, erzak odası, mutfak, ahır, saçmalık, yakmalık ve hela gibi yaşam ve kullanım

mekânlarına sahiptir. Bu mekânların plan özelliklerini ve hangi amaçlar için kullanıldıklarını açıklamak için üzerinde detaylıca durmak gerekir.

5.2.2.2.2. Mekânlar

Murtaza Köyü yapılarının yaşam ve kullanım alanı olan mekânların (oda, sofa, eyvan, tandır odası, erzak odası, mutfak, samanlık, ahır, saçmalık, yakmalık ve hela) yapı içindeki konumları ve plan özellikleri topoğrafik koşullardan doğrudan etkilenmiştir. Bu etkinin örneklerinden biri, arazinin eğimli ve engebeli yapısının mimari yapıları girişten tek, arka cepheden ise iki katlı olmasına yol açmasıdır (Fotoğraf: 5.19). Bu durum yapının kullanımını da etkilemiş ahır ve samanlık gibi mekânların birinci katta, yaşam alanlarının da ikinci katta yer almasına neden olmuştur. Yine araziden kaynaklı olarak kot farklarının yapı katları arasında yarattığı bağlantı sorununu çözmek için yapı içinde merdivenler inşa edilmiş ya da birinci ve ikinci kat girişleri ayrı tutulmuştur. Buna karşın eğimin düşük olduğu yerlerde inşa edilmiş yapıların mekânları ise, aynı kotta ve tek katta sıralanarak birbirleri arasında doğrudan geçişlerin kurulabildiği bir düzene geçilebilmiştir (Fotoğraf: 5.18) (Plan: 5.6 - 5.19). Ancak, arazi yapısının zorunlu kıldığı planlamaların dışında, hanelerin toplumsal ve ekonomik ihtiyaçları da mekânların yapı içindeki konumunu, sayısını ve boyutlarını etkileyebilmiştir. Mekânların biçimlendiren bu koşulları kavrayabilmek için her birimin üzerinde ayrı ayrı durmak gerekir.

5.2.2.2.2.1. Odalar

Murtaza Köyü'nde yığma sistemli yapılar bir ya da iki katlı olarak inşa edilmiştir. Alt katın odaları genelde kışın kullanılırken, üst katın odaları yazın kullanılmaktadır. Oda boyutları, sayıları ve işlevleri ekonomik güce ve hanedeki nüfusa göre değişiklikler gösterebilmektedir. Odaların işlevleri yeni birimler eklendikçe değişebilmektedir. Eskinin yaşam alanlarının zamanla ahır, samanlık, saçmalık ve yakmalık gibi kullanım alanlarına dönüştürüldüğü tespit edilmiştir. Dolayısıyla odaları yapı özellikleri açısından yaşam ve kullanım mekânları olarak kesin çizgilerle ayırmak

mümkün değildir. Odaların niş, seki, yüklük, ocak, tandır gibi yapı içi öğeleriyle birlikte tasarlanması oturma, yatma, yeme ve pişirme gibi bütün faaliyetlerin karşılandığı çok amaçlı birimler olarak kullanılmasına neden olmuştur (Fotoğraf: 5.20, 5.21, 5.22, 5.23, 5.24). Odaların planları da arazinin yapısına göre değişiklikler göstererek simetrik ya da asimetrik özellikler göstermiştir (Fotoğraf: 5.25) (Plan: 5.6 - 5.19). Odaların tabanı toprak, su ve çakıl karışımı bir harçla kaplanırken, üst örtüsü ise, *atki kemerli tonoz* ya da hezen adı verilen ağaç hatıllarla örtülmüştür (Fotoğraf: 5.26). Odalar arasındaki bağlantılar da kendi içlerinde gerçekleştiği gibi yapının merkezinde yer alan bir sofadan da olabilmektedir.

5.2.2.2.2.2. Sofa ve Eyvan

Murtaza Köyü'ndeki bazı yapıların girişinde genel örtü sistemine bağlı olan ve sofa olarak adlandırılan kapalı bir mekân vardır. Sofa bu yapılarda yan odalara geçişi sağlayan ve yaşam alanı olarak kullanılan bir mekân işlevi görmektedir. Sofa dışında, ana giriş kapısının önünde üç tarafı kapalı, tek tarafı açık eyvan olarak adlandırılan bir mekân daha vardır. Eyvan olarak adlandırılan bu yarı açık mekânın üst örtü sistemi kemer ya da hezen sistemi ile kapatılır. Eyvan daha çok havaların ısındığı dönemde kullanılan bir mekândır. Ayrıca ocak ve oturma alanlarıyla günlük işler için kullanılan bir yaşam alanı olduğu gibi yapının dışarı ile olan ilişkisinde de ara bir mekân işlevi görür (Fotoğraf: 5.27).

5.2.2.2.2.3. Tandır, Mutfak ve Erzak Odası

Yapılarda tandır odası olarak kullanılan bir mekân vardır. Bu mekânın içinde yer alan tandır, odanın ortasında yaklaşık 50 cm derinliğinde bir çukurun içine yerleştirilmiş yaklaşık 50 cm çapında pişmiş topraktan yapılmış pişirmek ve ısınmak için kullanılan silindirik biçimli bir fırındır. Bu odalar yemek pişirmek ve ısınmak için kullanılmasının dışında duvarlarında açılan nişler ve ocak yerleri ile mutfak ve erzak alanı olarak da kullanılmaktadır (Fotoğraf: 5.28). Bazı yapılarda erzak odasının ayrı

tutulduğu, yiyeceklerin erzak odasındaki ahşap büyük sandıklarda ya da çömlerlerde ve raf olarak kullanılan nişlerin içerisinde saklandığı tespit edilmiştir.

5.2.2.2.4. Ahır ve Samanlık

Ahır ve samanlık olarak kullanılan yapılar yığma taştan ya da kayaoyma yapılardan inşa edilmiştir. Bu mekânlar yaşam alanları ile aynı katta olduğu gibi iki katlı yapıların alt katında da bulunabilmektedir. Yığma taştan inşa edilen ahır ve samanlıkların üst örtü sistemi kemer ya da hezen tekniğiyle kapatılarak örtülmüştür. Hayvanların kışlık yemini depolamak için kullanılan samanlıklar ile hayvanların kapalı yerlerde tutulması için inşa edilen ahırlar genelde yan yana bulunabilmektedir. Samanlık ve ahır olarak kullanılan mekânların yapı özellikleri açısından yaşam alanlarından bir farkı yoktur. Daha önce yaşam alanı olarak kullanılan bir oda zaman içinde ahıra dönüştürülebilmektedir. Bu dönüşüm duvar yüzeyinde niş olarak kullanılan boşlukların yemliğe çevrilmesi ile sınırlıdır (Fotoğraf: 5.23, 5.24).

5.2.2.2.5. Saçmalık ve Yakmalık

Kışın ısınmak için yakılan tezeklerin ve gevenlerin depolandığı mekânlara saçmalık ve yakmalık adı verilmektedir. Bu mekânlar yığma sistemle inşa edilen yapılar olduğu gibi kayaoyma yapılarda olabilmektedir. Dolayısıyla bu mekânları da yapı özellikleri açısından yaşam alanlarından kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir.

5.2.2.2.6. Hela

Yerleşmede yer alan helaların yaşam alanlarıyla doğrudan bir bağlantısı yoktur. Bağımsız birimler olarak diğer yapılardan ayrı olarak inşa edilmişlerdir. Yığma sistemle inşa edilmiş bu yapıların üst örtü sistemi de kemer ya da hezen tekniği ile kapatılmıştır. Helaların atık sistemi tuvalet taşının altına açılan derin bir çukurdan oluşmaktadır. Bu çukura dolan atıkların sağlığa zararlı etkilerinden korunabilmek için ocaklardan alınan küller bu çukurlara boşaltılır. Küllerle karışan atıklar belli bir süre

çukurlardan alınarak boşaltılır. Yakın zamana kadar kullanılan bu sistem kanalizasyon sisteminin kurulması ile terkedilmiştir (Fotoğraf: 5.29).

5.2.2.2.3. Yapı Öğeleri

Murtaza Köyü sakinleri coğrafi koşulların, toplumsal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçların kapsamında yapılara birtakım işlevler yüklemiştir. Bu işlevler bir anlamda yapının kullanım senaryosunu da belirlemiştir. Yapıların kullanımını belirleyen ocak, tandır, niş, seki, yüklük ve yemlik gibi öğeler yapı içi öğeleri kapı, pencere, çörten, baca kürsüsü ve tezek kurutma cepleri ise, cephe öğeleri altında incelenecektir.

5.2.2.2.3.1. Yapı İçi Öğeleri

5.2.2.2.3.1.1. Ocak

Ocaklar genelde yapının mutfak ya da tandır odası olarak kullanılan mekânlarında tabandan 30 cm ila 50 cm arası yükseklikte duvarda açılmış boşluklarda yer almaktadır. Kayaoyma sistemle inşa edilen yapılarda ocak yerleri kaya yüzeyine açılan boşluklarda bulunmaktadır. Oda içlerinde bulunan ocakların tüten dumanını tahliye etmek için duvar içinden damdaki baca kürsüsüne doğru giden gizli boşluklar bırakılmıştır (Fotoğraf: 5.15). Ocaklar tandırlardan farklı olarak daha hızlı ve kolay pişen yiyecek ve içecekleri pişirmek için kullanılmıştır.

5.2.2.2.3.1.2. Tandır

Tandırlar, tandır odası ya da mutfak olarak kullanılan mekânların toprak tabanına açılan 50cm derinliğinde ve çapındaki çukurun içine gömülmüş ve pişmiş topraktan yapılmış silindir biçimli fırınlardır (Fotoğraf: 5.28, 5.43). Tandırdan çıkan dumanı tahliye etmek ve hava sirkülasyonu'nu sağlamak için tabanın altından yapının dışına doğru uzanan tahliye kanalları yer almaktadır. Bu yapı içi öğeleri yemekler pişirme

amaçlı kullanıldığı gibi kış soğuklarında odayı ısıtmak içinde kullanılmıştır (Plan: 5.8, 5.13, 5.17, 5.19?).

5.2.2.2.3.1.3. Niş ve Yüklük

Nişler, yapının inşası sırasında duvar yüzeylerinde bırakılan küçük boşluklardır. Bu yapı ögesi mekânlara göre farklı kullanım senaryolarına sahiptir ve işlevlerine göre niş, yemlik, tavukluk, erzak dolabı gibi farklı isimler almaktadır. Oda tabanından belli bir yükseklikte ve farklı ölçülerde yer alan nişler yaşam alanındaki öteberileri toparlayan yapı öğeleridir (Fotoğraf: 5.30) (Plan: 5.6 - 5.20). Yüklükler de nişler gibi oda tabanından belli bir yükseklikte açılmış duvar yüzeylerindeki boşluklardır. Ancak nişlerden daha büyük ve daha derin alanlardır. Yüklükler genellikle yaşam alanındaki değerli ve temiz kalması gereken eşyaların tutulduğu yerler olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla bazı yüklükler tahta kapaklar takılıdır (Fotoğraf: 5.31).

5.2.2.2.3.1.4. Seki

Murtaza Köyü'ndeki bazı yapılarda seki adı verilen oda tabanından yaklaşık 20-30 cm yükseklikte iki duvar arasında uzanan bir set vardır. Genellikle yapı malzemesi olarak taş ve ahşabın kullanılarak yapıldığı sekiler döşeklerle kaplanmaktadır. Dolayısıyla, oturulabilir ve yatılabilir yerler haline gelmektedir (Fotoğraf: 5.21).

5.2.2.2.3.1.5. Yemlik

Kayaoyma ve yığma sistemle inşa edilmiş yapıların ahır olarak kullanılan mekânlarında hayvanlara yemlerinin verilmesi için duvar yüzeylerine açılmış boşluklar bulunmaktadır (Fotoğraf: 5.23, 5.24). Zaman içinde kullanılmayan ahırların yemlikleri tavukların yumurtlaması için düzenlenen alanlara da dönüşebilmektedir (Fotoğraf 5.22). Bu durum yapı birimlerinin işlevlerinin ihtiyaca göre hızlı ve pratik bir şekilde değişebildiğini bir kez daha göstermektedir.

5.2.2.2.3.2. Cephe Öğeleri

Cephe öğeleri yapı malzemeleriyle, renkleriyle, biçimleriyle ve yapıda yarattıkları hacim ve derinliklerle Murtaza Köyü'nün mimari dokusuna belli bir karakter kazandırmıştır. Bu öğeler taş, toprak ve ağacın kullanılarak üretildiği bezemesiz, boyasız ve kaba yontu ham halleriyle coğrafi doku ile kaynaşmış bir mimarinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu öğeler (kapı, pencere, çörten, tezek kurutma cepleri ve baca kürsüleri) bir yapıyı kullanabilmek ve barınabilmek için teknik bilginin sınırlarında coğrafyanın sağladığı kaynaklarla üretilmişlerdir.

5.2.2.2.3.2.1. Kapı

Murtaza Köyü yapılarının giriş kapıları ahşap ve taş malzeme ile inşa edilmiştir. Kapıların kanat kısımlarında ahşap kullanılırken, yerleştikleri kasalar moloz kaba yontu ya da kesme taşlardan oluşturulmuştur. Genelde, düz atkı ya da kemerli olarak biçimlenen kapıların tepelerine de bir pencere boşluğu açılmıştır. Kapı kanatlarında ise, boya ya da dekoratif öğeler kullanılmamış ahşap malzeme boyutlandırılıp biçimlendirildikten sonra doğal yüzeyi ile kullanılmıştır (Fotoğraf 5.32).

5.2.2.2.3.2.2. Pencere

Pencere boşlukları genelde yapıların ön cephelerine ikili, üçlü ve dörtlü kompozisyonlar şeklinde açılmıştır. Işık ve hava almak, dışarısını görebilmek amacıyla açılan pencereler yerel coğrafyanın karasal iklimi ve soğuk geçen kış mevsimi nedeniyle sayıca az ve boyut olarak küçük tutulmuştur. Düz atkılı ya da kemerli olarak biçimlenen pencerelerin kasaları da taş ya da ahşapla oluşturulmuştur (Fotoğraf: 5.33). Pencereler her yapıda yapının dışarıya bakan yüzünde açılmamıştır. Ahır, samanlık ve depo amacıyla kullanılan yapı birimlerinde ve kapı lentolarının ve atkı kemerlerinin üzerlerine ya da toprak dama açılarak mekânın hava ve ışık alması sağlanmıştır.

5.2.2.2.3.2.3. Çörten

Toprak düz damda biriken yağmur ve kar sularını yapıdan uzaklaştırmak amacıyla saçağın altından yapının dışına doğru uzanan çörten olarak adlandırılan taş oluklar yapılmıştır (Fotoğraf: 5.34). Bu sistemde toprak dama belli derecede meyil verilerek su çörtene yönlendirilmiştir. Köydeki yapıların genelinde bu cephe ögesi görülebilmektedir.

5.3.2.2.3.2.4. Baca Kürsüsü

Ocaklarda biriken dumanı dışarıya vermek amacıyla yapı duvarlarının içinden baca kanalları geçirilmiştir. Bu kanallar yapının damında bulunan baca kürsüsüne bağlanarak dumanın yapı içinden uzaklaşması sağlanmıştır. Köyün toprak damlarında pişmiş toprak küpten ve taştan yapılmış baca kürsüleri yapının önemli bir ögesini oluşturmaktadır (Fotoğraf: 5.35).

5.2.2.2.3.2.5. Tezek Kurutma Cepleri

Murtaza Köyü'nün yaşam alanı, samanlık ve ahır olarak kullanılan yapılarının ön ya da yan cephelerine bitişik ve dışarıya doğru çıkıntı yapan, kısa boylu taş örgü duvarlarla çevrili tezek kurutma cepleri inşa edilmiştir. Bu ceplerde, ocak ve tandırlarda yakacak olarak kullanılacak hayvan dışkıları saman ve otlarla karıştırılarak kurumaya bırakılmaktadır. Bu ceplerin dışında, yapıların yaslandığı ya da bitişik vaziyette duran büyük kaya kütleleri de bu amaçla kullanılabilmiştir (Fotoğraf: 5.36).

5.2.2.2.4. Yapım Tekniği

Murtaza Köyü'nün yapı ustaları kemerli yapı inşa tekniği ile köyün barınma ihtiyacına ve yaşam biçimine uygun mimari bir doku ortaya çıkarmışlardır. Yapının temelini, duvarlarını, örtü sistemini inşa ederken ihtiyaçları ve coğrafi koşulları dikkate aldıkları bir yöntem izlemişlerdir. Bu inşa sürecini daha açıklayıcı bir hale

getirmek amacıyla yapıların yapım tekniğini ve malzeme özelliklerini detaylı bir şekilde incelemek gerekir.

5.2.2.2.4.1. Taşıyıcılar

Murtaza Köyü yapılarının taşıyıcı sistemi temel, taşıyıcı duvarlar ve bölme duvarlar olarak üç başlıkta incelenmiştir.

5.2.2.2.4.1.1. Temel

Yerleşmedeki yapıların beden duvarları genelde kayalık zemine yaslanmış ya da oturmuş vaziyettedir. Dolayısıyla mimari yapılar temel olarak kaya yüzeylerini dayanak almıştır. Ancak yerleşmedeki her yapı doğrudan kaya üzerine oturmamakta bazı yapıların beden duvarları, yaklaşık 50-100cm arası derinliğinde oyulmuş ve kazılmış kaya yüzeye açılan bir temele yerleştirilen taş dizilerinin üstünde yükselmiştir. Su basman olarak da adlandırılabilir bu taş dizisi ile yapı yerden yükseltilerek nem, yağmur, kar gibi hava koşullarından etkilemesinin önüne geçilmiştir. Ayrıca bu duvarlar kemer (tonoz) örtülü mekânların kemer başlangıç seviyesine de dayanak işlevi görmüştür (Fotoğraf: 5.37).

5.2.2.2.4.1.2. Taşıyıcı Duvarlar

Duvarlar örtüden ve kendinden gelen yükleri sürekli taşıyan ve temele ileten en önemli strüktür öğesidir. Murtaza Köyü mimari yapılarının düşey taşıyıcıları olan beden duvarları da hem yapıyı sınırlamakta hem de yapının yükünü alarak temele iletmektedir. Yapıların beden duvarları andezit ve bazalt cinsi volkanik taşlarla ve yerleşmenin yaklaşık 20 km güneydoğusunda bulunan Aktaş (Andaval) kasabasından getirilen işlenmesi kolay, beyaz renkte ve yumuşak bir taş cinsinin kullanılmasıyla inşa edilmiştir. Bu taşlarla örülen duvarlar moloz ve kaba yonu duvarlar olarak iki gruba ayrılmaktadır. Moloz taş duvar örgüleri belli bir geometrik şekle ve düzgün bir yüzeye sahip değildir. Bu yöntemle örülen duvarların aralarındaki boşluklar ufak boyutlu

taşlarla doldurulmuştur (Çizim: 5.1, 5.2) (Fotoğraf: 5.38). Kaba yonu taş duvar örgüleri ise, moloz taş duvarlardan farklı olarak yatay taş sıralarının takip edilebildiği, ancak taşların büyüklüklerinin ve derz aralıklarının değişebildiği ve taş yüzeylerinin daha düzgün kesildiği için yüzeylerin birbirlerine kavuşabildiği ve dolayısıyla aralarında boşlukların kalmadığı örgülerdir (Çizim: 5.1, 5.2) (Fotoğraf: 5.38). Örgü teknikleri arasındaki bu farklılıklara rağmen her iki tekniğin ortak noktası, yapı köşelerinin örülme şeklidir. Yapı köşeleri daha dik açılı ve düzgün kesme taşlar kullanılarak örülmüştür (Fotoğraf: 5.38). Bu duvar örgülerinin tercihinde yapıyı yaptıranın ekonomik gücü etkili olmaktadır. Daha düzgün ve iyi kesilmiş taşlarla yapılan duvar örgülerin işçiliği moloz taş duvar örgülerine göre daha pahalı olmaktadır. Murtaza Köyü'nün mimari yapılarının genelinde moloz taş duvar örgü tekniğinin hakim olduğu görülmektedir.

Yapıların beden duvar kalınlıkları da yapılara göre değişiklikler göstermekle birlikte genelde 50 cm ila 80 cm arası kalınlıklarda ve kuru harç yöntemiyle harçsız ve sıvasız olarak örülmüştür. Ancak bazı yapıların duvarları da saman, toprak ve su karışımı bir harç kullanılarak örülmüştür (Fotoğraf 5.39). Birbirine bitişik inşa edilen yapıların duvarları ise tek duvar olarak örülmüş ve yapılar ortak duvarları kullanmıştır. Kaya yüzeylerin kesilerek ve oyularak üretildiği mimari yapıların kaya duvarları ise, hem kendini sınırlamış ve taşımış hem de ikinci kat olarak üzerine çıkılan yığma taş yapıları da taşıyarak sağlam bir düşey taşıyıcı vazifesi görmüştür (Fotoğraf: 5.16).

5.2.2.2.4.1.3. Bölme Duvarları

Mekânları birbirlerinden ayıran bölme duvarlar, Murtaza Köyü'nün yapılarında genellikle 50 cm ila 60 cm genişliğinde moloz taş duvar örgü şeklinde inşa edilmiştir. Bu duvarların bazı yapılarda toprak, su ve saman karışımı bir harçla sıvanarak çıplak yüzeylerinin örtüldüğü görülmektedir.

5.2.2.2.4.2. Üst Örtü Sistemi

Murtaza Köyü'nde yapıların üzeri **eğrisel** ve **düz atkılı** sistemler olmak üzere iki teknikte kapatılmıştır (Plan: 5.22). Eğrisel sistemde yapının üzerini kapatmak için aralıklı olarak inşa edilmiş kemerler kullanılmıştır (Fotoğraf: 5.40). Yerel ismi hezen olan düz atkılı sistemde ise, kavak ağaçları iki duvar arasındaki açıklık boyunca belli mesafeler boyunca yerleştirilerek yapının üzeri örtülmüştür (Fotoğraf: 5.41). Bu örtü sistemlerinin her ikisi de **şirlaz** adı verilen killi toprak, çakıl ve suyun birbirlerine karıştırılmasıyla oluşturulmuş toprak bir malzemeyle kaplanmıştır. Bu malzeme yapıyı dış koşullara karşı izole eden ve yağmur ile kar sularının yapının içine akmasının önüne geçen bir izolasyon malzemesidir. Belli bir eğimde örtülen toprakla karışık bu malzeme yuvağ adı verilen taş bir silindir ile üzerinden geçilip sert bir tabaka haline gelinceye kadar ezilerek dama yayılmaktadır. (Fotoğraf: 5.42). Her iki sistemde Murtaza Köyü yapı ustalarının geleneksel bilgiyi ve doğal kaynakları birbirine uyarlayarak mimari bir sorunu nasıl çözdüklerine dair önemli bir örneği temsil etmektedir.

5.2.2.2.4.2.1. Eğrisel Atkılı Örtü Sistemi: Kemerler

Murtaza Köyü'nde kemer yapım tekniğine dayanan örtü sistemi yerleşmenin en detaylı yapım tekniğini oluşturmaktadır. Bu yapım tekniğinde kemerler yapının üzerini örttüğü gibi üst örtüden gelen yükleri de duvarlara eşit bir şekilde dağıtarak sürekli taşıyıcılar olan duvarlarla birlikte önemli bir strüktür elemanı vazifesi görmektedir. Murtaza Köyü'nün geleneksel mimari tekniğini oluşturan bu sistemde kemer ayakları duvara oturtularak, iki duvar arasındaki açıklık boyunca yarım daire oluşturacak biçimde kemerler örülmektedir. Yapının eksenine boyunca bir ya da birden fazla sayıda aralıklı olarak inşa edilen kemerlerin araları da irili ufaklı ve düzgün kesilmemiş taşlar ile kapatılarak kemerler birbirlerine bağlanarak örtme işlemi sonlandırılır (Fotoğraf 5.40). Murtaza Köyü'nde kemerli oda olarak tanımlanan bu yapıların örtü sistemi, Aysıl Tükel Yavuz tarafından *atkı kemerli tonoz* olarak tanımlanmaktadır. Bu yapım sistemi kaburga ve kapak kemerleri ile oluşturulan bir tür

tonoz yapısıdır. Bu sistemde kaburga kemeri üst örtüden ve kendinden gelen yükleri taşıyan ana taşıyıcı kemer görevini görürken, kapak kemeri ise kaburga kemerlerinin arasını kapatan ve kendi yükünü taşıyan ara kemerleri oluşturmaktadır. Bu yapıım tekniği bütün elemanlarıyla beşik tonoz sistemini meydana getirmektedir (Binan, 1994: 177-179; Solmaz, 2013: 73-74), (Fotoğraf: 5.40). Bu yapı inşa tekniği, Türklerin bölgeye göçünden önce Kapadokya Bölgesi'ndeki Rum ve Ermeni yapı ustaları tarafından uygulanan bir tekniktir. Türklerin bölgeye göçü ve yerleşik düzene geçmesiyle birlikte, bu yapı pratiğine ait yapıım yöntemleri ile yapı biçimleri, usta-çırak ilişkisi çerçevesinde Rum ve Ermeni yapı ustalarının yanında çalışan Türkler tarafından öğrenilerek iskân ettikleri alanlarda uygulanmıştır.⁷⁷

Murtaza Köyü'nde bu yapıların odaları **kemerli oda** olarak adlandırılmaktadır. Bu odaların boyutları 5 m² 'den 25m² 'ye kadar farklı ölçüler gösterir. Kemerlerin genişliği ise, kullanılan taşların boyutlarına göre farklılıklar göstererek kaburga kemerlerinde 30x50 cm, kapak kemerlerinde ise 50x90 cm arası ölçülere ulaşabilmektedir. Yapı içerisinde yer alan kemer sayısı da yapının boyutlarına göre değişebilmektedir (Plan: 5.6 - 5.19, 5.21, 5.22). Ayrıca kemerli odaların kapı, pencere ve niş gibi boşlukları genellikle kapak kemerlerinin olduğu yerlere açılarak ana taşıyıcı olan kaburga kemerine müdahale edilmeyerek yapının strüktürünün bozulması engellenir (Fotoğraf: 5.40).

5.2.2.2.4.2.2. Düz Atkılı Örtü Sistemi: Ağaç Kiriş (Hezen)

Murtaza Köyü'nde hezen olarak adlandırılan düz atkılı örtü sistemi 20 cm ila 30 cm çaplarındaki kavak ağaçlarının iki duvar arasındaki açıklık boyunca yerleştirilerek yapı üzerinin kapatılmasına dayanan bir yapıım tekniğidir. Hezenlerin duvar üzerine

⁷⁷Sinasos'un bütün evlerinin, Ürgüp'te bulunan 700 üyeli Abraham Baba isimli bir inşaatçı loncasının ustaları tarafından yapıldığı, Karadenizli ustaların da burada çalıştığı bilinmektedir (Özlem, 2003: 31). Aksaray'ın Gülağaç İlçesi Demirci Kasabası'nın kemer ustaları kemer sistemine dayanan yapı pratiğini babalarından ve dedelerinden öğrendikleri, onların da Rum ve Ermeni ustaların yanında çalışarak bu yapı tekniğine hakim olduklarını aktarmıştır. Demirci Kasabası'nın kemerli yapı ustalarından "F.K.", kemer yapıım tekniğini amcasının yanında çalışarak öğrendiğini, amcasının da Memik Usta'dan bu zanaatı kaptığını, Memik Usta'nın ise, Tosun lakaplı bir Ermeni'den kemerli ev yapmayı öğrendiğini ifade etmiştir (Falay, 2010: 59).

yerleştirilmesinde iki farklı yöntem uygulanmıştır. Yöntemlerden biri hezenlerin duvar içine yaklaşık 15-20 cm civarlarında gömülmesi diğeri ise duvar içine gömülmeden duvar üzerine yerleştirilmesidir. Her iki uygulamanın da ortak noktasını hezenlerin üzerinin dal, çalı çırpı, toprak, çamur ve çakıl gibi yapı malzemeleriyle kapatılarak örtme işleminin sonlandırılmasıdır (Fotoğraf: 5.41). Bu sistemin maliyet açısından kemer örtülü sisteme göre daha ucuz olması ve kemer sistemine göre ileri yapı inşa bilgisine gerek olmadan pratik bir şekilde uygulanabilmesi tercih edilmesinde etken olmuştur (Plan 5.22).

5.2.2.2.5. Yapı Malzemeleri

5.2.2.2.5.1. Taş

Murtaza Köyü'nün yer aldığı coğrafyanın jeolojik ve jeomorfolojik özellikleri yapı malzemesi olarak taşın kolaylıkla elde edilebilmesini sağlamıştır. Yerel çevrenin volkanik ve dağlık yapısı andezit, bazalt ve daha yumuşak olan işlenmesi kolay piroklastik kayaların yığma ve kayaoyma yapıların inşasında kullanılmasına neden olmuştur (Plan: 5.23) (Çizim: 5.1, 5.2). Yapı malzemesi olarak kullanılan andezit ve bazalt cinsi taşlar Dölek Tepe olarak adlandırılan yerleşme yakınındaki bir mevkiden temin edilmektedir. Murtaza Köyü'nün 20 km güneydoğusunda yer alan Aktaş Kasabası da yerleşmeye taş kaynağı sağlayan yerlerden biridir. Aktaş'tan getirilen taşlar andezit ve bazalta göre daha yumuşak ve işlenmesi kolay olan beyaz volkanik bir taştır.

5.2.2.2.5.2. Piroklastik Kayalar

Bölgede jeolojik zamanlarda gerçekleşen volkanik patlamalarla yeryüzüne püsküren volkanik malzemelerin yüzey yapısında oluşturduğu kalın piroklastik örtüler doğal ve kültürel bir doku oluşturmuştur. Bu doğal dokunun kolay işlenebilir ve şekillendirilebilir yapısı yaşam mekânlarının oluşturulmasını sağlayarak kayaoyma

yapıların Murtaza Köyü'nün yerleşme dokusunun bir parçası haline gelmesine neden olmuştur (Fotoğraf: 5.14) (Plan: 5.23).

5.2.2.2.5.3. Ahşap

Kuru orman kalıntıları (meşe, ahlat, ardıç) bölgedeki binlerce yıllık beşeri faaliyetin (yoğun tarım ve hayvancılık faaliyetleri, yakacak odun ve yapı malzemesi ihtiyacı vb.) yol açtığı bozulmadan geriye kalanlardır. Bu orman örtüsü antropojenik nedenlerle ortadan kalktıktan sonra bölgedeki kurak iklim ve yetersiz yağışlar nedeniyle de kendini yenileyememiştir. Dolayısıyla ahşap yapı malzemesi olarak Murtaza Köyü yapılarında kısıtlı bir kullanım alanına sahiptir. Ancak, yetiştirilen kavak ağaçları yapılarında ihtiyaç duyulabilen ahşabın temini noktasında bir kaynak sağlamıştır. Bu çaba Murtaza Köyü yapılarında ahşabı, taştan sonra kullanılan en yaygın yapı malzemesi haline getirmiştir. Ahşabın hafifliği, eğilmeye ve çekmeye dayanması gibi teknik üstünlükleri üst örtü sisteminde açıklıkların geçilmesinde taşın alternatifi olarak tercih edilmesinde etkili olmuştur (Fotoğraf: 5.41) (Plan 5.23).

5.2.2.2.6.Yapı Ustaları ve Yapım Süreci

Murtaza Köyü'nün toplumsal, kültürel ve ekonomik yapısı, teknik bilgisi ve coğrafyayla olan etkileşimi geleneksel kalıpların ve ilkelerin dışına çıkamamıştır. Dolayısıyla yapı ustaları da geleneksel bağlamın sınırlarında yerel yapı malzemelerine verdikleri basit ve yalın şekillerle topoğrafya ve çevreyle uyumlu genelde asimetrik biçimlere sahip işlevin ön planda olduğu mimari yapılar üretmiştir. Bu mimari üretimin nasıl gerçekleştirildiği konusunda yapı ustalarıyla yapılan görüşmeler yapım sürecinin açıklanabilmesi adına önemli veriler sağlamıştır. Bu üretimin ilk aşamasını yapı ustası ile yapı sahibinin bir araya gelerek inşanın gerçekleşeceği sahanın uygunluğu ve bu sahada yer alacak yapının oranları ve biçimi konusunda verdikleri kararlar oluşturmaktadır. Bu aşamada yapı ustası yapacağı işi çizime dökmeden taslak çalışması yapmadan usta-çırak ilişkisine dayanarak öğrendiği geleneksel mimari kalıbı

uygulamaktadır. Dolayısıyla inşa sırasında karşılaştığı birtakım sorunları da bu kalıbın içinde çözmektedir.

Yapının inşa edileceği yapı malzemesinin ne zaman, nasıl ve nereden tedarik edileceği konusu ise, yapı sahibinin sorumluluğuna bırakılmıştır. Yapı sahibi yapının inşası için gerekli olan taş malzemeyi köyün yakın çevresindeki kaynaklardan ya da yerleşmenin 20 km güneydoğusunda yer alan Aktaş Kasabası'ndan ve Divrin Köyü'nden temin ederek yapının inşa edileceği sahaya getirmektedir. Getirilen taşların yapı inşasında kullanılabilir ölçülere ve şekle getirilmesi ise, yapı ustasının sorumluluğundadır. Yapı ustası getirilen taşları zop, külünk ve nal gibi geleneksel taşı aletleriyle hazır duruma getirerek inşa aşamasına geçmektedir. Bu aşamada yapı malzemeleri ve yapı boyutlandırılırken gerekli olan ölçülendirmeler arşın, parmak, karış, kol, kulaç, adım, ayak gibi insan uzuvlarının oranlarıyla temsil edilen birimlerden oluşmaktadır. Yapılan görüşmelerde yapı ustaları yapıların oranlarını 12-13 ayak ölçüsü gibi birimlerle ifade ederek bu ölçü birimlerinin nasıl ifade edildiği ve kullanıldığı konusunda örnekler vermiştir.

Yapıların inşasının ne kadar sürdüğü konusunda da yapı kemerlerinin çatılmasının ölçü alındığı 2-3 gün içinde bir kemerin çatılabildiği ifade edilerek ortalama bir yapının iki veya üç kişi tarafından 20-25 günde bitirilebildiği belirtilmiştir. Yapının inşası, kemerin başlayacağı duvarın örülmesi ve bu duvar üzerine taşıyıcı kemer örülürken destek olacak ahşap kalıbın yerleştirilmesiyle başlamaktadır. Kemer oluşturacak taşlar ahşap kalıptan destek alarak yarım bir yay oluşturacak şekilde örülmektedir. Kemerin son taşı olan kilit taşının da yerleştirilmesi ile ahşap kalıp sökülerek kemerin inşası tamamlanmaktadır. Yapının diğer kemerlerini oluşturacak taşlarda aynı yöntemle örülerek yapının inşa süreci tamamlanmaktadır. Murtaza Köyü'nün yapı ustaları bu yerel mimari geleneği mimari teoriden çok pratiğe dayanan, yapısal kaygıların ve geometrik sistemlerin ön planda olmadığı, mimari çizimlerden öte alışagelmiş kalıpların ve tasarımların uygulandığı bir usta-çırak ilişkisi içerisinde öğrenerek Kapadokya Bölgesi'nin geleneksel mimari kalıbını Melendiz Bölgesi'nde yaşatan yapı ustaları olmuşlardır. Ancak, günümüzde bu mimari geleneği devam ettirecek yapı ustaları yetişmemiştir. Toplumsal, ekonomik ve kültürel yapıda

yaşanan değişimler ve teknolojik gelişmeler yeni inşa tekniklerinin ve yapı malzemelerinin tercih edilmesine etkili olmuştur.

5.2.2.3. Geçici/Mevsimlik Yerleşim Düzeni

Murtaza Köyü'nün göçebe çobanları Melendiz Dağları'nın Ketenci men üstü mevki ile Çınarlı ve Tepeköy volkanizmalarının Gıcılı, Kemer, Keçelik, İnceöz, Bozdağ, Çukuryurt, Gümüşlü, Çayırnöz, Kaleardı, Keklik pınarı, Taşgöl, İlientaşı, Bunelekardı ve Salıharman mevkiilerindeki yaylaklarda hayvancılık faaliyetleri kapsamında geçici yerleşme düzenleri kurmuştur⁷⁸ (Harita 5.3) (Fotoğraf: 5.44). Bölgenin dağlık kesimlerde yürütülen bu ekonomik faaliyetin ve yerleşme organizasyonlarının binlerce yıllık bir geçmişi olduğu arkeolojik ve tarihi bulgulara dayanarak açıklanmıştır⁷⁹. Ancak, mimari bulguların eksikliğinden dolayı dağlık kesimlerde nasıl bir yerleşme organizasyonunun üretilmiş olduğu ile ilgili tespitler yapılamamıştır. Dolayısıyla Murtaza Köyü etnografik bir model olarak gözlemlenebilir geçici yerleşme düzenleriyle bu faaliyetin binlerce yıl önce dağlık kesimlerde nasıl organize edilmiş olabileceğiyle ilgili birtakım fikirlere ulaştırabilir.

Araştırmalar Murtaza Köyü ve bölgedeki diğer yerleşmelerin hayvancılık faaliyetleri kapsamında Melendiz Dağları'nda karmaşık bir yerleşme organizasyonu kurduğunu göstermiştir. **Bez çadırlar, yığma taş yapılar, koyun yatma ve sağma ağlları, kuzu demekleri, tavukluklar, ocak yerleri, serinlik** adı verilen dere yatağının üzerine kurulan depolama üniteleri, köpekler için inşa edilmiş **barınaklar**, kurtların yerleşmeye yaklaşmasını önlemek için kurulan **hoşuk** adı verilen korkuluklar, açılan **çöp çukurları, tuvaletler, peynir çukurları ve yalak taşlarıyla** organize bir iskân ve inşa faaliyetidir (Duman, 2015) (Fotoğraf 5.47). Dolayısıyla bu karmaşık organizasyonun ekonomik gereksinimler doğrultusunda coğrafyayla uyumlu bir biçimde nasıl üretildiğini incelemek için mimari bulgularına ayrıntılı bir şekilde değinmek gerekir.

⁷⁸ Bkz. bölüm 5.2.1.2.2.

⁷⁹ Bkz. bölüm 4.3.

5.2.2.4. Mimari

Bölgenin dağlık kesimlerinde organize edilen bu karmaşık yerleşme düzeni barınma amaçlı mekânlar, koyun yatma ve sağma ağlları, kuzu demekleri, tavukluklar, gölgelikler ve hoyuk, depolama birimleri, serinlikler, ocak yerleri ve tuvaletler olarak ayrı mimari yapılar olarak detaylıca açıklanacaktır (Fotoğraf 5.47). Böylelikle, dağlık kesimlerin belli amaçlar için mekânlarla nasıl organize edildiği mimari bulgular üzerinden açıklanabilecektir.

5.2.2.4.1. Barınma Amaçlı Mekânlar

Bu yerleşme organizasyonunda bez çadırlar ile yığma taş yapılar barınmak amacıyla üretilmiş iki ayrı yapı grubudur. Çadırlar genelde konik bir biçime sahip bezden imal edilmiş fabrikasyon ürünlerdir. Taş malzemeyle inşa edilen yapılar ise, Murtaza Köyü'nde inşa edilen yapıların daha küçük ölçekte ki halini oluşturmaktadır (Duman, 2015: 71) (Fotoğraf 5.45). Barınmak amacıyla kurulan çadırlar yaklaşık 2 m çapında ve 50 cm derinliğinde bir daire oluşturan toprak bir çukurun içine oturmaktadır. Kazılan çukurun iç tarafı taşlarla örülerek çadır tabanının dışarıyla olan ilişkisinin kesilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca çadırın oturacağı toprak zemin mutfak alanı, peynir dinlendirme çukuru, yatma ve banyo yapma alanları gibi mekân içi bölümlendirmelerle ayrılmıştır. Çadır içinde kullanılan suyu dışarıya tahliye edebilmek içinde çadır içinden dışarıya doğru bir kanal açılmıştır (Duman, 2015: 71-73) (Fotoğraf: 5.46).

Çadırın önü ise kışlık peynirle, günlük tüketilecek yiyeceklerin hazırlandığı ve sosyal ilişkilerin kurulduğu yerler olarak organize edilmiştir. Çadırın çevresi de hayvancılık faaliyetleri kapsamında koyun yatma ve sağma ağlları, kuzu demekleri, ocaklar, tavukluklar, öteberi koyma yerleri, haymalar, serinlik adı verilen depolama üniteleri ve çoban köpeklerinin barındığı mekânlarla çevrenmiştir (Duman, 2015: 73-75) (Fotoğraf: 5.47).

5.2.2.4.2. Koyun Yatma-Sağma Ağılları, Kuzu Demekleri Ve Tavukluklar

Koyun yatma ve sağma ağılları, hayvanların otlamadığı zamanlarda dinlendiği, sütlerinin sağıldığı ve yünlerinin kırıldığı ayrı ayrı inşa edilmiş yapılardır. Bu yapılar taşların kuru örgü duvar oluşturacak şekilde üst üste dizilerek inşa edildiği, dairesel plana sahip mekânları oluşturmaktadır (Fotoğraf: 5.48) Kuzu demegi adı verilen yapılarda, koyunlar otlatılmaya çıkarıldığı zamanlarda kuzuların tutulduğu yerler olarak işlev görmektedir. Bu yapıların inşa tekniği de koyun yatma ve sağma ağıllarını oluşturan yapılarla benzerlik göstermektedir (Fotoğraf 5.48). Bu yapıların yakınlarında ise hayvanları sulamak ve tuz ihtiyacını karşılamak için kullanılan yalak taşları yer almaktadır (Duman, 2015: 75-76) (Fotoğraf: 5.49). Bu yapıların dışında, tavukların barınması için çevredeki taşlar kullanılarak inşa edilmiş kümeslerde bu mekânsal organizasyonun önemli parçalarından birini oluşturmaktadır (Duman, 2015: 74) (Fotoğraf: 5.50).

5.2.2.4.3. Gölgelekler ve Hoyuk

Koyun sürülerinin güvenliğini sağlaması için yerleşmede tutulan çoban köpekleri, gölgelek adı verilen taşlar kullanılarak inşa edilmiş basit yapılarda tutulmaktadır. Gün içinde koyunlar otlatılmaya çıkarılmadığı zamanlarda bu barınaklarda dinlenirler. Ayrıca yerleşmenin çevresinde taşların üst üste dizilmesiyle, ahşap malzemeyle ya da elbiseler kullanılarak oluşturulmuş **hoyuk** adı verilen insan görünümlü nesnelere inşa edilmiştir. Bu nesnelere, geceleri yerleşmeyi kurt saldırılarına karşı korumak amacıyla hazırlanmış korkuluklardır (Duman, 2015: 102) (Fotoğraf: 5.51).

5.2.2.4.4. Depolama Üniteleri Serinlikler

Serinlikler dere yatakları üzerine çevredeki taşlarla inşa edilen bozulabilecek gıdaları dereden akan suyun içinde taze tutmayı amaçlayan yiyecek saklama depolarıdır. Yerleşmeler dere yataklarının ve su kaynaklarının yakınlarında

konumlandıklarından bu yapılara sıklıkla rastlamak mümkündür (Duman, 2015: 74-75) (Fotoğraf: 5.52).

5.2.2.4.5. Ocaklar

Çadırın etrafında yer alan kullanım alanlarından biri de ocaklardır. Ocakların etrafı esen rüzgarı kesmek amacıyla yaklaşık 1 m yüksekliğinde taş bir duvarla çevrelenmiştir (Duman, 2015: 73) (Fotoğraf: 5.53).

5.2.2.4.6. Depo Alanları

Çadırın etrafına inşa edilen yapılardan biri de iskân edilen süre içerisinde ihtiyaç duyulan araç ve gereçlerin tutulduğu mekânlardır. Bu yapılar, yakın çevreden temin edilen taşlarla inşa edilmiş basit yapıları oluşturmaktadır (Fotoğraf: 5.54).

5.2.2.4.7. Tuvaletler

Çadırın uzağına inşa edilen tuvaletler kuru harç taş örgü duvarlarıyla ve branda kullanılarak kapatılan üst örtüsüyle basit yapılardır (Duman, 2015: 74).

SONUÇ

Bu çalışma Melendiz Bölgesi'ndeki bir yerleşmenin ilk kurulma sürecini, devamlılığını ve değişimlerini incelemiştir. Melendiz Bölgesi'nde bir dağ köyü olan Murtaza'yı ve bulunduğu çevreyi bir model olarak ele alarak etnografik, arkeolojik, tarihi ve coğrafi bulgular üzerinden araştırma sorularına açıklamalar geliştirmeye çalışmıştır. Sonuç olarak çalışma da dört ana nokta ortaya çıkmıştır. Birincisi, coğrafi koşullar Murtaza Köyü'nün bulunduğu sahanın binlerce yıldır mesken tutulmasında belirleyici olmuştur. İkincisi, sürekli iskân edilen yerleşim alanının dışında, ihtiyaçlara göre bölgenin farklı çevrelerinde de mevsimlik/geçici yerleşmeler kurulmuştur. Üçüncüsü köyün yer aldığı yerleşme sahası mekânsal devamlılığın ve değişim süreçlerinin nedenlerini ortaya koyabilen önemli bir örnektir. Dördüncüsü, arkeoloji'nin sorunsallarından birine açıklamalar geliştirebilmek için yöntemsel açıdan bir araştırma yöntemi önerilmiştir.

Murtaza Köyü'nün yer aldığı çevrenin coğrafyası bu sahanın yerleşime açılmasında önemli bir etken olmuştur. Bölgenin, Anadolu'yu Akdeniz'e ve Mezopotamya'ya bağlayan yolların kavşak noktasında bulunması, dağlık çevrenin istilacılara karşı kolay savunulacak bir nokta olması, dağlık ve alçak havzalar arasında yer alan farklı ekolojik ortamların geçim ekonomisine sağladığı kaynaklar ve bölgenin jeolojik oluşumlarının barınma problemini çözebilecek doğal yapı malzemelerini sağlaması bu çevrenin binlerce yıldır iskan ve inşa edilmesinde etkili olmuştur. Dolayısıyla bu coğrafya insan topluluklarının zihinlerinde ve algılarında gereksinimleri karşılayabilecek ve yaşanılabilir bir yer olarak kodlanarak iskân

edilmiştir. Arkeolojik (Tepecik-Çiftlik⁸⁰, Aşıklı Höyük⁸¹, Musular⁸², geçici yerleşme düzenleri⁸³), tarihi ve etnografik bulgular da bu coğrafyanın tarihöncesinden

⁸⁰ Tepecik-Çiftlik Arkeolojik Araştırma Projesi, 2000 yılında Doç. Dr. Erhan Bıçakçı yürütücülüğünde başlatılmıştır. Kazı çalışmaları, Niğde İli'nin Çiftlik İlçesi'nde yer alan 300x170 m ölçülerinde oval biçimli bir höyük'te devam etmektedir. Höyük'ün en yüksek noktası ova seviyesinden (1500 m.) yaklaşık 9,6 m kadar yukarıdadır. Tepecik-Çiftlik'te; Geç Roma – Erken Bizans, İlk Kalkolitik (MÖ. 5800-6100 kal.), Çanak Çömleklili Neolitik (MÖ. 6100-7500 kal.) ve Çanak Çömleksiz Neolitik (MÖ. 7500 (?) öncesi) dönemlere ait olmak üzere 14 tabaka tespit edilmiştir (Bıçakçı vd., 2012: 89-134).

⁸¹ Aksaray İli'nin Kızılkaya Köyü'nde Melendiz Nehri'nin kıyısında yer alan Aşıklı Höyük'te kazılar 1989 yılın da Ufuk Esin'in yürütücülüğünde bir ekiple başlamış ve 2001 yılına kadar devam etmiştir. 2002-2004 yılları arasında Prof. Dr. Nur Balkan-Atlı'nın üstlendiği kazı çalışmaları, 2006 yılında kazı başkanlığının Prof. Dr. Mihriban Özbaşaran'a devredilmesiyle birlikte yeniden başlamıştır. Aşıklı, MÖ 8500-7300 yılları arasına tarihlenen ve 1000 yılı aşkın bir süre boyunca kesintisiz iskân görmüş bir yerleşmedir. Yerleşme, yukarıdan aşağıya doğru 1'den 5'e kadar sıralanan tabakalarla tanımlanmıştır. Bu tabakalanmaya göre, 5. ve 4. tabakalar MÖ. 8400-8000 yıllarına tarihlenirken, 3.tabaka, MÖ. 8. binin başları, 2. tabaka ise höyük'ün yaklaşık olarak MÖ 7300'lerde terkedilmesine kadarki sürecini kapsamaktadır. 1. tabaka ise höyük üzerinde gerçekleşen tarımsal faaliyetler nedeniyle bozulmuştur (Özbaşaran ve Duru, 2018: 477-488).

⁸² Aşıklı'nın 300-400 m batısında, ana bir kayanın üzerinde düz bir yerleşme olan Musular, 1996-2004 yılları arasında Prof. Dr. Mihriban Özbaşaran'ın yürütücülüğünde bir ekiple kazılmıştır. Melendiz Nehri'nin batı yakasında yer alan Musular, volkanik yapıdaki bir tüf kayalığın üzerine konumlanmıştır. Yaklaşık 70 cm'lik bir arkeolojik dolguya sahip olan yerleşme iki ana evreye sahiptir. Yerleşmenin en erken tabakaları MÖ. 8. bine Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme tarihlenirken, geç tabakalar Geç Neolitik Sonu-Erken Kalkolitik başlarına tarihlendirilmektedir (MÖ 7600-6600) (Özbaşaran vd., 2012: 159-180).

⁸³ Göllüdağ-Kabak Tepe'nin doğusu ve kuzeyinde yürütülen arkeolojik araştırmalar, Eriklidere, Kaletepe, Bitlikeler, Ekinlik, Ilbiz ve Boztepe mevkiilerinin Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemler'den itibaren yontma taş alet üretim faaliyetleri kapsamında işlik alanları olarak kullanıldığını tespit etmiştir (Binder vd. 2011: 3174, 3182). Göllüdağ'ın doğusunda tespit edilen Datçale Tepesi ile Nuzla 1-2 mevkiileri ile Hacı Abdullah Köyü'nün kuzeyindeki Dökme Tepe işlikleri bu faaliyete yönelik organizasyonların geniş bir alana yayıldığını göstermektedir (Doğu Melendiz Yüzey Araştırması yayımlanmamış raporları). Aşıklı'nın 1 km'lik alanı içerisinde yer alan Musular, Yellibelen, Gedikbaşı ve Ven7 Aşıklı topluluğunun yerleşme dışı faaliyetlerine kalıcı ve tanımlı alanlar sağlayan, volkanik kayalıkların ya da yamaçların üzerinde konumlanmış buluntu yerleri olarak dikkat çekmektedir (Özbaşaran vd. 2012: 159, Duru, 2013: 168). Bu yerlerin dışında Aşıklı'nın çevresinde Neolitik ve Kalkolitik Dönemler'e tarihlenen Sapmazköy (Yassıören), Sırçan Tepe, Acıyer, Çakılbaşı ve İninönü gibi Çanak Çömleksiz ve Çanak Çömleklili Neolitik Döneme tarihlenen höyük yapısında olmayan düz ve küçük boyutlarda 13 buluntu yeri daha tespit edilmiştir (Balkan-Atlı, 1998: 81-83, Gülçur, 1999: 113, Özbaşaran, vd. 2006: 245). Melendiz Dağı'nın doğu yamaçlarının Misli Ovası ile birleştiği bölümden güneye doğru, Hacı Abdullah (Andirlos), Pınarcık (Germiyan) ve Yıldıztepe (İnli - Divril) yerleşmelerinin oluşturduğu üçgende de tarihöncesi toplulukların geçici kamp yerleri organize etmiş olabileceğini düşündüren arkeolojik bulgulara rastlanmıştır (Doğu Melendiz Yüzey Araştırmasının yayımlanmamış raporları). Ayrıca Orta Paleolitik Dönem'e ait *Levallois* yongalar, *quina* tipi kazıyıcı ve Çanak Çömleksiz Dönem'in Erken Evreleri'nden, İlk Kalkolitik Dönem'e kadar uzanan yontma taş endüstrisine ait buluntular, Melendiz Dağı'nın tarihöncesi topluluklar tarafından belli faaliyetler amacıyla kullanıldığını göstermiştir. Bu buluntu yerlerinin dağınık nitelikte olması ve tekil ya da yanın da birkaç obsidiyenle birlikte ok uçlarının elde edilmesi, bu çevrenin geçici kamp yerlerine ve avcılık faaliyetleri kapsamında kullanıldığını düşündürmüştür. Bu varsayımı kuvvetlendiren en önemli bulguda, bazı alanlarda tespit edilen yerinde yongalama faaliyetleridir. Çünkü bu alanlar bir günden fazla süreyle kalınan yerlere işaret etmektedir (Balci ve Çakan, 2017: 24-25). Bu bulguların dışında yukarıda daha önce aktarılan MÖ. 6. ve 5. binde Köşk Höyük topluluğunun koyun ve keçi sürülerini kış

günümüze kadar ihtiyaçlar doğrultusunda kalıcı, tanımlı ya da daha iptidai farklı yerleşme düzenleriyle mesken tutulduğunu göstermektedir⁸⁴. Murtaza Köyü’de farklı çevrelerde kurduğu yerleşme düzenleriyle bölgenin binlerce yıllık bu kültürünü devam ettirmiştir⁸⁵.

Murtaza Köyü’nün bulunduğu sahanın yerleşim tarihi, iskân sürekliliği ve değişim süreçlerini saptama noktasında da önemli veriler sağlamıştır⁸⁶. Bu süreç doğrudan mimari bulgular üzerinden değerlendirilemese de arkeolojik, yazılı ve sözlü kayıtlar bir anlatının kurulabilmesine yardımcı olmuştur. Nitekim, Murtaza Köyü’nün bugünkü nüfusunun Osmanlı Dönemi konar-göçer Türklerinin devamı olması bölgenin dağlık kesimlerinde organize edilen geçici yerleşme düzenlerinin devam etmesinde etkili olmuştur. Ayrıca, sürekli iskân ettiği alanda *atki kemerli tonoz* olarak tanımlanan inşa tekniğini ile ürettiği yapılarda bölgede binlerce yıllık mimari geleneğinin bir uzantısıdır⁸⁷. Köyün her iki yerleşme düzeni de incelendiğinde toplumsal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçları dikkate alan topoğrafyayla ve çevreyle uyumlu işlevin ön planda olduğu yerleşme düzenleri kurulmuştur.

Özetle, Murtaza Köyü Melendiz Bölgesi’nin binlerce yıllık mekânsal hafızasını yer ve mekân üretme pratiklerine yansıtarak iki farklı yerleşme düzeni kurmuş bir kırsal yerleşmedir. Köyün yapı ustaları ve göçebe çobanları mekânsal ve kültürel bu hafızadan beslenerek iki farklı yerleşme düzeninin ortaya çıkmasında belirleyici olmuştur. Bir anlamda, bu iki zanaat grubu ekonomik bir faaliyeti ve yapı

mevsimi düşük kotlardaki otlaklıklarda, yaz mevsiminde ise yüksek sahalardaki otlaklıklarda besleyerek yerleşme ve çevresinde dikey yönde hareket etmesi de bu kapsamda değerlendirilebilir (Makarewicz vd., 2017: 69, 71, 76). Tarihöncesi döneme tarihlenen bütün bu bulgular sürekli iskân edilen alanları dışında, ana yerleşmenin uzantısı olan bölgenin farklı çevrelerinde belli amaçlarla organize edilmiş geçici yerleşmelerin kurulduğunu göstermektedir.

⁸⁴ Bkz. bölüm 4. ve 5.

⁸⁵ Bkz. bölüm 5.2.2.2.

⁸⁶ Bkz. bölüm 5.1.1. ve 5.1.2.

⁸⁷ Bkz. bölüm 5.2.2.2.4.2.1.

retme tekniğini bulunulan çevrenin bir yer haline gelmesinde ve mimari bir dokuya bürünmesinde kullanmıştır.

Son olarak, bu çalışma bir anlamda arkeolojinin sorunsallarından birine açıklamalar geliştirebilmek için bir yöntem önermiştir. Yer ve mekân üretme pratiklerini biçimlendiren toplumsal, kültürel, ekonomik, askeri, politik olguların ve coğrafi koşulların etkilerini açıklayabilmek için yaşayan geleneksel bir yerleşmenin coğrafi koşullarına, mimari dokusuna, arkeolojik, tarihi ve etnografik bulgularına dayanarak bir araştırma yürütmüştür. Dolayısıyla bu araştırmanın geniş bir zaman dilimi ve kültür kalıbının içerisine yerleştirilmesi gerekmiştir. Çünkü zerine çalışılan bulgular farklı zaman dilimlerine ait olduğu gibi, insan yaratıları olan olguların ve doğal koşulların yarattığı etkilerin sonuçları da, ancak uzun dönemlere yayılmaktadır. Bu nedenle her bir dönem öncesi ve sonrasıyla birbiriyle ilişkili, i ie geçmiş silsileler olarak değerlendirilmiştir. Böylelikle bölgenin uzun dönemli tarihi içerisinde yer ve mekân üretme pratikleri biçimlendiren nedenler, devamlılıklar ve değerlişim süreçleri üzerine açıklamalar geliştirilebilmiştir. Sonuç olarak, arkeolojinin sorunsallarından birine etnografik bir örneklem/üzerinden bir araştırma yöntemi önerilmiştir.

KAYNAKÇA

Abbak, R.A, İ.Ö. Bildirici:

2017 “Comparison of Aster and Srtm Digital Elevation Models At One-Arc-Second Resolution Over Turkey.” **Selçuk University Journal of Engineering, Science and Technology** 5(1), s. 16–25.

Adıbelli, R.:

2002 **Kapadokya Bölgesi’ndeki Hristiyanlık Tarihi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Aktüre, S.:

2018 **İÖ. 6. Yüzyıldan 14. Yüzyıl Sonuna Kadar Büyük İmparatorluklar Döneminde Anadolu Kentler**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Akyürek, E.:

2007 “Bizans Uygarlığı Üzerine Genel Bir Değerlendirme.” **TAY - Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri-8: Bizans Dönemi/ Marmara Bölgesi**, (Ed. E. Akyürek, A. Tiryaki, Ö. Çömezoğlu, M. Ermiş), İstanbul, Ege yayınları.

Atam, Ş.:

2013 “Osmanlı Devleti’nde Muhtarlık Teşkilatının Kurulması: Niğde Merkez Sancağı ve Bor Kazası Örneği.” **Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks** 5(1), s. 291–310.

Atlı, N.:

- 1998 “The Aceramic Neolithic Of Central Anatolia: Recent Finds In The Chipped Stone Industry.” **Black Hill, Studies Presented to Halet Çambel**, İstanbul, Ege yayınları, s. 81–94.

Aydın, F.:

- 2009 “Kapadokya Volkanik Kompleksinin Gelişimi ve Volkanizmanın.” **1.Tıbbi Jeoloji Çalıştayı**, (Ed. Y. Örgün, G. Yalçın), Ürgüp, TMMBO yayınları, s. 10–20.

Balatti, S., M.E. Balatti:

- 2012 “Kınık-Höyük and Southern Cappadocia (Turkey): Geo-Archaeological Activities, Landscapes and Social Spaces.”, **Tells: Social and Environmental Space: Proceedings of the International Workshop Socio-Environmental Dynamics over the Last 12,000 Years: The Creation of Landscapes** (Ed. Robert Hofmann, Fevzi Kemal Moetz, Johannes Müller), Bonn, R. Habelt, s: 93–104.

Balcı, S., Y.G. Çakan:

- 2017 “Volkanik Kapadokya Bölgesi’nde Tarihöncesine Ait Yeni Bulgular.” **Arkeoloji ve Sanat Dergisi** (156), s: 13–26.

Baxter, S.:

- 1888 **The Old New World**, Boston, Salem Press.

Bennett, J.W.:

- 1943 “Recent Developments in the Functional Interpretation of Archaeological Data.” **American Antiquity** 9(2), s: 208–19.

Bıçakçı, E., M. Godon, Y.G. Çakan:

2012 “The Neolithic in Turkey.” **The Neolithic in Turkey**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 89–134.

Bildirici, M.:

2009 **Tarihi Su Yapıları**, Ankara, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü.

Binan, D.U.:

1994 **Güzelyurt Örneğinde, Kapadokya Bölgesi Yığma Taş Konut Mimarisinin Korunması İçin Bir Yöntem Araştırması**, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Binder, D., B. Gratuze, D. Mouralis, N.B. Atlı:

2011 “New Investigations of the Göllüdağ Obsidian Lava Flows System: A Multi-Disciplinary Approach.” **Journal of Archaeological Science** 38(12), s. 3174–84.

Bintliff, J.:

1991 “The Annales School and Archaeology.” **The Annales School and Archaeology** (Ed. J. Bintliff), Leicester, Leicester University Press, s: 1–33.

Braudel, F.:

2009 “History and the Social Sciences: The Longue Durée.” Çev. I. Wallerstein, **Review (Fernand Braudel Center)** 32(2), s: 171–203.

Bullen, A.K.:

1947 “Archaeological Theory and Anthropological Fact.” **American Antiquity** 13(2) s: 128–34.

Burke, P.:

2014 **Annales Okulu: Fransız Tarih Devrimi**, İstanbul, Doğu-Batı Yayınları.

Cushing, F.H.:

1886 **A Study of Pueblo Pottery as Illustrative of Zuni Culture Growth**, Washington, Government Printing Office.

1896. “Outlines of Zuni Creation Myths.” **Thirteenth Annual Report of The Bureau of Ethnology to the Secretary of the Smithsonian Institution**, Washington, Government Printing Office, s: 325–446.

Çınaroğlu, A.:

1986 “MÖ. 1. Binde Keşlik Yaylası ve Civarı.” **9. Türk Tarih Kongresi Bildirileri I**, 21 - 25 Eylül 1981, Ankara, Türk Tarih Kurumu, s: 323–32.

D’Alfonso, L.:

2008 “Archaeological Survey in Northern Tyanis: Preliminary Report of the First Campaign (2006) of the University of Pavia”, **25. Araştırma Sonuçları Toplantısı 3**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİMM Basımevi, s: 1–12.

2009 “Archaeological Survey in Northern Tyanis: Preliminary Report of the Second Campaign.”, **26. Araştırma Sonuçları Toplantısı 3**, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s: 161–72.

2011 “Archaeological Survey in Northern Tyanitis: Final Report.”, **28. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1**, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s: 231–42.

David, N., C. Kramer:

2001 **Ethnoarchaeology in Action**, Cambridge, Cambridge University Press.

Demir, F., M. Eryaman:

2009 “Kaletepe.”, **Niğde Kültür Envanteri**, (Ed. Fazıl Açıkgöz, Fariz Demir, Mustafa Eryaman, Murat Tektaş), Niğde, Tekten Basın Yayın, s:244

Dorsey, J.O.:

1896 “Omaha Dwelling, Furniture and Implements.” **Thirteenth Annual Report of The Bureau of Ethnology to the Secretary of the Smithsonian Institution**, Washington, Government Printing Office, s: 269–94.

Duman, S.:

2015 **Melendiz Dağı Yayla Obaları Mimarisi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Duru, G.:

2013 **Tarihöncesinde İnsan-Mekan, Topluluk-Yerleşme İlişkisi: MÖ 9. Bin Sonu - 7. Bin Başı, Aşıklı ve Akarçay Tepe**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Emiroğlu, K., S. Aydın:

2003 **Antropoloji Sözlüğü**, (Ed. Kudret Emiroğlu), Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.

England, A., vd.:

2008 “Historical Landscape Change in Cappadocia (Central Turkey): A Palaeoecological Investigations of Annually Laminated Sediments from Nar Lake.” **The Holocene** 18(8), s: 1229–45.

Erkan, H., S.G. Seylam, A. Yaşayan:

2010 **Arazi Yönetimi Terimleri Sözlüğü** (Ed. TMBBO Harita ve Kadastro Mühendisler Odası) Ankara, Mattek Matbaacılık.

Erturaç, M.K, H. Okur, B. Ersoy:

2017 “Göllüdağ Volkanik Kompleksi İçerisinde Kültürel ve Jeolojik Miras Öğeleri.” **Türkiye Jeoloji Bülteni/Geological Bulletin of Turkey** 60(1), s: 17–34.

Falay, B.:

2010 **Aksaray İli Gülağaç İlçesi Demirci Kasabası’nda Sosyal ve Sosyo-Ekonomik Yapıların Yerel Mimariye Etkileri ve Bölgedeki Arkeolojik Verilerle Birlikte Değerlendirilmesi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Prehistorya Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Fewkes, J.W.

1898 “Archeological Expedition to Arizona in 1895.” **Seventeenth Annual Report of the Bureau of American Ethnology to the Secretary of the Smithsonian Institution**, Washington, Government Printing Office, s: 519–744.

1901 **Tusayan Migration Traditions**, Washington, Bureau of American Ethnology.

Fowke, G.:

1896. “Stone Art.” **Thirteenth Annual Report of The Bureau of Ethnology to the Secretary of the Smithsonian Institution**, Washington, Government Printing Office, s: 57–184.

Guldi, J., D. Armitage:

2014 **The History Manifesto**, Cambridge University Press.

Güçlüay, S.:

2013 “Bizans İmparatorluğunda Toprak Sistemi İçerisinde Themalar (IV-VII Yüzyıllar).” *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* IX(1), s: 63–89.

Gülçur, S.:

1999 “Aksaray, Nevşehir, Niğde 1994 Yüzey Araştırması.”, **Anadolu Araştırmaları** (15), s:105–36.

Güven, S.:

- 2010 **Tepeköy ve Çınarlı (Niğde, Orta Anadolu Volkanitlerinin Mineralojik, Jeokimyasal ve Petrolojik Özellikleri, Niğde Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Jeoloji Mühendisliği Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.**

Halaçoğlu, Y.:

- 1997 **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti Ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.**
- 2004 **XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Ankara, Türk Tarih Kurumu**

Hawkins, D.J.:

2000. **Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions, Berlin, Walter de Gruyter.**

Hayri, M.;

- 2016 **Türkiye'nin Sıhhi İçtima'i Coğrafyası Niğde Sancağı, (Ed. N. Topal, G. Öztürk), Kömen Yayınları.**

Heidegger, M.:

- 1971 "Building Dwelling Thinking." *Poetry, Language, Thought*, Çev. Albert Hofstadter, New York, Perennial Classics, s: 141–59.

Hild, F., M. Restle:

- 1981 **Kappadokien : (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia Und Lykandos), Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.**

Holmes, W.H.:

1886 **Ancient Pottery of The Mississippi Valley**, Smithsonian Institution Bureau of Ethnology, Washington, Government Printing Office.

1896 ‘‘Prehistoric Textile Art of Eastern United States’’, **Thirteenth Annual Report of The Bureau of Ethnology to the Secretary of the Smithsonian Institution**, Washington, Government Printing Office, s: 9–56.

1905. ‘‘Contributions of American Archeology to Human History.’’ **Smithsonian Miscellaneous Collections** 47(32), s: 412–20.

Honigmann, E.:

1970 **Bizans Devletinin Doğu Sınırı**, (Ed. Fikret İşiltan), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakóltesi Yayınları.

Hüseyiniklioğlu, A., H. Arslan

2009 ‘‘16. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Niğde Kazası Yerleşme Merkezlerinin Tespiti.’’ **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 19(2), s: 299–314.

İhsan K.:

1983 **Türkiye Jeolojisi’ne Genel Bakış**, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı Yayınları.

Kasapoğlu, K.E, vd.:

1997 **Orta Anadolu’da Volkanizma-Tektonik İlişkileri (Toros Kenet Kuşayı Kuzeyi)**, TÜBİTAK Proje No: YBAG-0078/DPT.

Kluckhohn, C.:

1939 “The Place of Theory in Anthropological Studies.” **Philosophy of Science** 6(3), s: 328–44.

Sherrat, A.:

1992 “What can archaeologists learn from Annalistes?.” **Archaeology, Annales, and Ethnohistory**, (Ed. A. Bernard Knapp) Cambridge, Cambridge University Press, s:135–42.

Kopar, İ.:

2008 “Çardak Boğazı”, **Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu**, (Ed. Evren Erginal), Ankara, Pozitif Matbaa, s:25–39.

Koyuncu, C.:

2015 **Eski Yunan ve Roma Döneminde Kappadokia Bölgesi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Lanaro, A.:

2015 “A Goddess among Storm-Gods. The Stele of Tavşantepe and the Landscape Monuments of Southern Cappadocia.” **Anatolian Studies** 65, s: 79–96.

Makarewicz, C., A. Benjamin, S. Arbuckle, A. Öztan:

2017 “Vertical Transhumance of Sheep and Goats Identified by Intra-Tooth Sequential Carbon ($\Delta^{13}C$) and Oxygen ($\Delta^{18}O$) Isotopic Analyses: Evidence from Chalcolithic Köşk Höyük, Central Turkey.”, **Journal of Archaeological Science** 86, s: 68–80.

Mallery, G.:

1894 **Picture- Writing of The American Indians**, Smithsonian Institution Bureau of Ethnology, Washington, Government Printing Office.

Martin, P.S., J. Rinaldo:

1938 **Modified Basket Maker Sites Ackmen-Lowry Area Southwestern Colorado**, Anthropological Series Field Museum Of Natural History, Chicago.

Massa, M.:

2014 “Destructions, Abandonments, Social Reorganisation and Climatic Change in West and Central Anatolia at the End of the Third Millennium BC.” *Arkeoloji’de Bölgesel Çalışmalar Sempozyum Bildirileri, YAS*, (Ed. E. Sökmen, B. Erciyas), İstanbul, Ege yayınları, s: 89–123.

Matessi, A., E. Dalkılıç, L. d’Alfonso:

2018 “Settlement Patterns, Ancient Routes and Environmental Change in South Cappadocia (Turkey), During the Holocene.” **Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi**, 7 (3), s: 1107–12.

Metin, R.:

2007 **XVI. Yüzyılda Orta Anadolu da Nüfus ve Yerleşme (Bozok, Kırşehir, Niğde, Nevşehir ve Keskin Örneği)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Mindeleff, C.:

1896 “Aboriginal Remains in Verde Valley, Arizona.” **Thirteenth Annual Report of The Bureau of Ethnology to the Secretary of the Smithsonian Institution**, Washington, Government Printing Office, s:185–268.

1897 “The Cliff Ruins of Canyon De Chelly, Arizona.” **Sixteenth Annual Report of The American Ethnology to the Secretary of the Smithsonian Institution**, Washington, Government Printing Office, 79–198.

1898 “Navaho Houses.” **Seventeenth Annual Report of The Bureau of Ethnology to the Secretary of the Smithsonian Institution**, Washington, Government Printing Office, 475–517.

Oflaz, M.:

1992 **16.Yüzyılda Niğde Sancağı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Öz, M.:

1991 “Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler.” **Vakıflar Dergisi** 22, s: 429–39.

Özbaşaran, M., G. Duru:

2018 “Aşıklı Höyük’te İlk Yerleşim, En Eski Topluluk ve Yaşam.” **39. Kazı Sonuçları Toplantısı 2**, Bursa, s:477–88.

Özbaşaran, M. vd.:

2006 “Musular Kazı ve Araştırma Projesi, 2003-2004.” **27. Kazı Sonuçları Toplantısı 1**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİMM Basımevi.

Özbaşaran, M. vd.:

2012 “Musular The 8th Millennium Cal. BC Satellite Site of Aşıklı.” **The Neolithic in Turkey**, (Ed. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm), İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s: 159–80.

Öztan, A.:

2012 “Köşk Höyük A Neolithic Settlement in Bor- Niğde Plateau.” **The Neolithic in Turkey**, (Ed. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm), İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s: 31–70.

Parsons, E.C.:

1940 “Relations Between Ethnology and Archaeology in the Southwest.” **American Antiquity** 5(3), s: 214–20.

Peebles, C.S.:

1991 “Annalists, hermeneutics and positivists: squaring circles or dissolving problems.”, **The Annales School and Archaeology**, (Ed. J. Bintliff), Leicester, Leicester University Press, s: 108–24.

Ramsay, W.M.:

1960 **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, (Ed. M. Pektaş), İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.

Salway, B.:

2005 “Travel, *itineraria* and *tabellaria*.” **Travel and Geography in the Roman Empire**, (Ed. C. Adams, R. Laurence), London, Routledge, s: 22–66.

Schneider, E.E.:

1995 “Classical Sites in Anatolia: 1993 Archaeological Survey in Cappadocia.” **XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, s: 429–40.

1996 “Classical Sites in Anatolia: 1994 Archaeological Survey in Cappadocia.” **XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, s: 15–34.

Sever, R., İ. Kopar:

2014 **Niğde'nin Coğrafi Özellikleri**, Niğde, Tetken Matbaası.

Sharr, A.:

2013 **Mimarlar için Heidegger**, Çev. V. Atmaca, Yem yayınları.

Solmaz, F.:

2013 **Construction Techniques of Traditional Houses in Nevşehir; Case Study on Ürgüp, Mustafapaşa and İbrahimpaşa**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Steward, J.H.:

1937. “Ecological Aspect of Southwestern Society.” **Anthropos** 32(1./2.), s: 87–104.

1948 “Society for American Archaeology Interaction.” **Society for American Archaeology** (4) s: 103–4.

1949. “Cultural Causality and Law: A Trial Formulation of the Development of Early Civilizations.” **American Anthropologist** 51(1), s: 1–27.

Steward, J.H., F.M. Setzler:

1938 “Function and Configuration in Archaeology.” **American Antiquity** 4(1), s: 4–10.

Talbert, R.J.A.:

2000 **Barrington Atlas of the Greek and Roman World: Map-by-Map** Directory, Princeton University Press.

Toroğlu, E.:

2006 **Niğe İli Yerleşmeleri ve Lokasyon Planlaması**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Trigger, B.:

2008 **History of Archaeological Thought**, New York, Cambridge University Press.

Tütüncü, F.:

2008 **The Land Of Beautiful Horses: Stables in Middle Byzantine Settlements of Cappadocia**, The Department of Archaeology and Art History Bilkent University, Unpublished Master’s Thesis.

Umar, B.:

1993 **Türkiye’deki Tarihsel Adlar**, İstanbul, İnkilap Kitabevi.

Ünlüer, Y., A. Atalay:

2016 “Murtaza Kalesi.” **Niğe Müzesi Murtaza Kalesi Sit Fişi**.

Mindeleff, V.:

- 1891 “A Study of Pueblo Architecture, Tusayan and Cibola.” **Eight Annual Report of the Bureau of Ethnology to the Secretary of the Smithsonian Institution**, Washington, Government Printing Office, s: 13–234.

Watson, P.J.:

- 2010 “Archaeological Ethnography in Western Iran, 1959-1960.” **Ethnoarchaeology** 2(2), s: 235–48.
- 2009 “Archaeology and Anthropology: A Personal Overview of the Past Half-Century.” **Annual Review of Anthropology**, 38: s: 1–15.

Wedel, W.R.:

- 1941 **Environment and Native Subsistence Economies in the Central Great Plains**, Smithsonian Miscellaneous Collections, Washington, The Smithsonian Institution Published.

Yiğit, T.:

- 2000 “Tabal.” **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi** 40(3/4) s: 177–89.

Yıldırım, Z.Ö.:

- 2003 **Sinansos Yöresel Mimarisi ve 19. yy. Batılılaşma Hareketlerinin Konut Mimarisine Etkileri**, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çevrimiçi Yararlanılan Kaynaklar:

Türk Dil Kurumu Sözlüğü,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c7bcf85e45902.86386865 (Erişim tarihi: 3 Mart.2019)

Harita Genel Müdürlüğü Terimler Sözlüğü,

<https://www.harita.gov.tr/e-3-terimler-sozlugu.html>. (Erişim tarihi: 18 Mart 2019)

Roma ve Bizans Dönemi yerleşmelerini CBS ortamına aktaran çevrimiçi kaynaklar,

<https://omnesviae.org/>

<https://vici.org/#10/38.21715978962149,34.662793360072555>

<http://dare.ht.lu.se/places/23558.html>,

<http://maps.cga.harvard.edu/darnc/>

<https://pleiades.stoa.org/>

(Erişim tarihi: 28.12.2018)

TÜİK,

<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> (Erişim tarihi: 28 Eylül 2017)

EKLER

EK 1: FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 4.1: Karaçakıl Höyük

(Tepecik-Çiftlik Arkeolojik Araştırma Projesi Arşivi).

Fotoğraf 4.2: Kayaharman Tepe; kayaya oyulmuş mekânlar ve eski yol kalıntıları
(Tepecik-Çiftlik Arkeolojik Araştırma Projesi Arşivi).

Fotoğraf 4.3: Elgörü Çiftliği kayaya oyulmuş mekânlar ve çevresindeki eski yol kalıntıları

(Tepecik-Çiftlik Arkeolojik Araştırma Projesi Arşivi).

Fotoğraf 4.4: Çıralı reni kayaya oyulmuş mekânlar ve haç betimli bir taş
(Tepecik-iftlik Arkeolojik Araştırma Projesi Arşivi).

Fotoğraf 4.5: Amas Öreni kayaya oyulmuş mekânlar
(Tepecik-Çiftlik Arkeolojik Araştırma Projesi Arşivi).

Fotoğraf 4.6: Künk Tepe kayaya oyulmuş yapılar
(Tepecik-Çiftlik Arkeolojik Araştırma Projesi Arşivi).

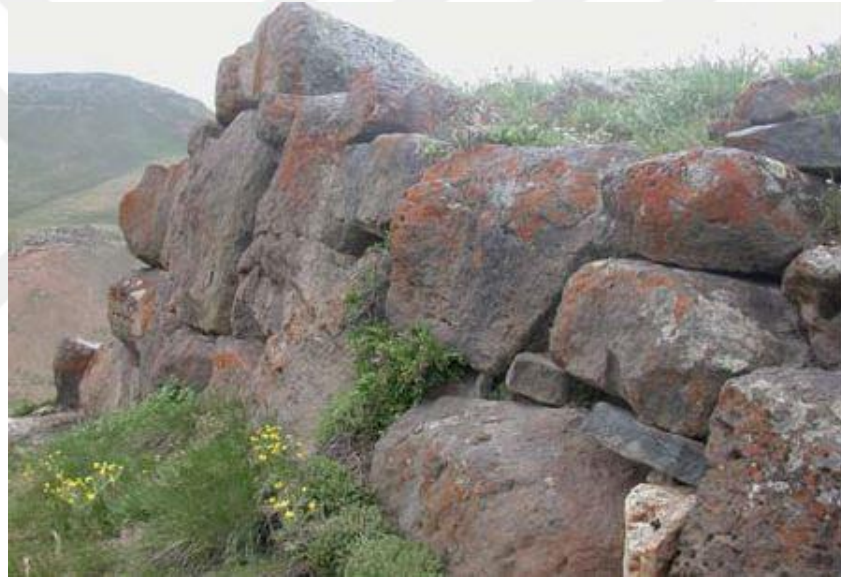

Fotoğraf 4.7: Firizlinin mevki kayaya oyulmuş mekânlar
(Tepecik-Çiftlik Arkeolojik Araştırma Projesi Arşivi).

Fotoğraf 4.8: Azatlı yerleşmesindeki türbe

(Burak Falay Arşiv).

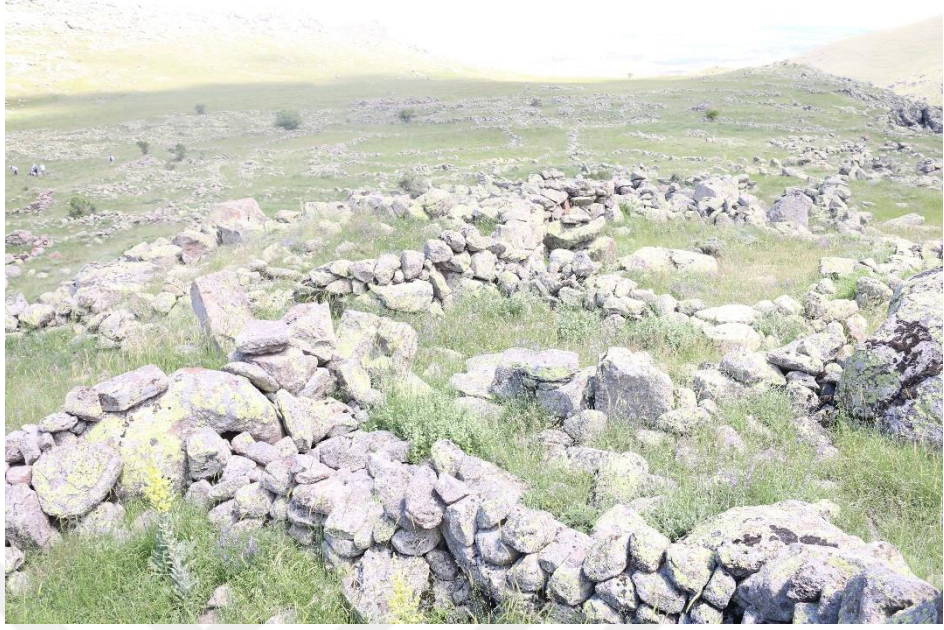
Fotoğraf 4.9: Kaletepe

(Demir ve Eryaman, 2009:244).

Fotoğraf 4.10: Salavur Yaylası'nda tespit edilen Toroslar'dan gelen yörüklere ait olduğu belirtilen mezarlar

(Duman, 2015).

Fotoğraf 4.11:Tahtapınar Yaylası; hayvancılık faaliyetlerine dayanan geçici yerleşme düzenlerine ait yapı kalıntıları ve işlenmiş taş bloklar (Niğde İli Tarihöncesi Arkeolojik Yüzev Araştırma Projesi Arşivi).

Fotoğraf 5.1: Çınarlı ve Tepeköy volkanizmalarının yamaçlarında kurulan Murtaza Köyü

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.2: Yamacın tepesinden, vadi tabanına doğru birbiri ardınca sıralanan yapılar

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.3: Murtaza Köyü'nden geçerek Misli Ovası'na kadar akımını sürdüren Murtaza Suyu

(Burak Falay Arşiv).

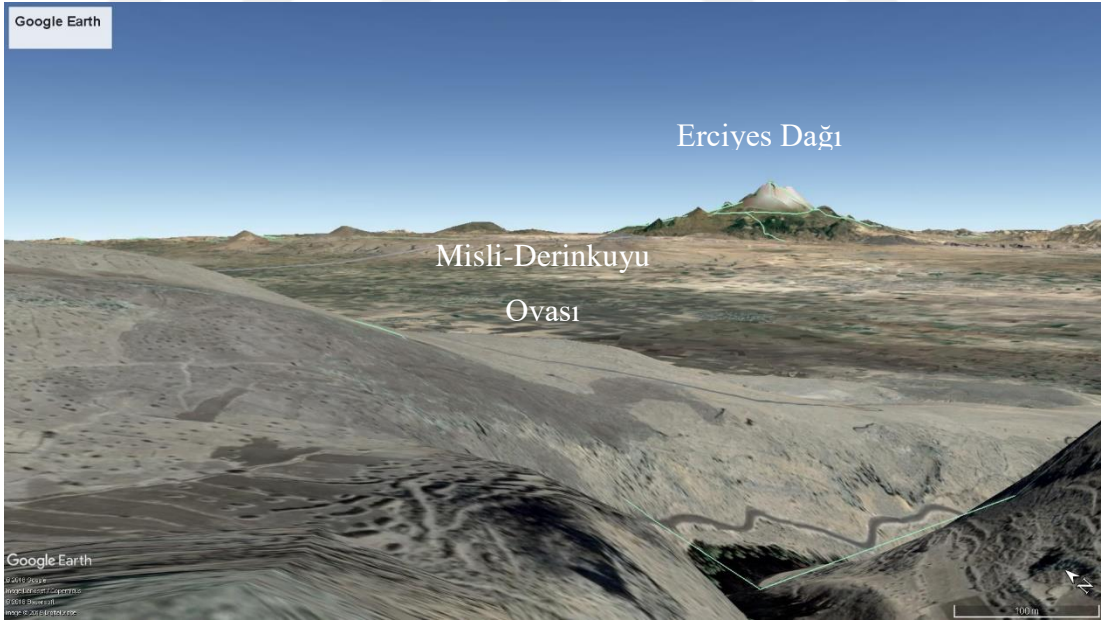
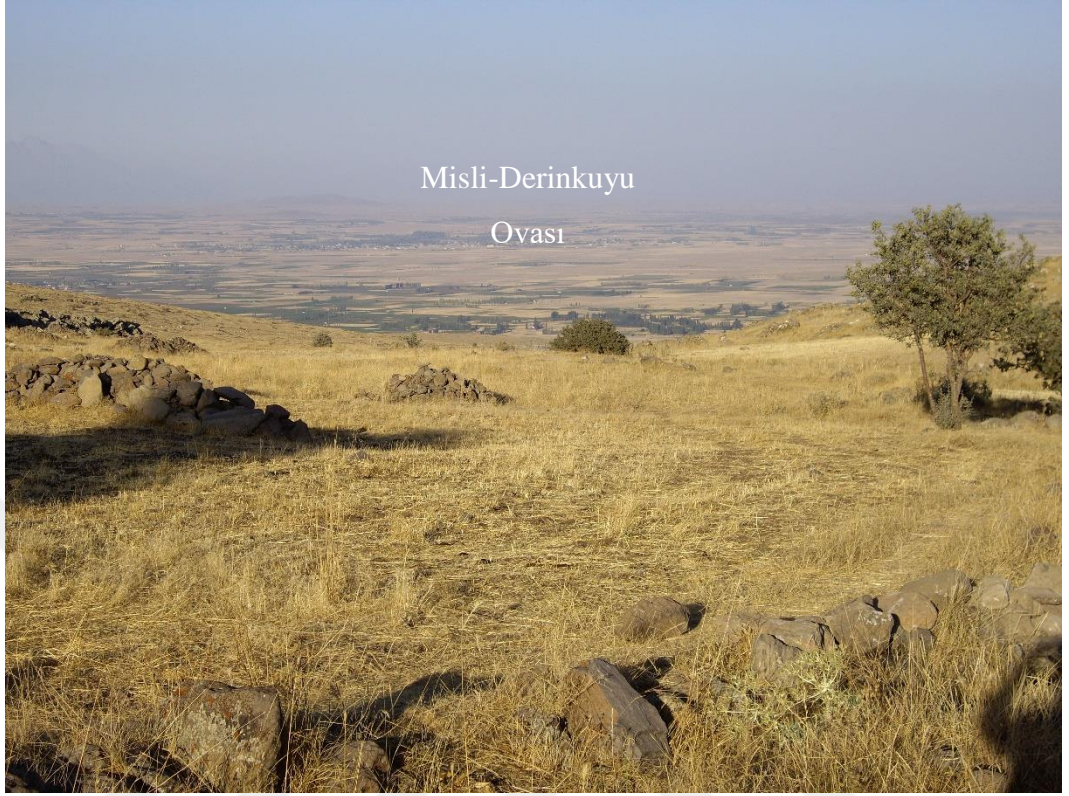
Fotoğraf 5.4: Yöre halkının Terazi Boğazı ve Gavur Arkı adını verdiği mevkilerde tespit edilen eski su arklarına ait kalıntılar

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.5: Murtaza Kalesi

(Burak Falay Arşiv).

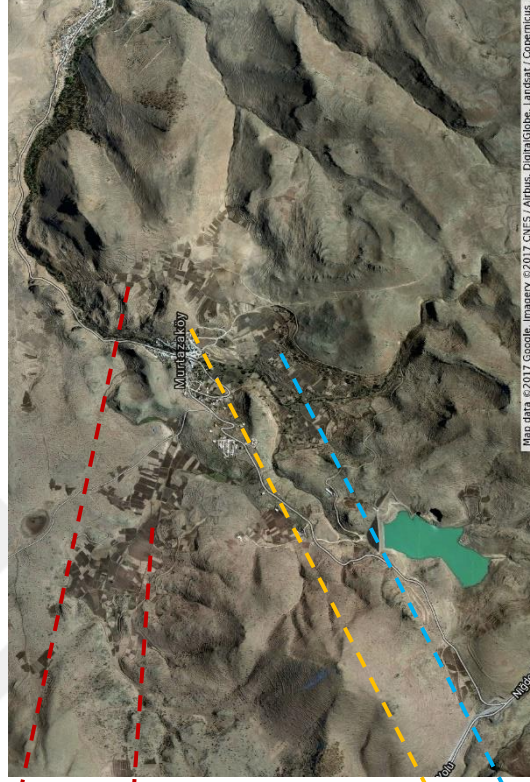

Fotoğraf 5.6: Murtaza Kalesi, Derinkuyu-Misli Ovası'ndan, Erciyes Dağı'na kadar geniş bir alanı görebilmektedir

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.7: Eğimli arazilerde teraslama yöntemiyle sürdürülen tarımsal faaliyetler.
(Burak Falay Arşiv).

Eski Tarım Sahaları

Harman alanı

Yeni Tarım Sahaları

Fotoğraf 5.8: Murtaza Köyü'nün eski ve yeni tarım sahaları

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.9: Karasaban ve Düven

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.10: Göçebe çobanların hayvancılık faaliyetleri kapsamında çevredeki yaylalarda kurduğu mevsimlik yerleşme düzeni

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.11: Güneykeleri mevki; yerleşmedeki kayaoyma yapıların ağıl olarak kullanımı.

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.12: Kayaoyma yapıların dışında ağıl olarak kullanılması için inşa edilmiş yapılar

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.13: Eğime dik ya da paralel doğrultularda uzanan dar sokaklar ile alt ve üst kotlar arasındaki mesafeleri kolay aşabilmek için inşa edilmiş merdivenler (Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.14: Kayaoyma yapı

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf: 5.15: Kayaoyma+yığma sistemli yapıların kayalardan oluşan duvarlarının yüzeylerine açılmış iki ocak örneği. Ocaktan türen dumanın yapı dışına tahliyesi için duvarın içinden açılan ve üst örtüye ulaşan gizli boşluklar vardır

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.16: Kayaoyma+Yığma bir yapı. Bu yapı bir yaşam birimiyken bir süre sonra hayvanların tutulduğu bir ahıra dönüştürülmüştür
(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.17: Yığma sistemle inşa edilmiş tek katlı bir yapı

(Burak Falay Arşiv).

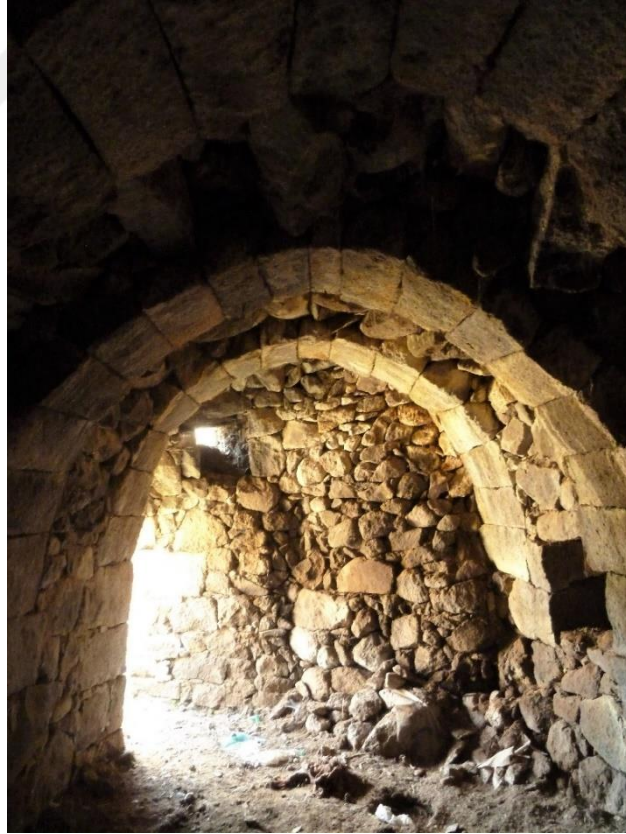

Fotoğraf 5.18: Yığma sistemle inşa edilmiş iki katlı bir yapı. Alt katı moloz taş duvar örgü sistemi ile inşa edilmiştir. Üst kata geçildiğinde ön cephesi yonu taş duvar örgü ile örülürken, yan cephe moloz taş duvar örgü sistemi ile tamamlanmıştır (Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.19: Arazinin eğimli ve engebeli yapısı nedeniyle yapılar girişten tek, arka cepheden ise, iki katlıdır

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.20: Yaşam ve kullanım birimleri odalar
(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.21: Yapının iki duvarı arasında uzanan 25-30 cm yükseklikteki sıralı taş dizisi bir sekiyi oluşturmaktadır. Seki üzerine atılan bir döşekle oda içinde oturma ve dinlenme faaliyetleri gerçekleştirilir

(Burak Falay Arşiv).

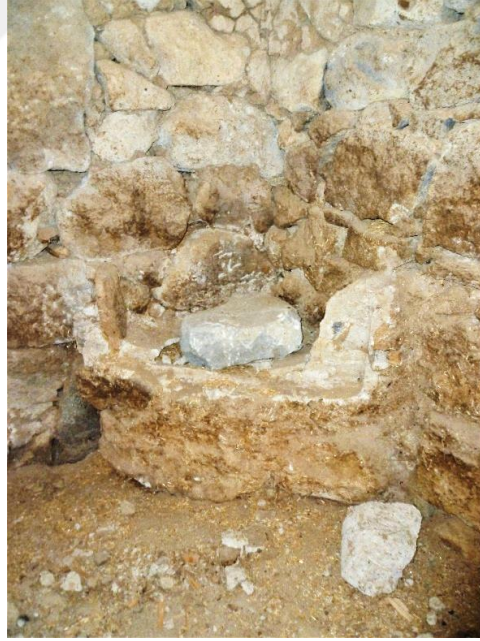
Fotoğraf 5.22: Yaşam alanı olan bir birimin ahıra dönüştürülmesi nişlerin bir tahta parçası ile yemliğe çevrilmesi ile gerçekleşir. Aynı biçimde, tavukluk adı verilen mekânlarda, yemliklerin tavukların yumurtladıkları alanlar olarak kullanılmaya başlamasıyla üretilir

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.23: Daha önce yaşam alanı olarak kullanılan bir oda zaman içinde ahıra dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm, duvar yüzeyinde niş olarak kullanılan bir boşluğun bir tahta ile yemliğe çevrilmesi kadar hızlı ve pratiktir

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.24: Yapı duvarının köşe yaptığı yerde taşların üst üste örülmesiyle oluşturulmuş bir yemlik

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.25 Topoğrafik koşullardan etkilenen yapı planları simetrik ve asimetrik özellikler gösterirler

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.26: Yapıların örtü sistemi, atkı kemerli tonoz ile hezen adı verilen ağaç hatılların kullanıldığı iki ayrı sisteme dayanır

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.27: Yapının dışarı ile bağlantısını sağlayan ve günlük işlerinde yapılabildiği eyvanlı bir yapı örneği

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.28: Mutfak ve tandır odası olarak kullanılmış bir oda da yapının toprak tabanına gömülmüş pişmiş topraktan silindir biçimli bir tandır ve duvar yüzeylerine öteberileri koymak için açılmış nişler

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.29: Hela yaşam alanlarından ayrı tutulan bir yapı birimidir. Atıklar tuvalet taşının altına açılan derin bir çukurun içine dolmaktadır. Bu çukurun içi ocaklardan alınan küllerle doldurularak atıkların zararlı etkilerinden korunulmaya çalışılır. Atıkların küllerle karıştıktan bir süre sonra çukurlar boşaltılır (Burak Falay Arşiv).

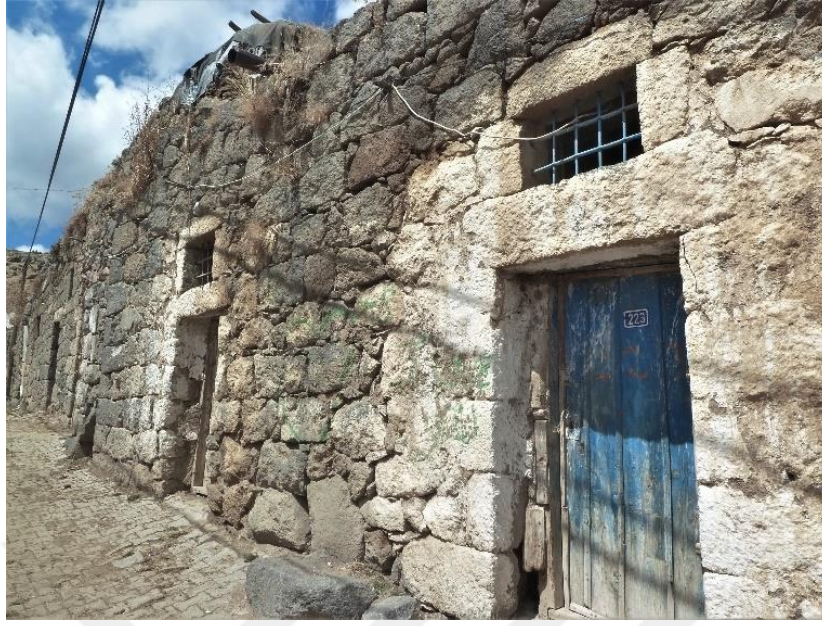

Fotoğraf 5.30: Yapının inşası sırasında duvar yüzeylerine bırakılan bu küçük boşluklara farklı kullanım senaryolarına göre niş, yemlik, tavukluk, erzak dolabı gibi farklı işlevler yüklenir.

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.31: Ahşap kapak ve raflarla yüklük olarak işlevlendirilen bir niş
(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.32: Kapıların kanat ve kasa aksamaları

(Burak Falay Arşiv).

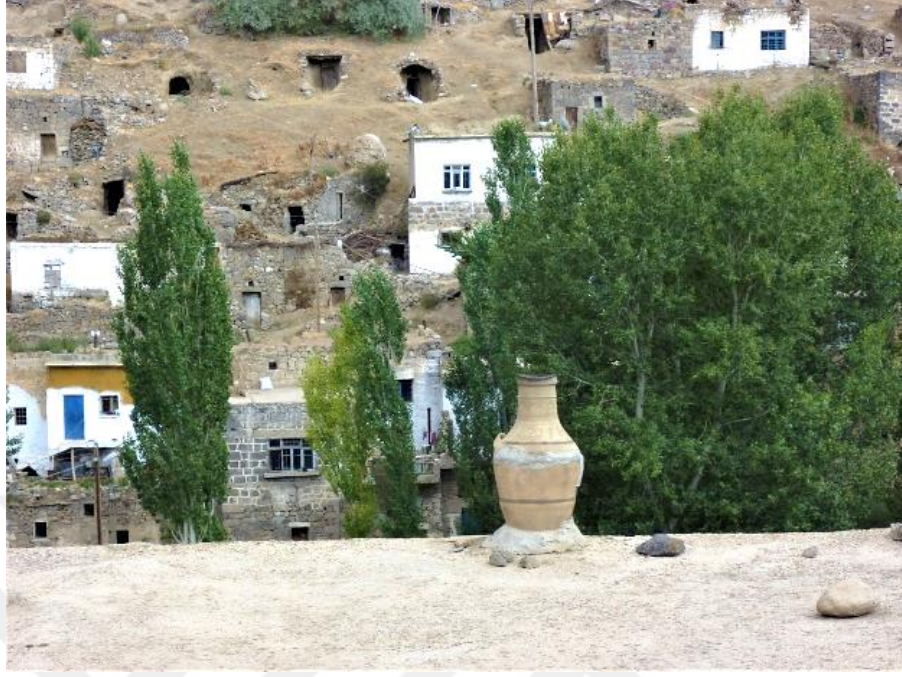
Fotoğraf 5.33: Pencere açıklıkları ufak tutulmuş kasaları ise, ahşap ya da taş malzeme ile oluşturulmuştur

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.34: Saçağın altından yapı duvarlarının dışına doğru çıkıntı yapan cephe ögeleri çörtener, yakın çevreden temin edilen volkanik taşların işlenmesi ile oluşturulmuştur

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.35: Yapıların damlarında yer alan baca kürsüleri pişmiş toprak küpten yapılmış cephe öğeleridir. Baca kürsüleri yapı duvarlarının içinden geçen baca kanallarına bağlıdır. Baca kürsülerinin dışında yapıların hava alması için kapak kemerlerine açılmış boşluklar da hava bacaları olarak işlevlendirilmiştir (Burak Falay Arşiv).

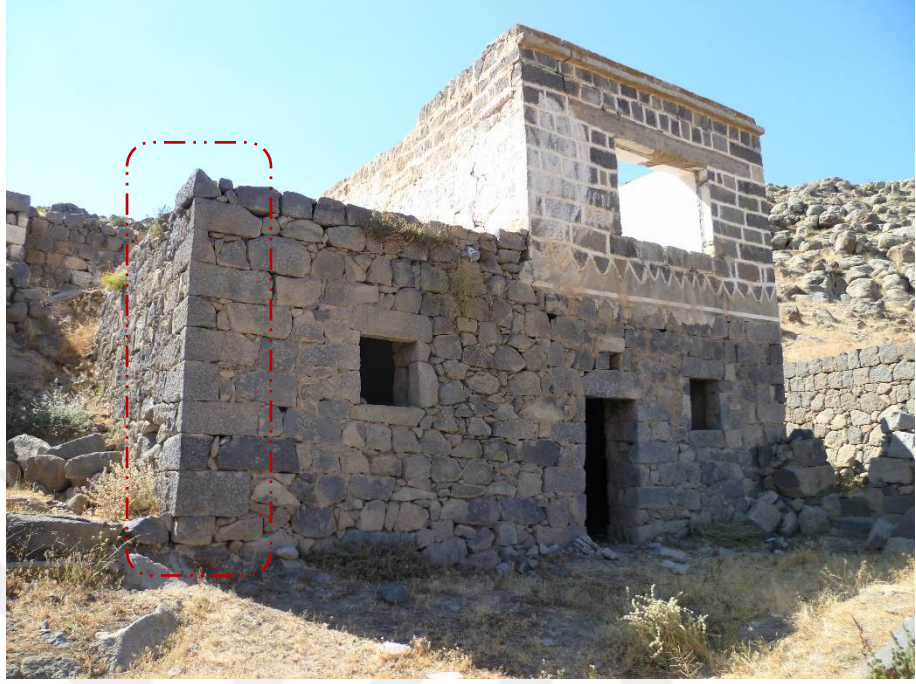

Fotoğraf 5.36: Tezek kurutma cepleri yapı duvarına bitişik ve dışarıya doğru uzanan büyük kaya kütlelerinden ya da bir duvarla çevrelenmiş alanlardan oluşmaktadır (Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.37:Yapıların beden duvarları kaya yüzelerine ya da subasman duvarların üzerine oturmaktadır

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.38: Moloz ve kaba yonu taş duvar örgü sistemi. Her iki örgü tekniğinde de yapı köşelerinin dik açılı ve düzgün kesme taşlar ile örüldüğü görülmektedir (Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.39: Yapı duvarları saman, toprak ve su karışımından oluşan bir harç ile örülmüştür. Yaklaşık duvar kalınlıkları ise, 50 ila 80 cm arasındadır (Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.40: Kemer ayaklarının dayanak duvarından başlayarak yükseldiği görülmektedir. Kaburga kemerleri olarak adlandırılan ana taşıyıcı kemerler düzgün kesilmiş taşlardan oluşturulmuştur. Kaburga kemerlerinin aralarını dolduran moloz taşlar ise, kapak kemerlerini meydana getirmektedir. Niş, pencere ve kapı gibi boşluklar ise, ana kemere değil, kapak kemerlerini oluşturan ara kemerlere açılmıştır (Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.41: Duvar içine yaklaşık 20 cm gömülerek yerleştirilmiş olan hezenlerin daire biçimli izleri ve üzerine örten kalın toprak dolgunun kesiti (a). Hezenlerin aralarındaki boşlukları kapatmak amacıyla kalın dallar kullanılmıştır (b). Ayrıca kemer ve hezen sisteminin birlikte uygulandığı örneklerde bulunur (c) (Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.42:Şırlaz adı verilen toprakla karışık malzeme örtü sistemini ve yapının içini dış koşullara karşı izole eder. Bu malzeme yuvağ adı verilen silindir bir taşla sertleşene kadar ezilerek dama yayılır

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.43: Yapı tabanının altında yer alan tandırın bozulması ile ortaya çıkan taban döşemesinin kesiti. Toprak, su ve küçük taşçıklardan oluşan kalın bir harç yapının oturduğu kaya yüzeyinin üzerini örter
(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.44: Yerleşme yakınındaki yaylaklarda kurulan mevsimlik yerleşme düzeni
(Burak Falay Arşiv).

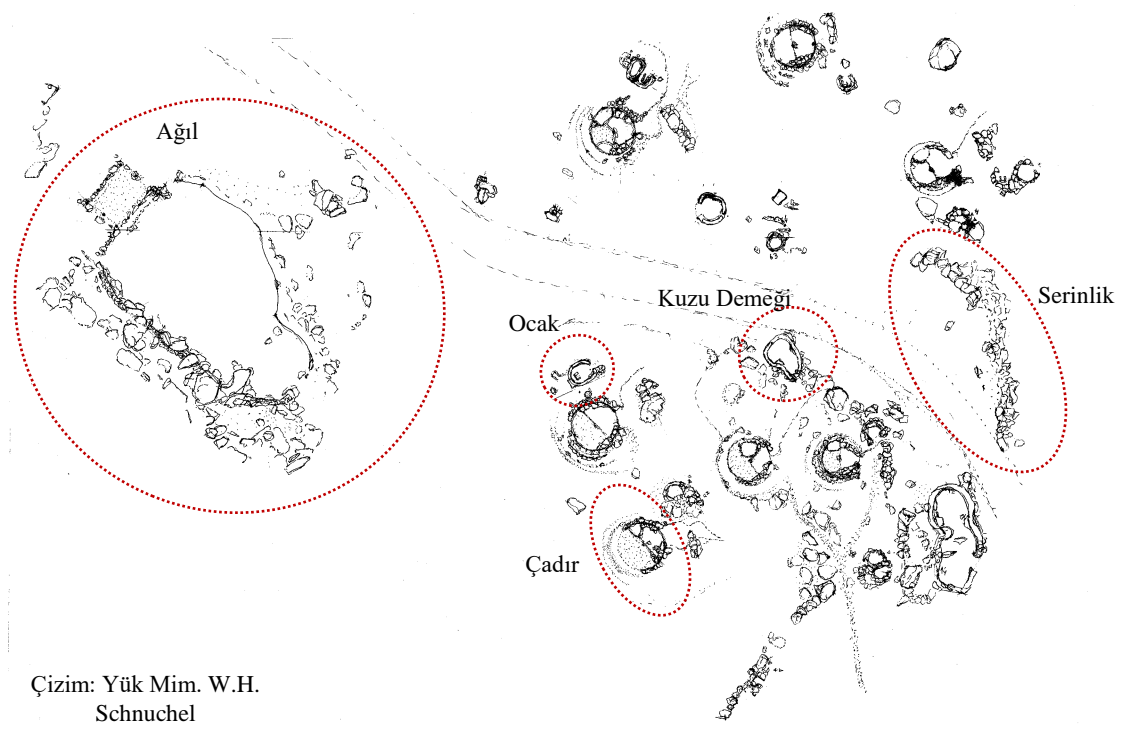
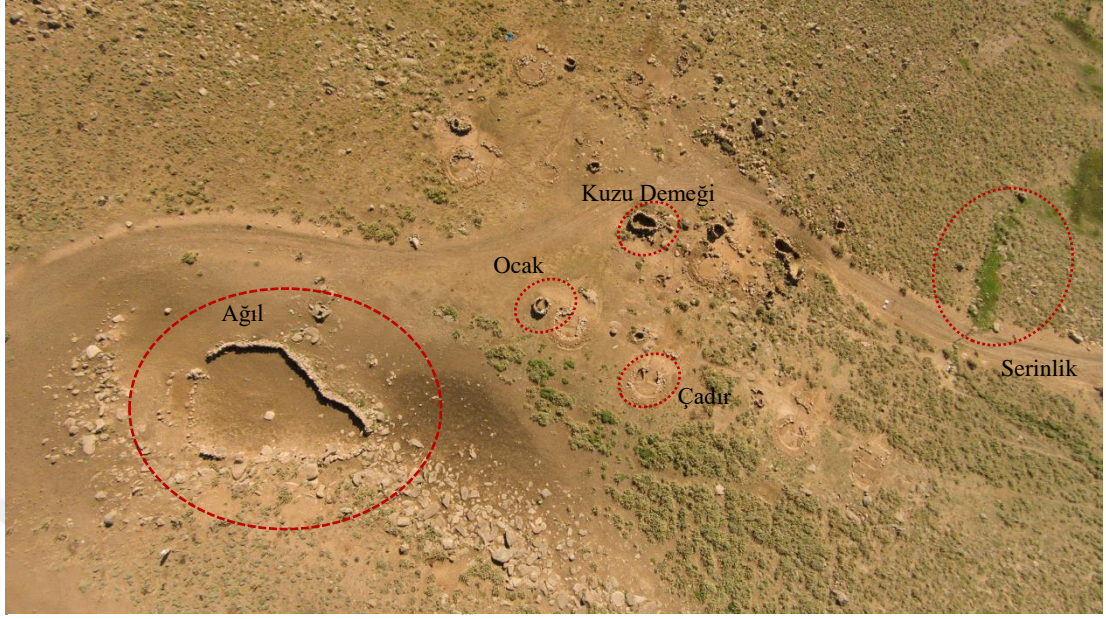
Fotoğraf 5.45: Yaylaklarda kurulan geçici yerleşme düzeninin barınma amaçlı yapıları

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.46: Çadırların oturduğu taban ve iç düzeni

(Burak Falay Arşiv).

Çizim: Yük Mim. W.H.
Schnuchel

Fotoğraf 5.47: Yaylalarda kurulan yerleşme düzeninin havadan fotoğrafı ve teknik çizimi

(Duman, 2010:179).

Fotoğraf 5.48: Koyun ve kuzu ağılları

(Duman, 2015:150).

Fotoğraf 5.49: Yalak taşları

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.50: Tavukların barınması için inşa edilen tavukluklar

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.51: Kurtların yerleşmeye yaklaşmasını önlemek amacıyla insan görünümlü hoyuk adı verilen korkuluklar

(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.52: Serinlikler dere yatakları üzerinde inşa edilen, bozulabilecek gıdaları dereden akan suyun içinde taze tutmayı amaçlayan yiyecek saklama depolarıdır (Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.53: Etrafi duvarla çevrelenmiş olan bir ocak yeri
(Burak Falay Arşiv).

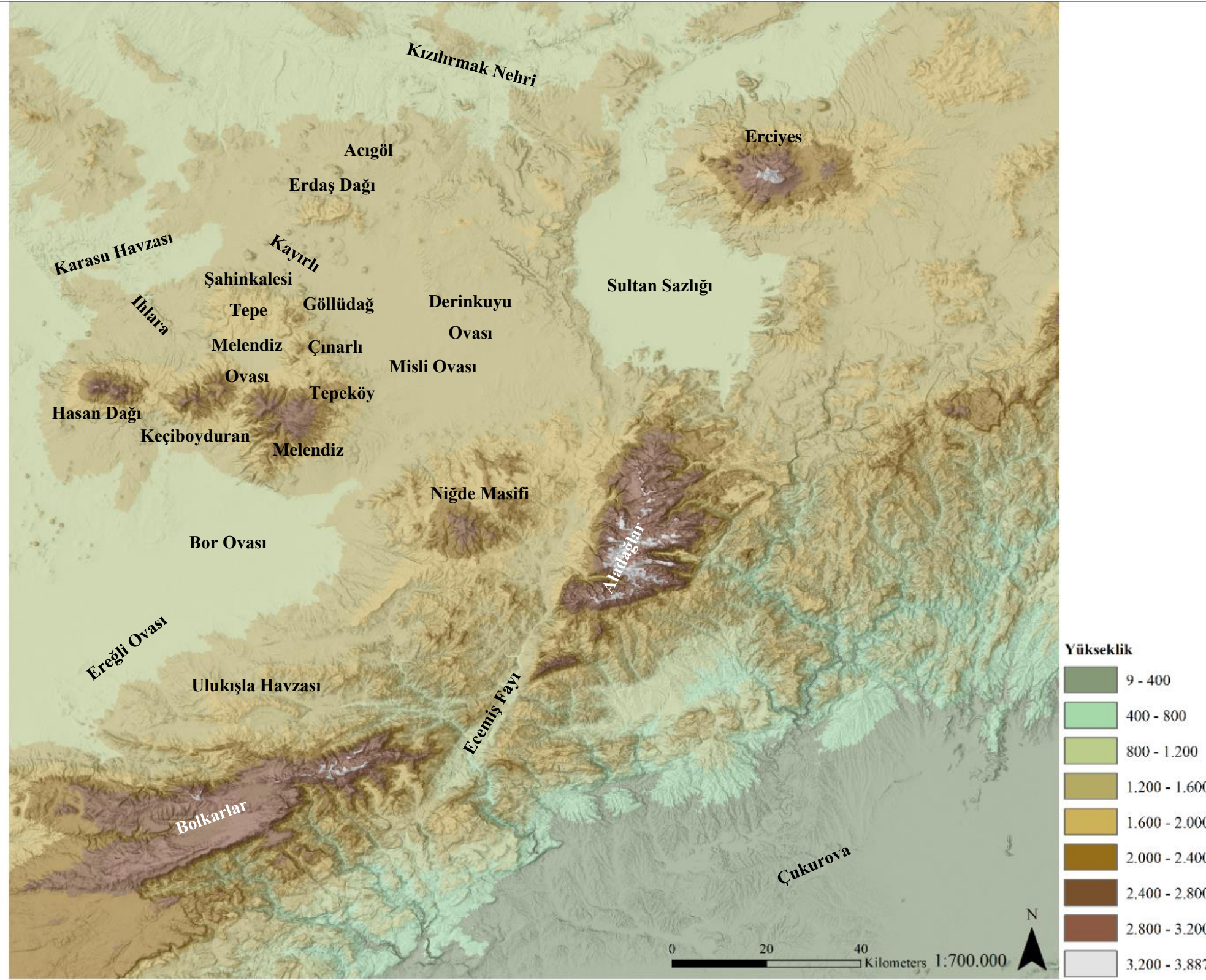
Fotoğraf 5.54: İskân edilen süre içerisinde ihtiyaç duyulan araç ve gereçleri bir yerlerde tutmak amacıyla inşa edilmiş bir depolama alanı
(Burak Falay Arşiv).

Fotoğraf 5.55: Yerleşmedeki yapıların birinin duvar örgüsünde kullanılmış olan devşirme bir taşın üzerinde kazılı olan haç bezeme. İstanbul'un Zeyrek semtinde bulunan ve 11. yüzyıl'ın sonlarına tarihlenen Pantepoptes Manastırı Kilisesi'nin duvarındaki haç motifi ile benzerlik taşımaktadır

(Burak Falay Arşiv).

EK 2: HARİTALAR

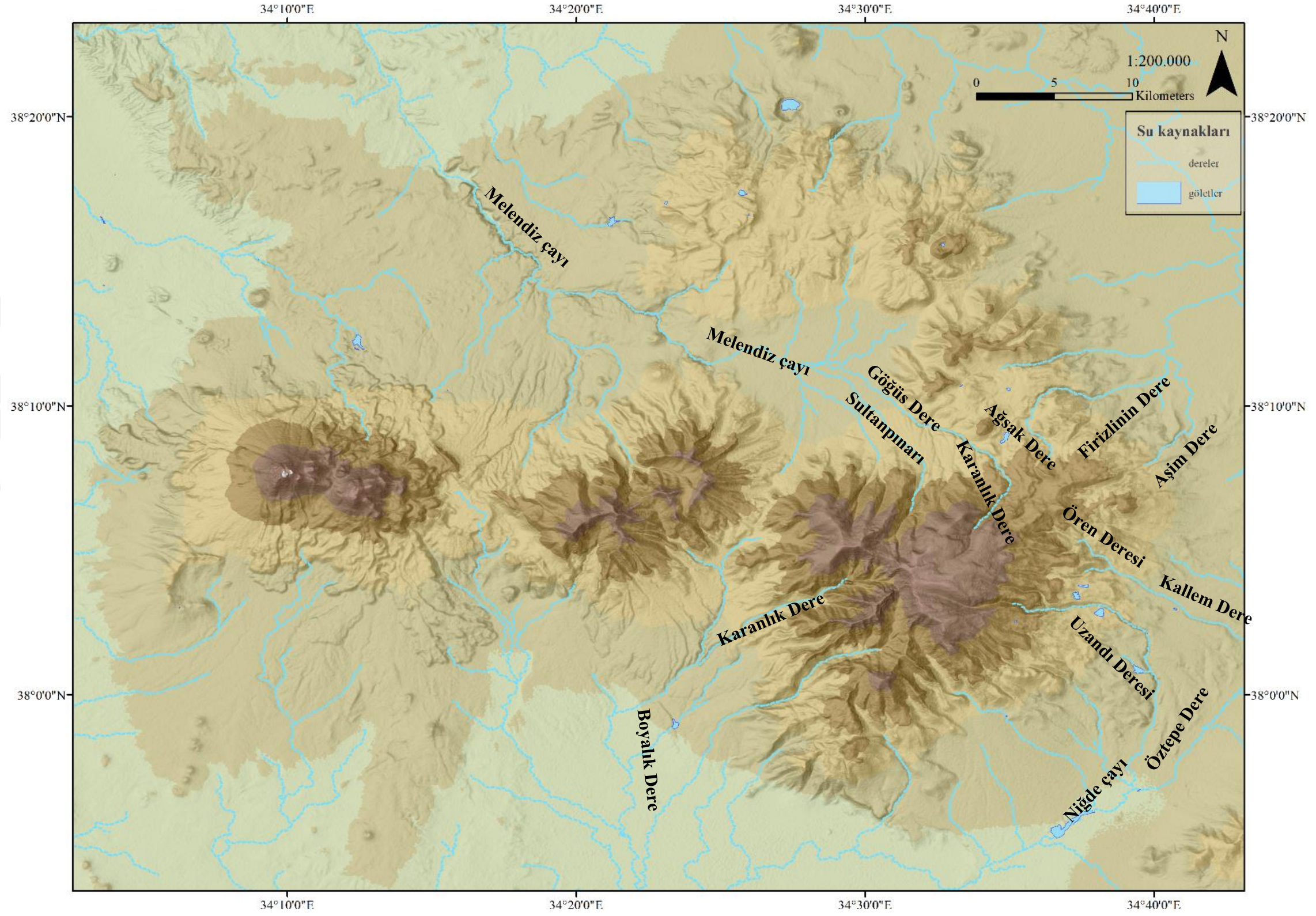
Harita 3.1: Melendiz Bölgesi'nin coğrafi konumu

(altlık harita ArcGIS'de SRTM yükseklik verisinden üretilmiştir).

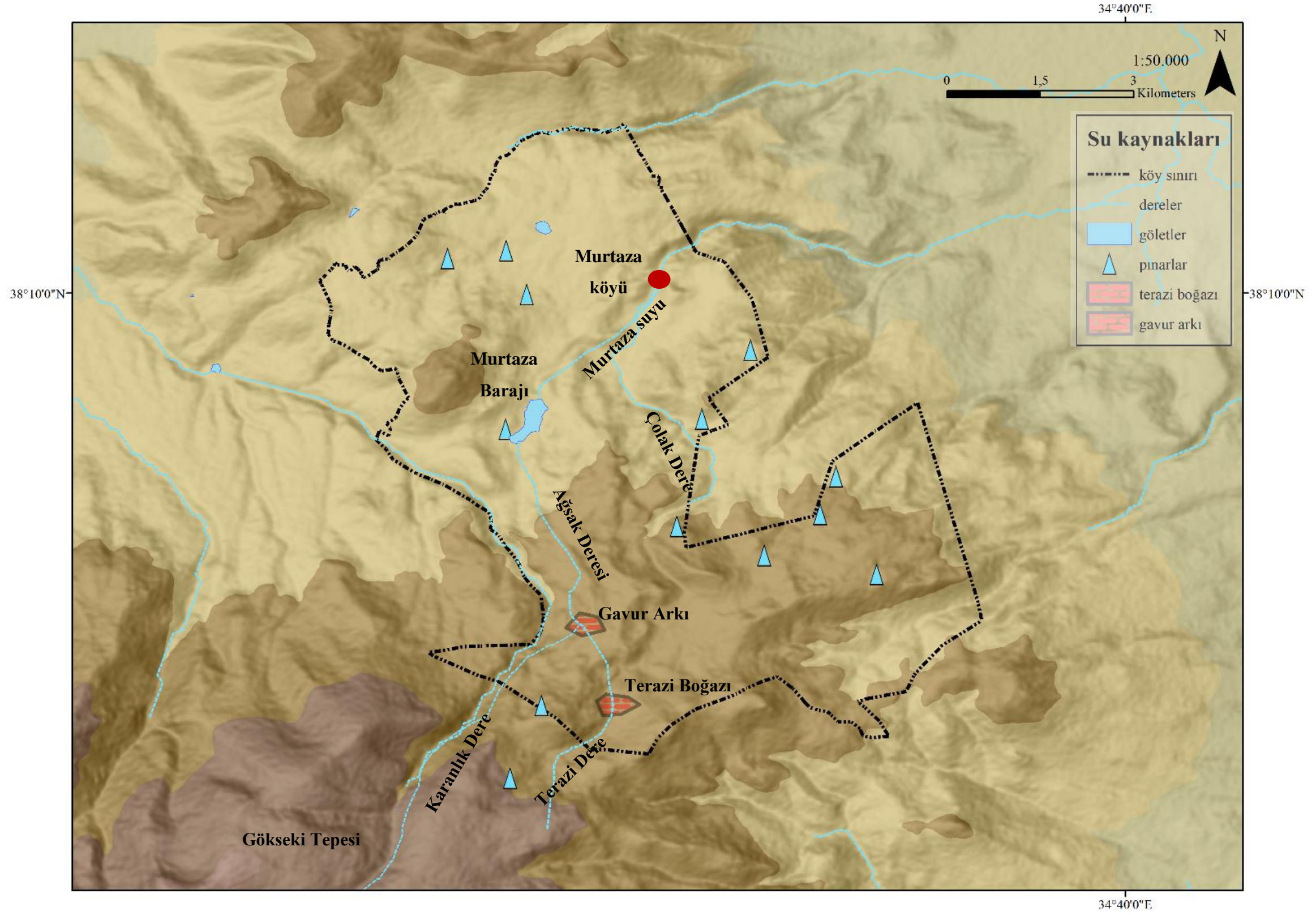
Harita 3.2: Murtaza Köyü'nün coğrafi konumu

(altlık harita ArcGIS'de SRTM yükseklik verisinden üretilmiştir).

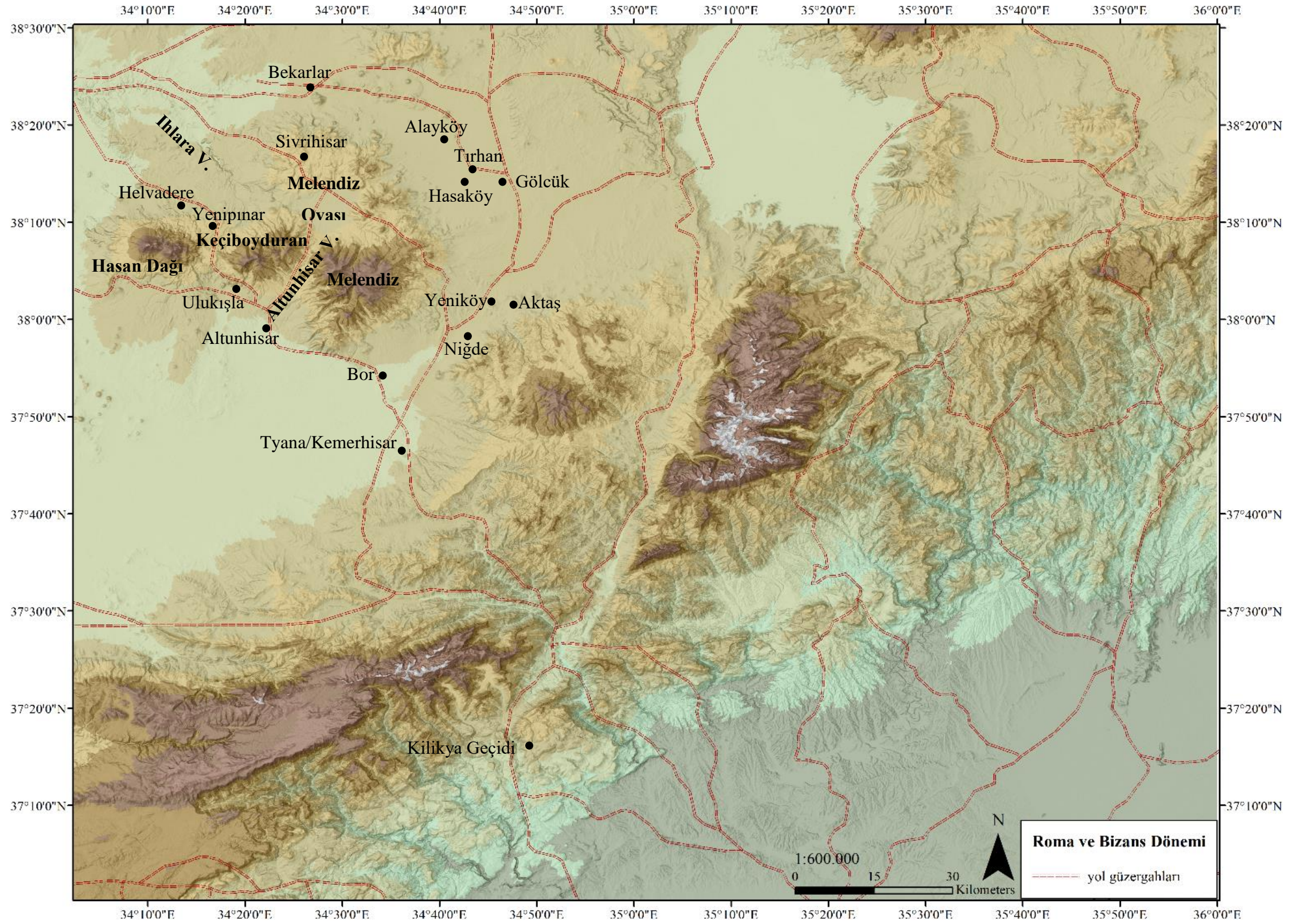
Harita 3.3: Melendiz Bölgesi'nin su kaynakları

(altlık harita ArcGIS'de SRTM yükseklik verisinden üretilmiştir).

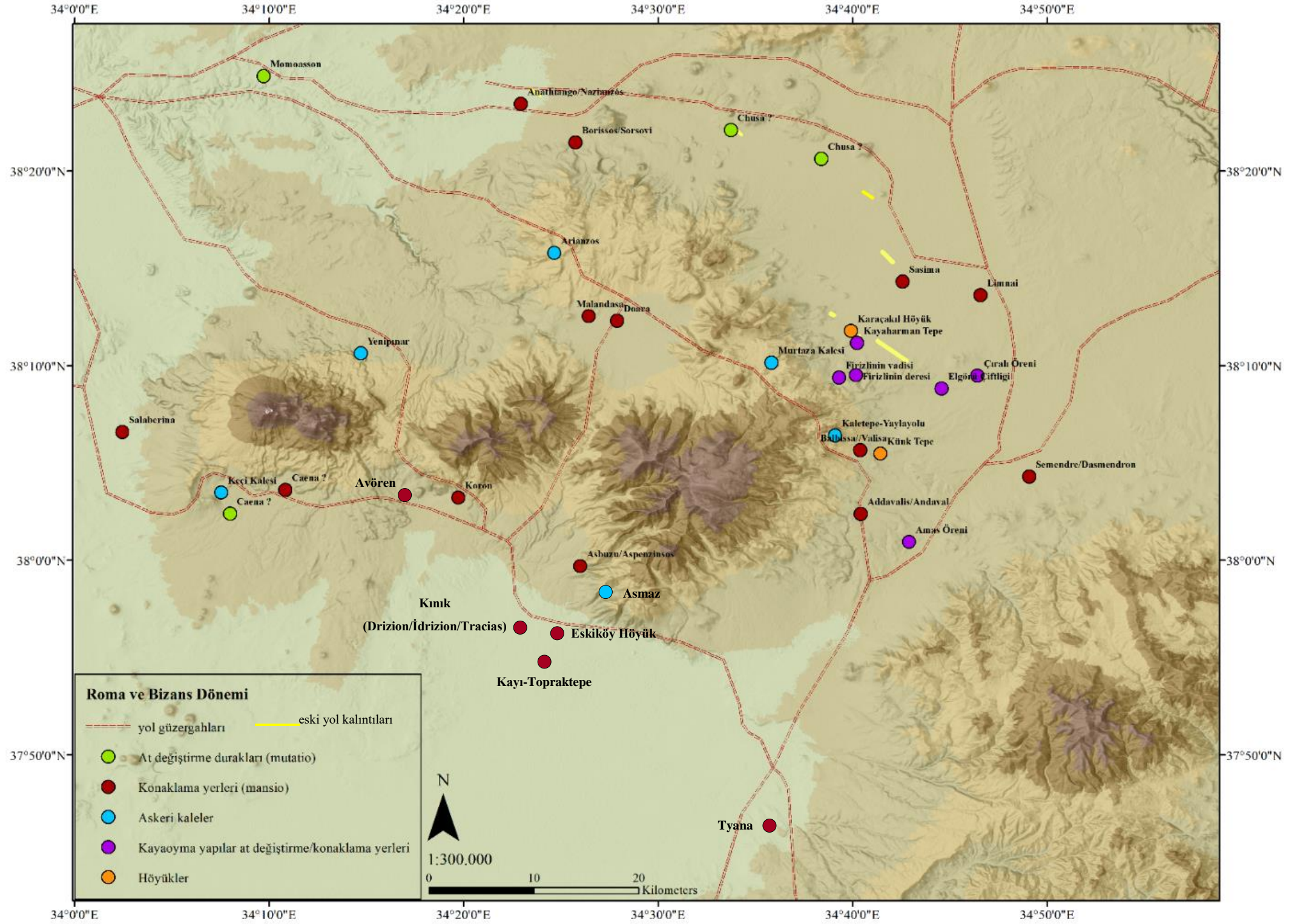
Harita 3.4: Murtaza Köyü'nün su kaynakları

(altlık harita ArcGIS'de SRTM yükseklik verisinden üretilmiştir).

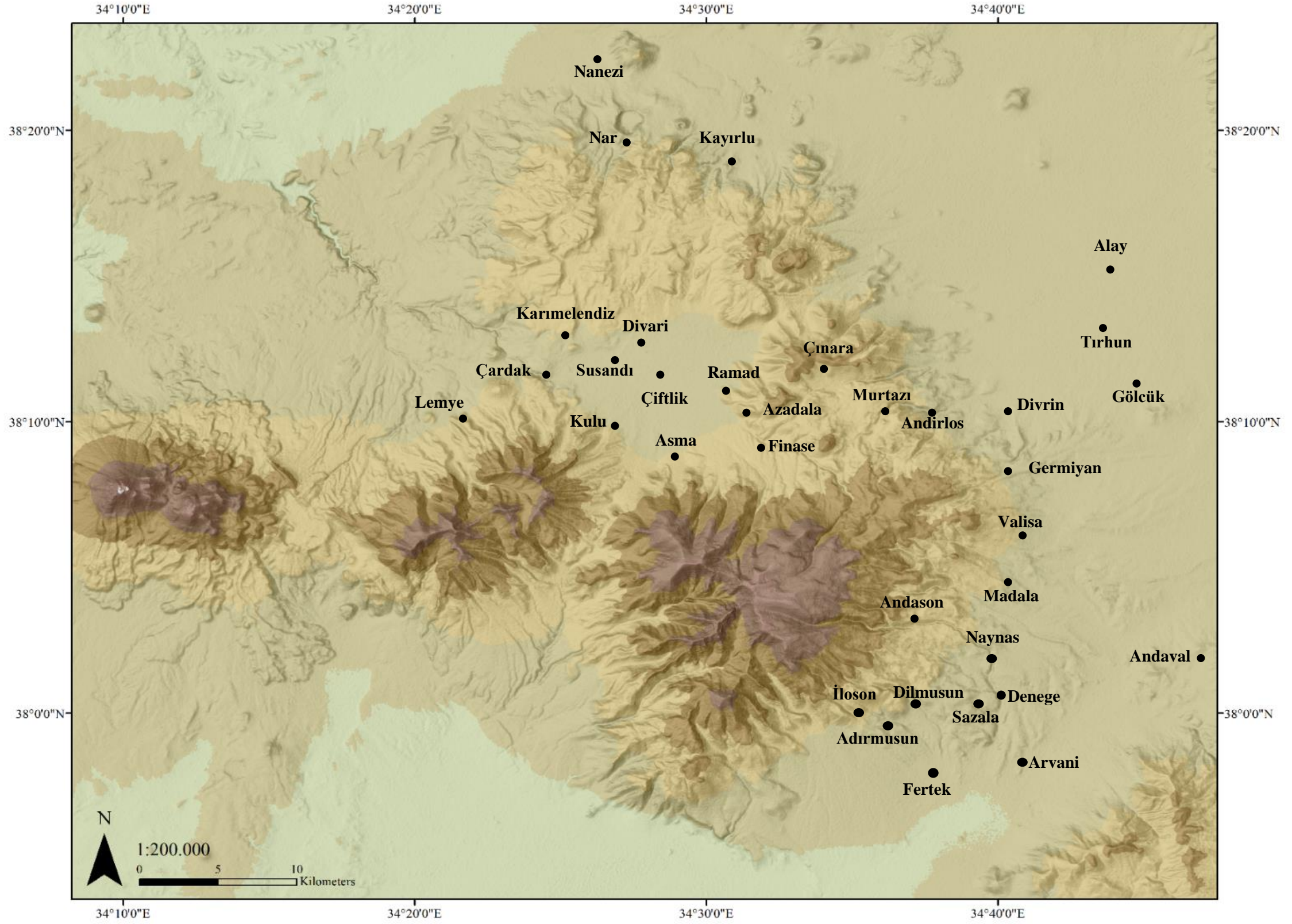
Harita 4.1: Roma ve Bizans Dönemi yol güzergahları (altlık harita ArcGIS’de SRTM yükseklik verisinden üretilmiştir)

(McCormick, M. vd, 2013. "Roman Road Network version 2008" Center for Geographic Analysis, Harvard University)

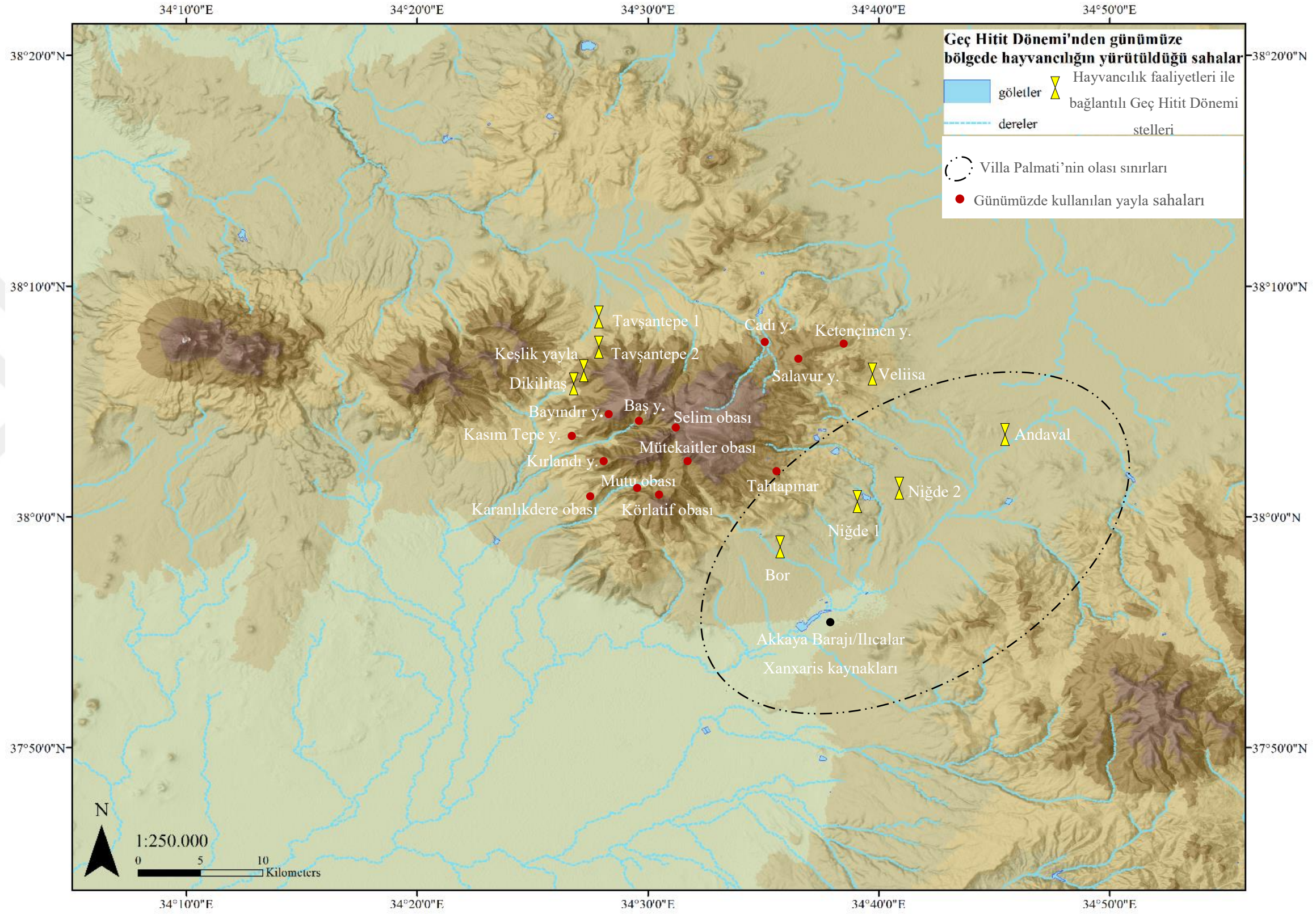
Harita 4.2: Roma ve Bizans Dönemi yerleşmeleri, at değiştirme durakları ve askeri kaleler

(Schneider 1993-1994, d'Alfonso, 2007-2008-2011, Matessi vd. 2018, TIB-Kappadokien-140-41, Doğu Melendiz Yüzey Araştırması yayımlanmamış raporları, **Çevirim içi kaynaklar:** <http://maps.cga.harvard.edu/darmc/>, <https://vici.org/>, <https://omnesviae.org/viewer/>, <http://dare.ht.lu.se/places/23558.html>, <http://atlantides.org/bibliography/t.html#>).

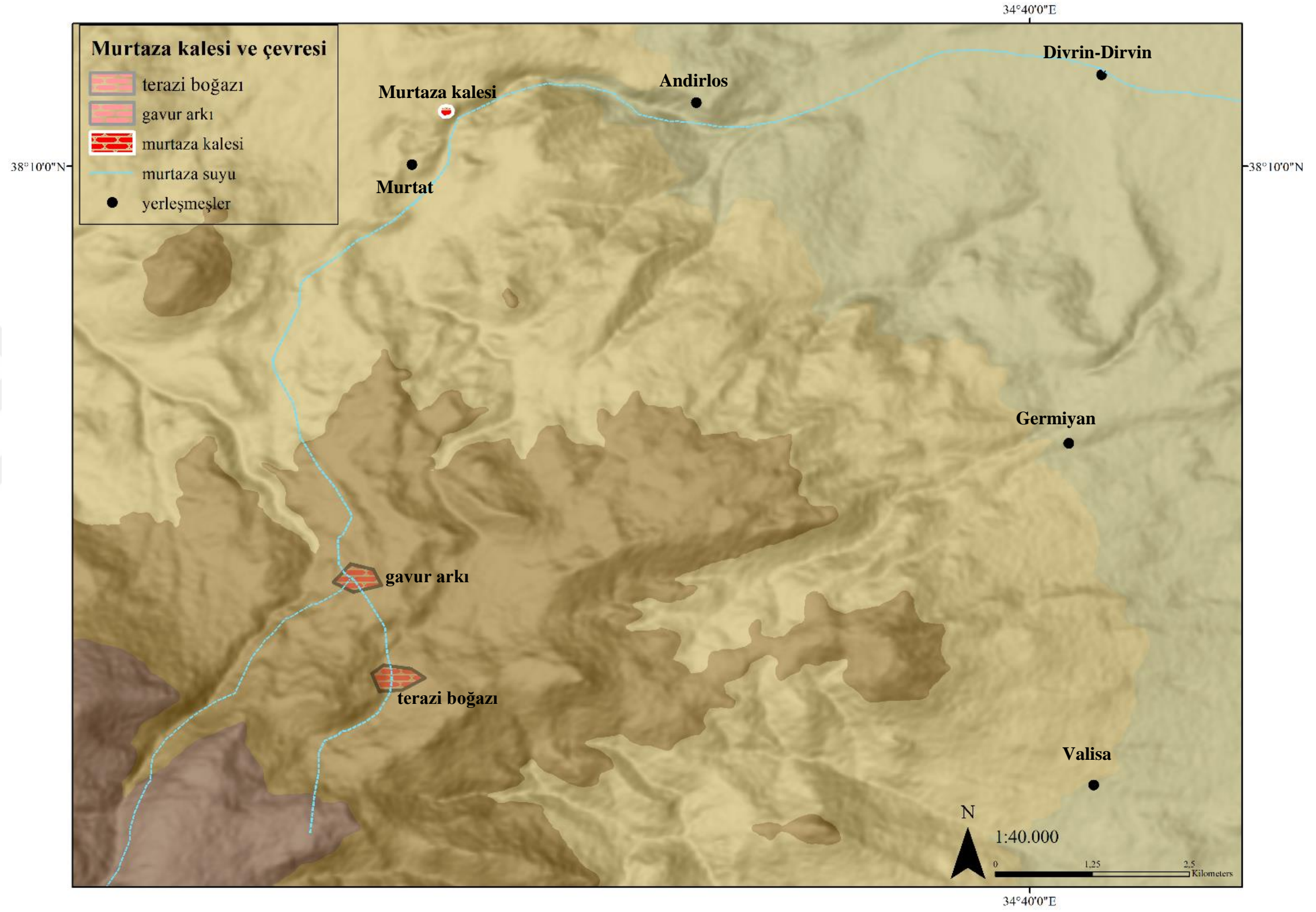
Harita 4.3: 1500-1522 Osmanlı Dönemi yerleşmeleri (altlık harita ArcGIS'de SRTM yükseklik verisinden üretilmiştir)

(Hüseyinklioğlu ve Arslan, 2009: 311).

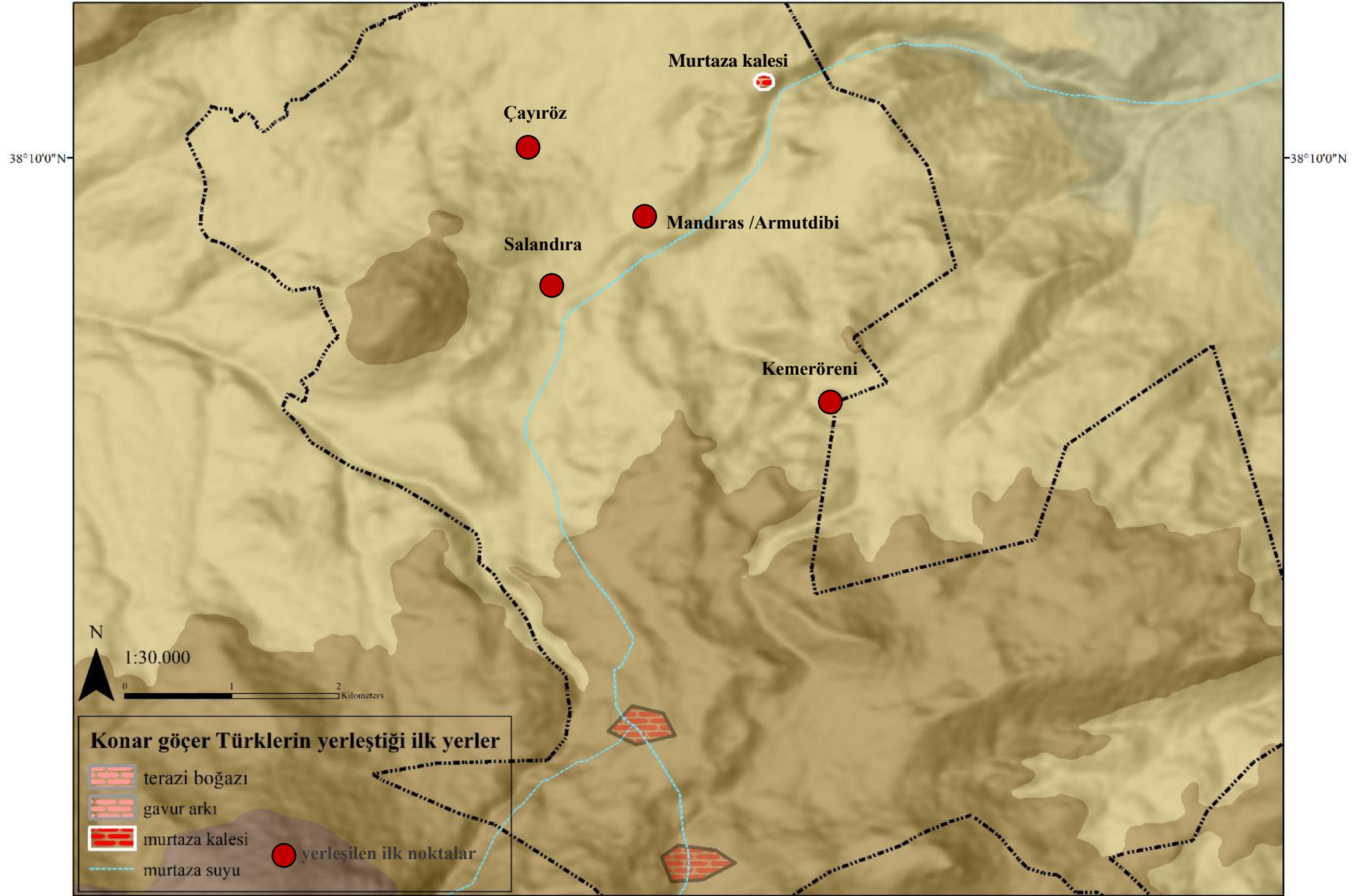
Harita 4.4:Geç Hitit Dönemi'nden günümüze hayvancılığın yürütüldüğü sahalarda

(altlık harita ArcGIS'de SRTM yükseklik verisinden üretilmiştir).

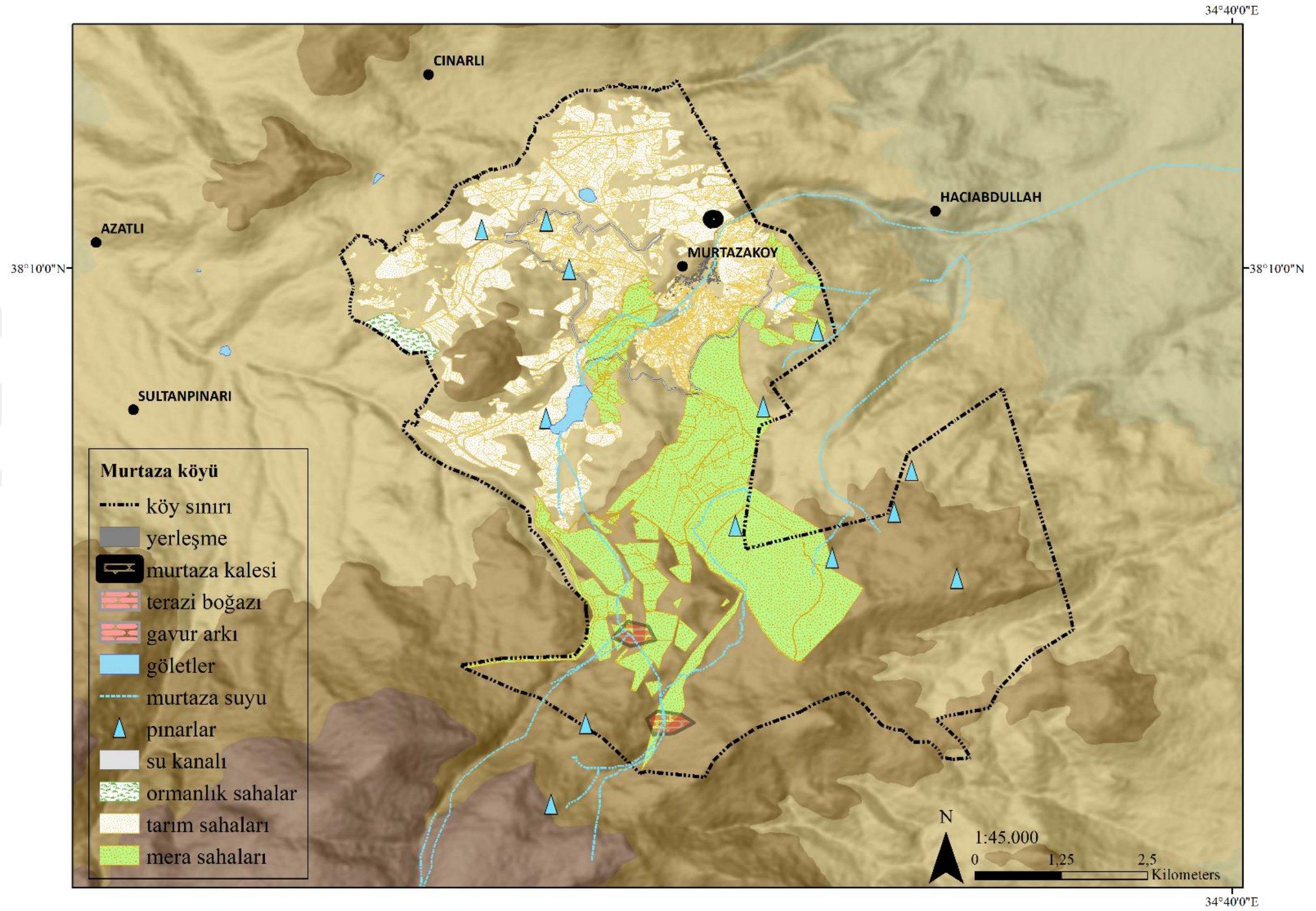
Harita 5.1:Murtaza Kalesi ve çevresi

(altlık harita ArcGIS'de SRTM yükseklik verisinden üretilmiştir)

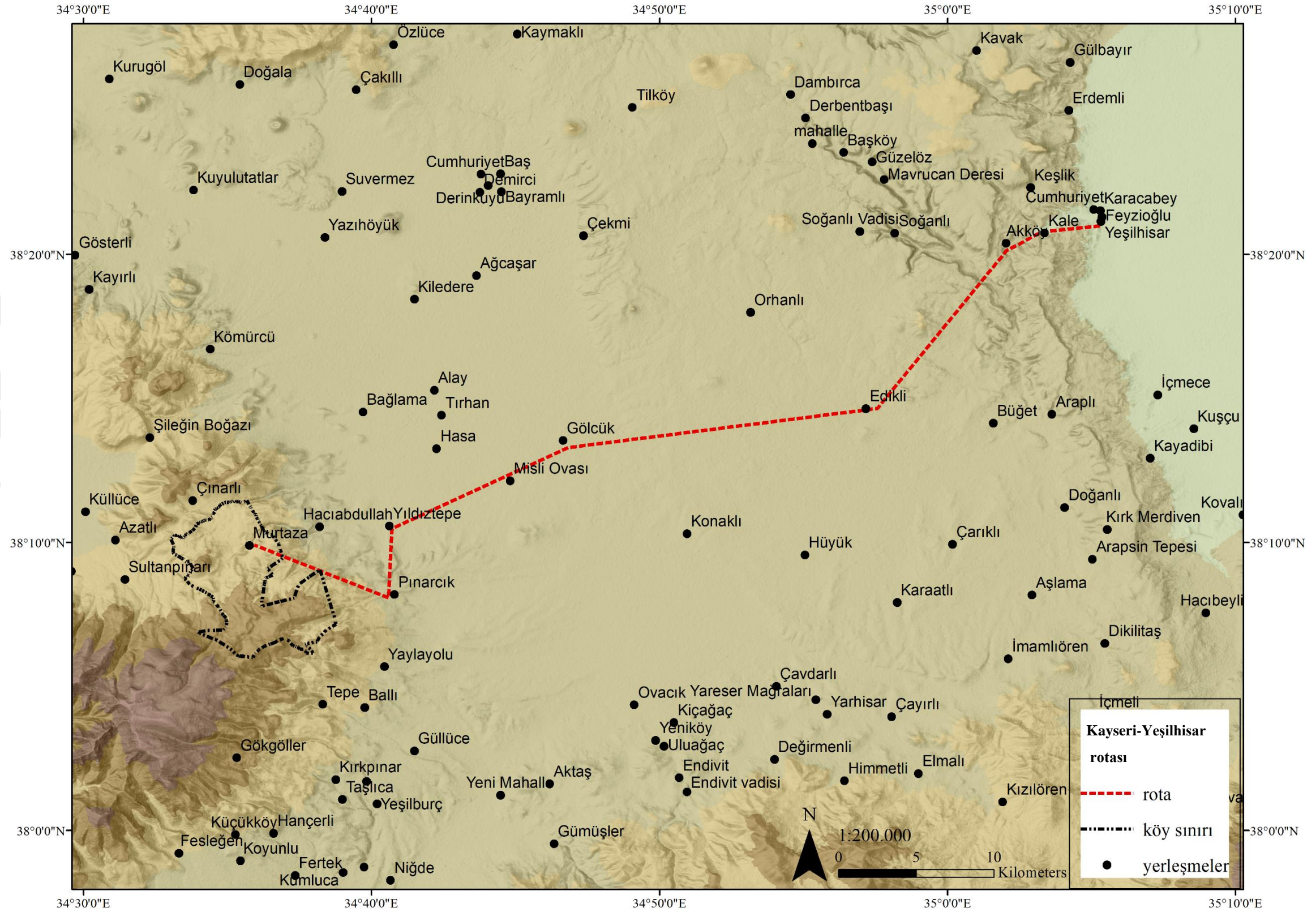
Harita 5.2:Konar göçer Türklerin ilk yerleştiği yerler.

(altlık harita ArcGIS'de SRTM yükseklik verisinden üretilmiştir)

Harita 5.3:Murtaza Köyü (altlık harita ArcGIS’de SRTM yükseklik verisinden üretilmiştir).

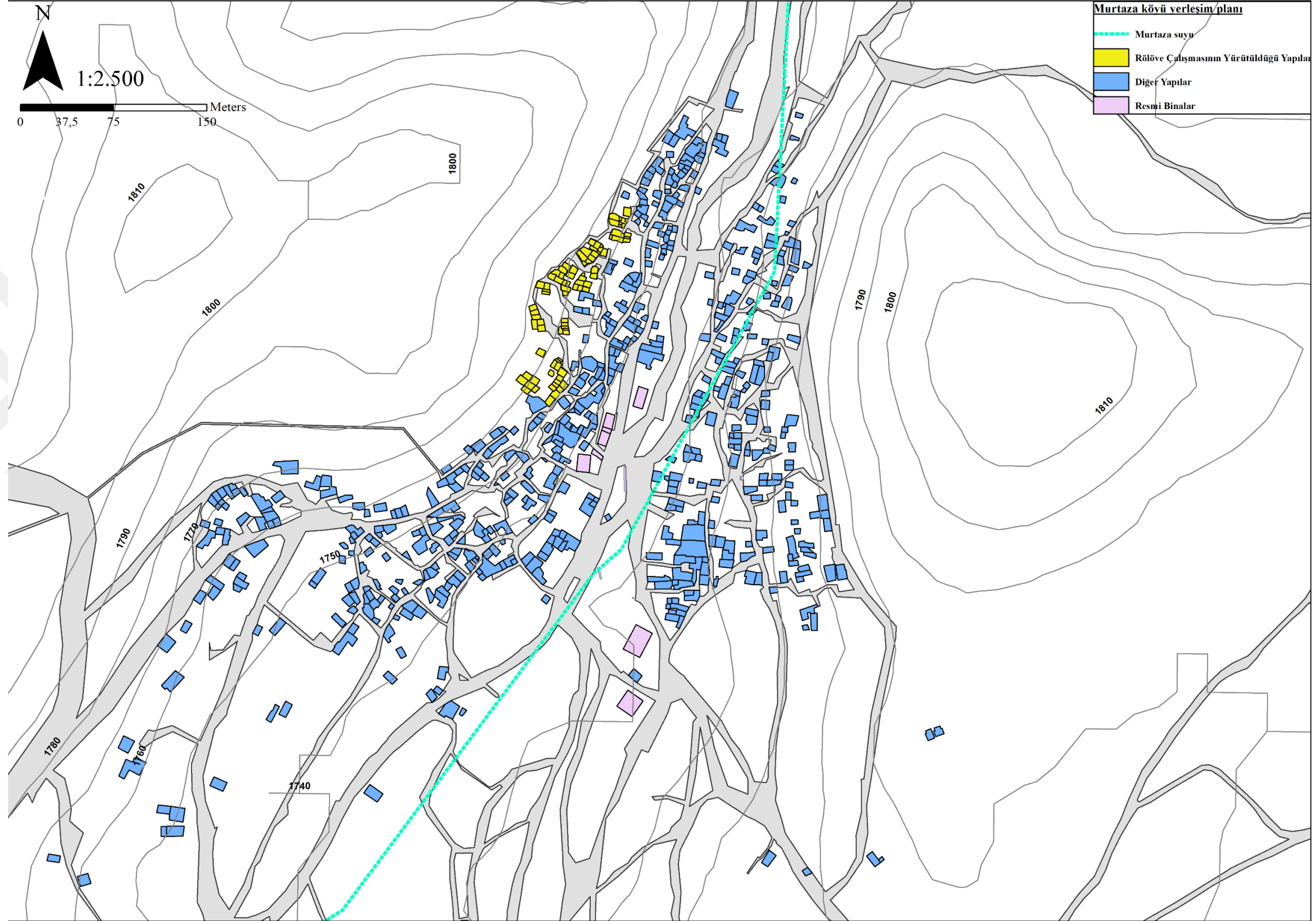
(Veriler saha çalışmalarından ve Çiftlik ilçesi Kaymakamlığı’ndan elde edilmiştir).

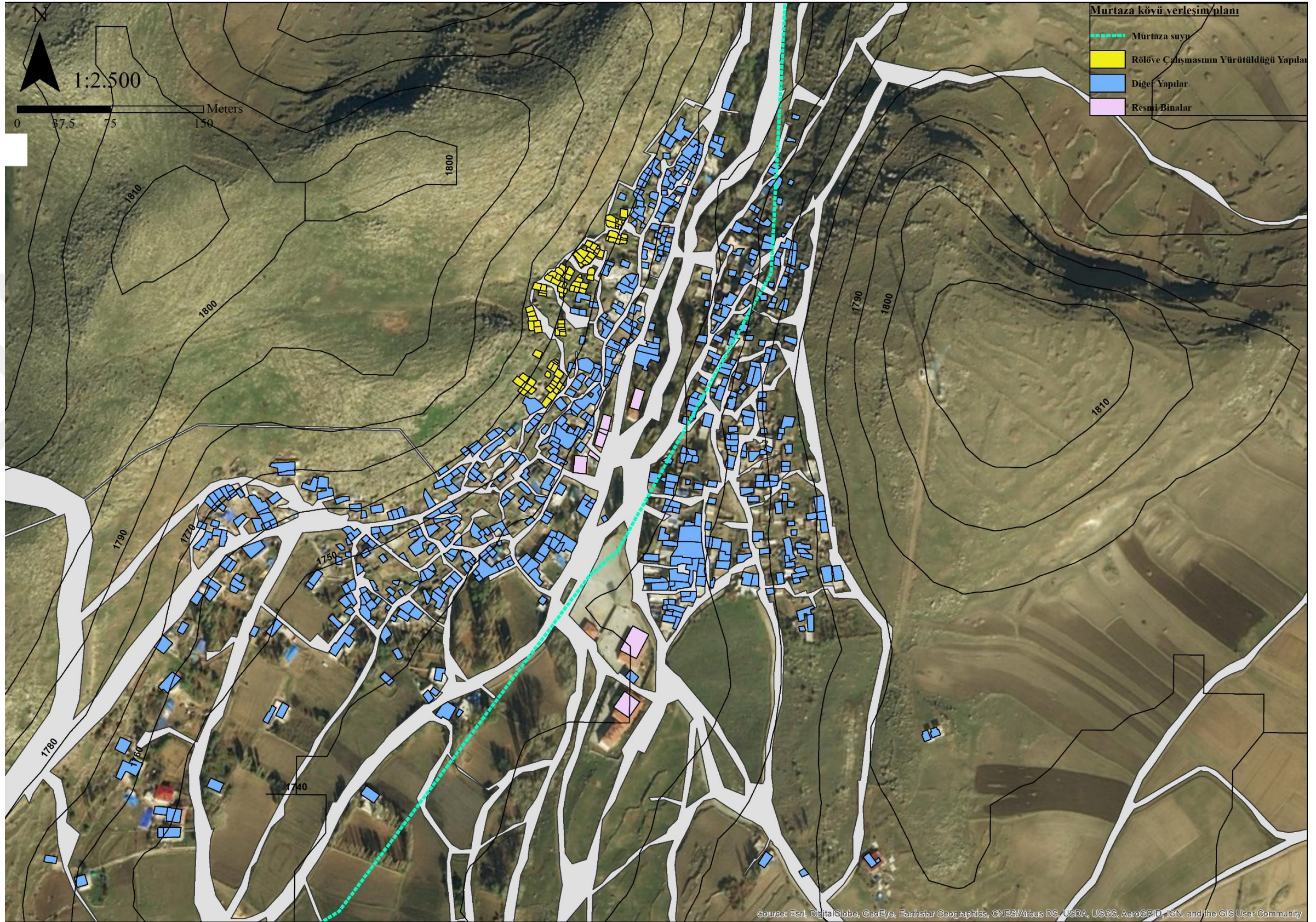
Harita 5.4: Murtaza Köyü'nün göçebe çobanlarının yerleşme ile Kayseri-Yeşilhisar arasında izledikleri rota

(altlık harita ArcGIS'de SRTM yükseklik verisinden üretilmiştir).

EK 3: PLANLAR

Plan 5.1: Murtaza Köyü yerleşme planı

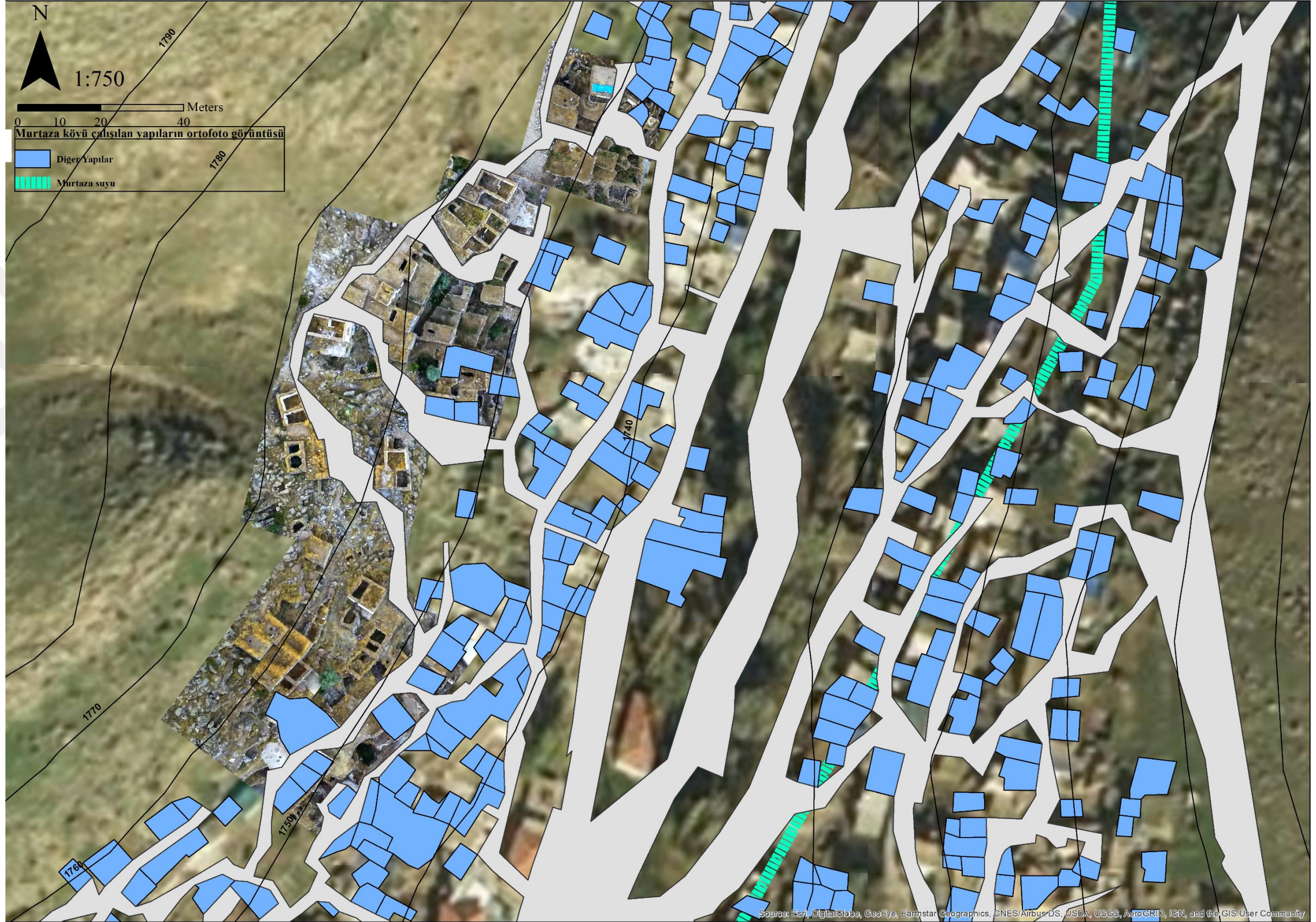
Plan 5.2: Murtaza Köyü yerleşme planı, altlık Google Earth uydu fotoğrafı

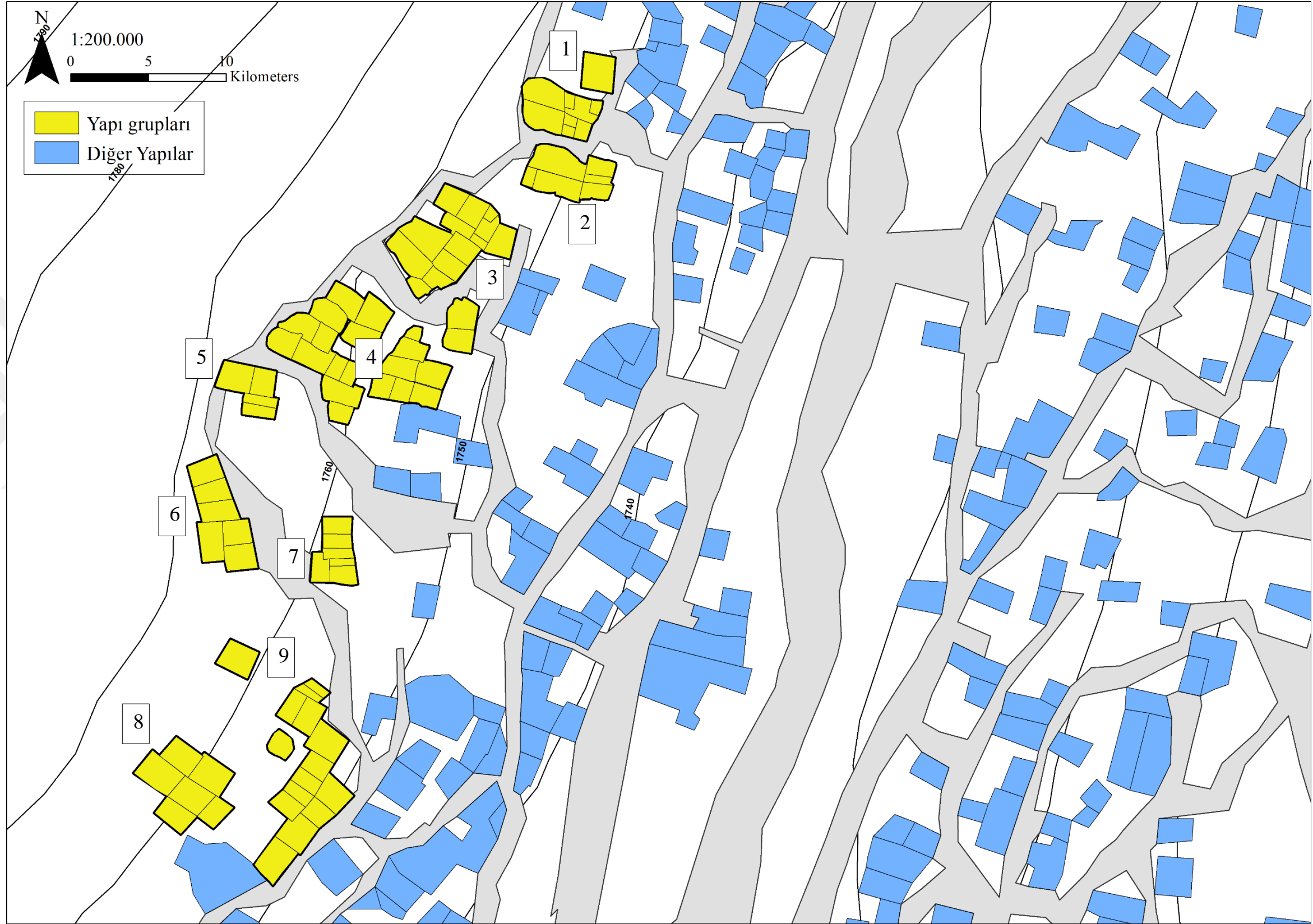
Plan 5.3: Murtaza Köyü, Google Earth uydu fotoğrafı

Plan 5.4: Yerleşme planı üzerinde rölöve çalışmalarının gerçekleştirildiği yapı gruplarının ortofotoları

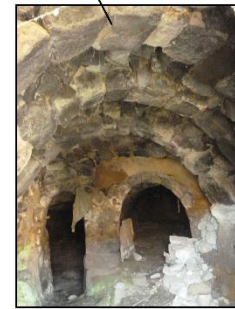
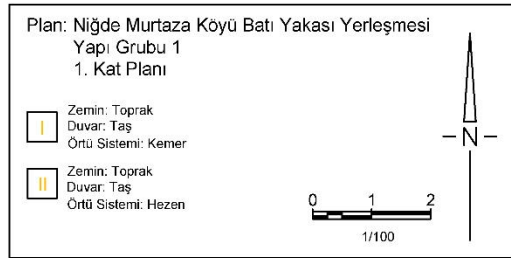
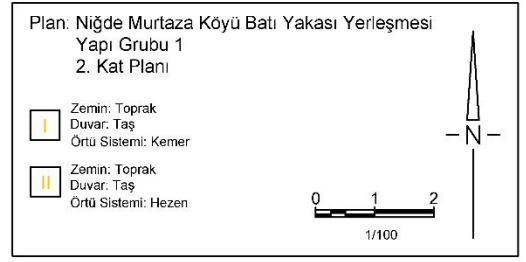
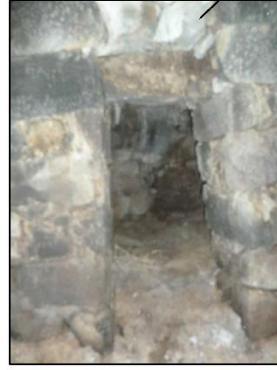
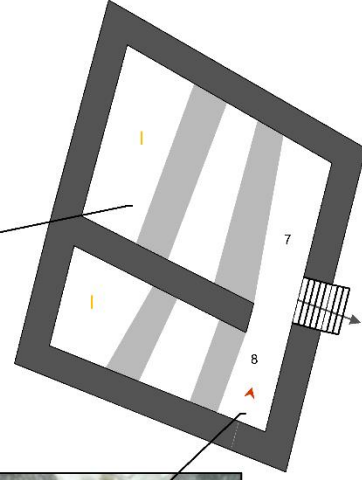

Plan 5.5: Google Earth uydu fotoğrafının üzerinde yerleşme planı ve rölöve çalışmalarının gerçekleştirildiği yapı grupları

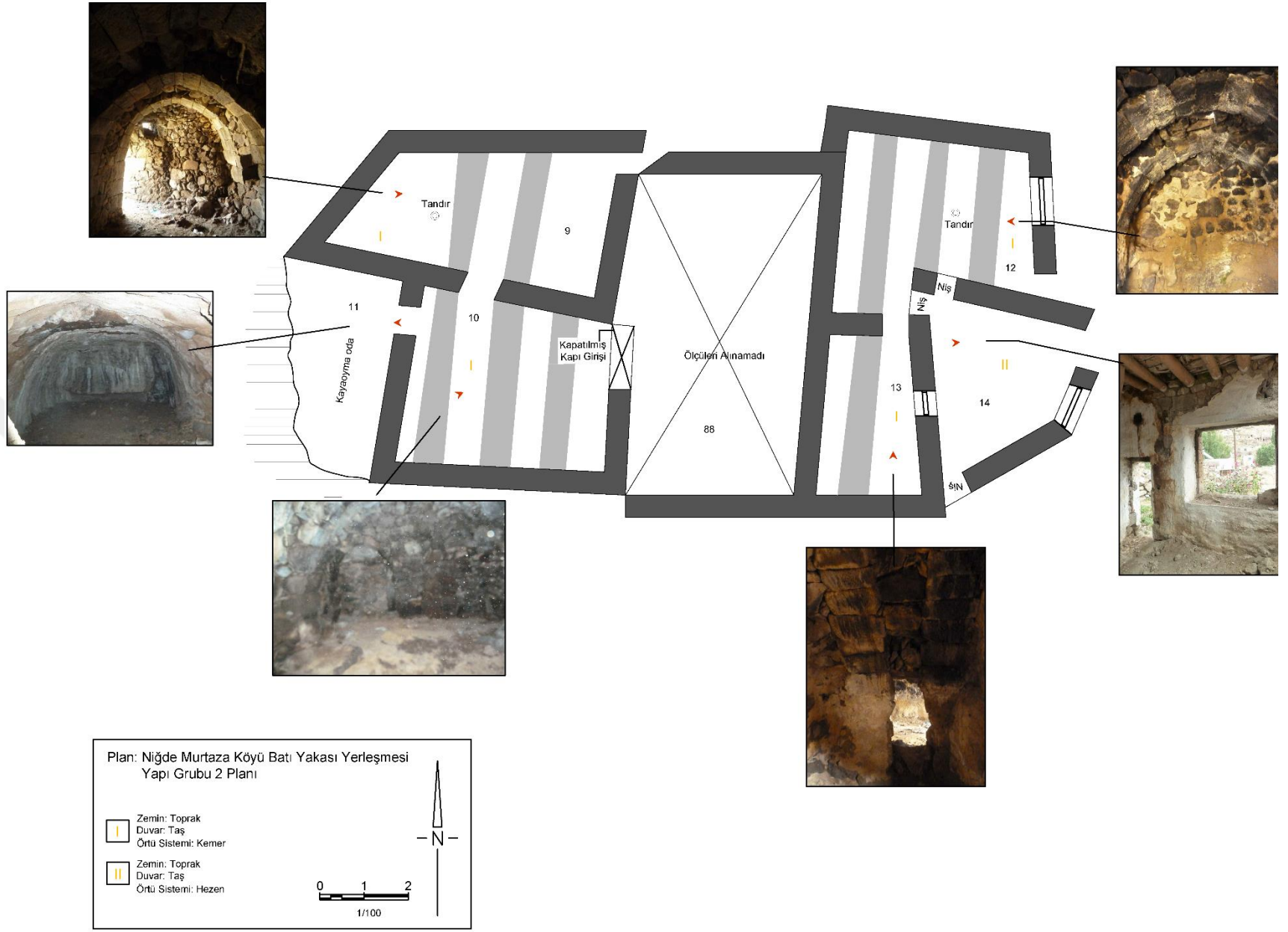
Plan 5.6: Yapı gruplarının numaralandırılması

Niğde Murtaza Köyü Batı Yakası Yerleşmesi
Yapı Grubu 1

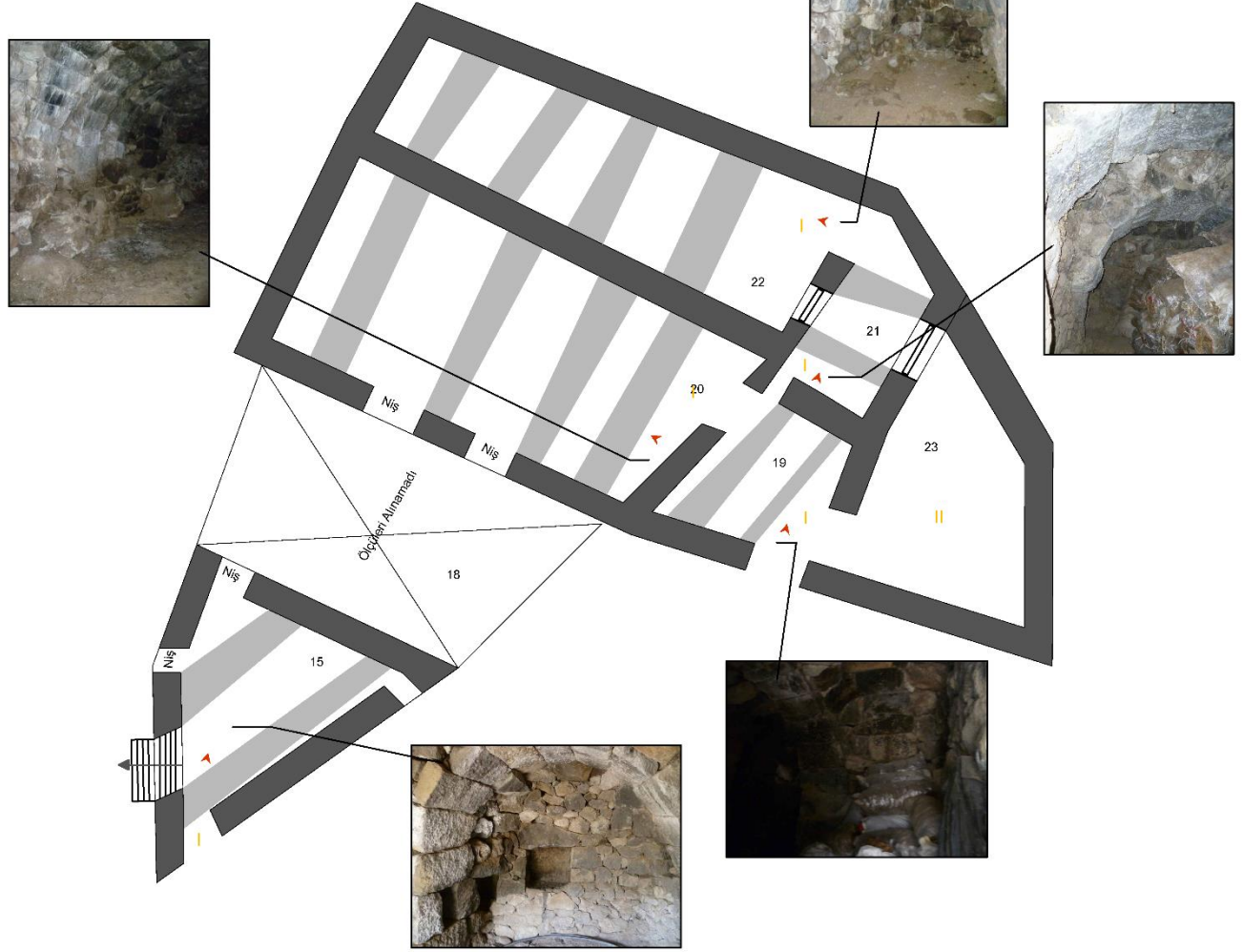
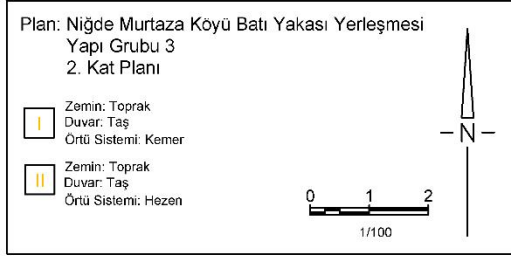
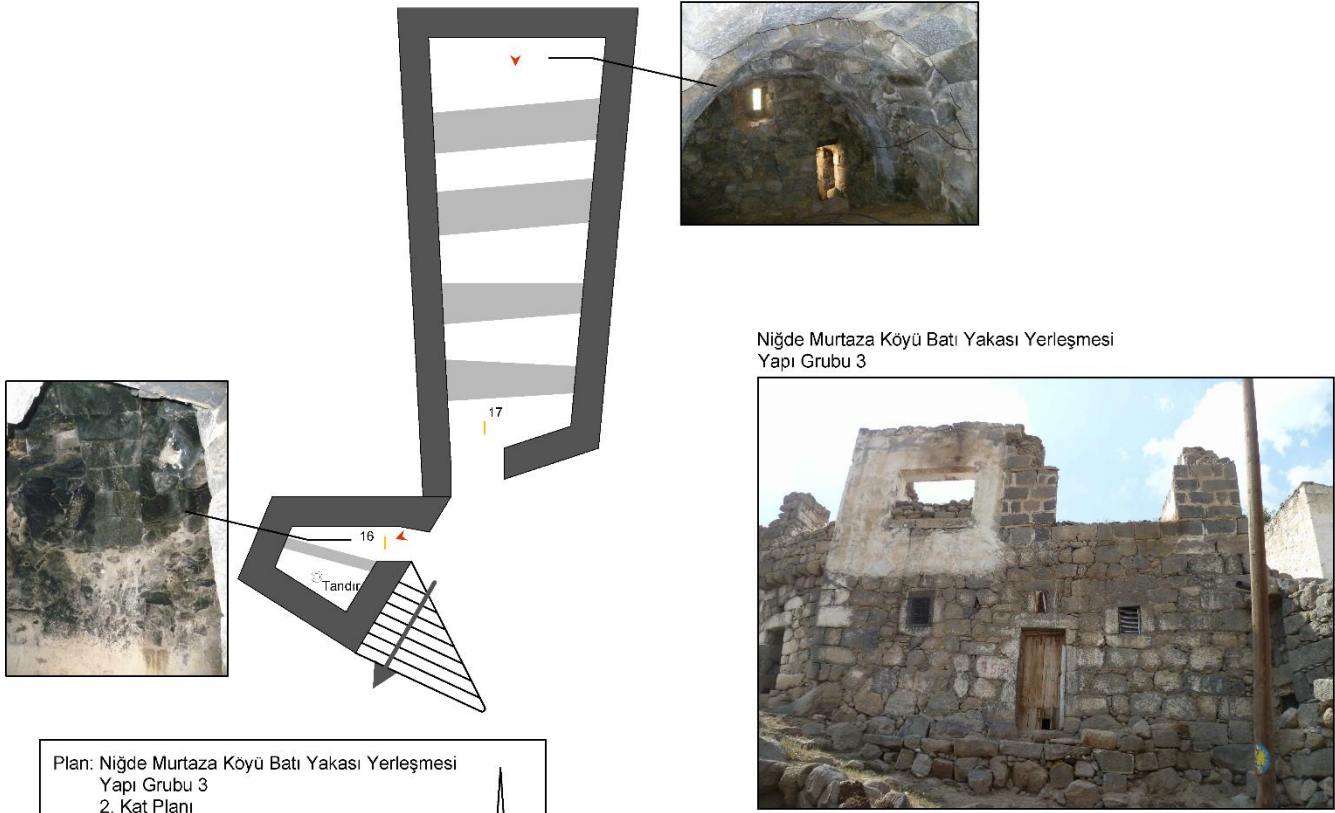

Plan 5.7: Yapı grubu 1

Niğde Murtaza Köyü Batı Yakası Yerleşmesi
Yapı Grubu 2

Plan 5.8: Yapı grubu 2

Plan 5.9: Yapı grubu 3

Niğde Murtaza Köyü Batı Yakası Yerleşmesi
Yapı Grubu 3

Plan: Niğde Murtaza Köyü Batı Yakası Yerleşmesi
Yapı Grubu 3
3. Kat Planı

Zemin: Toprak
Duvar: Taş
Örtü Sistemi: Kemer

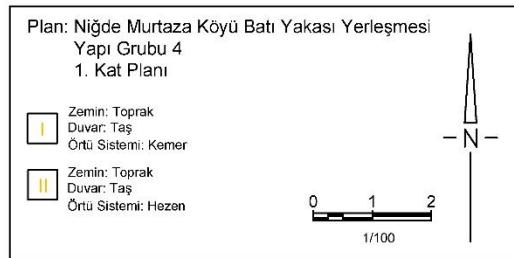
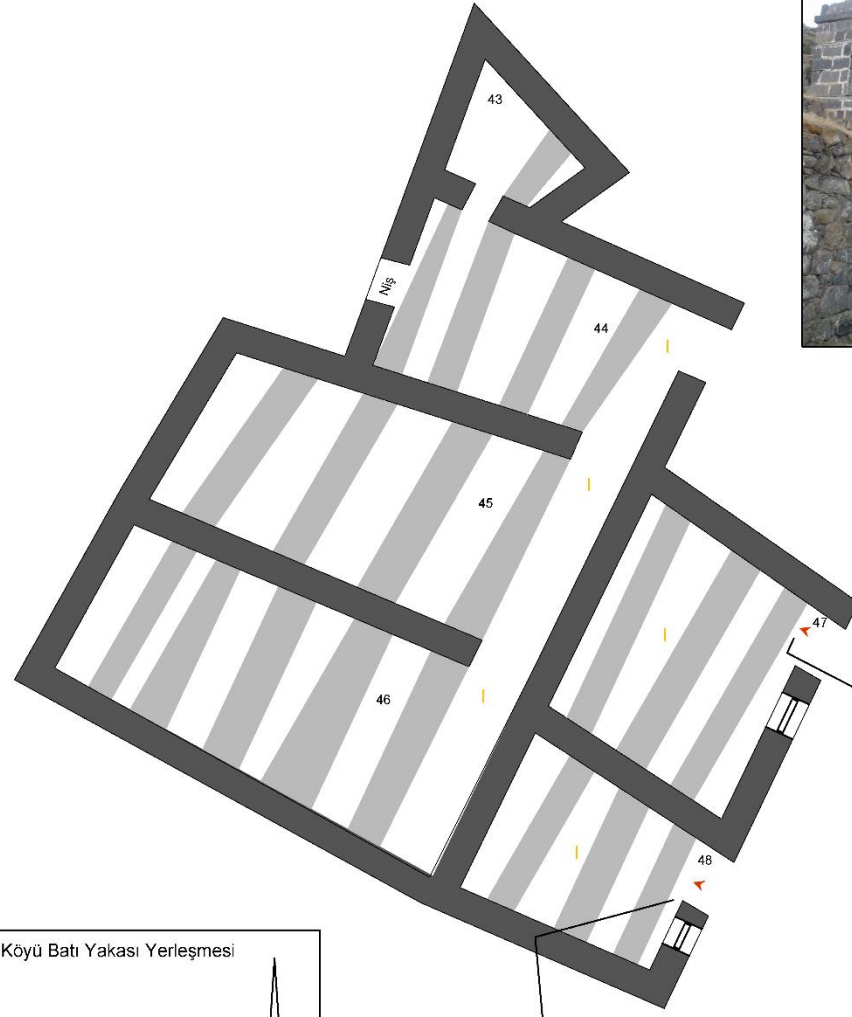
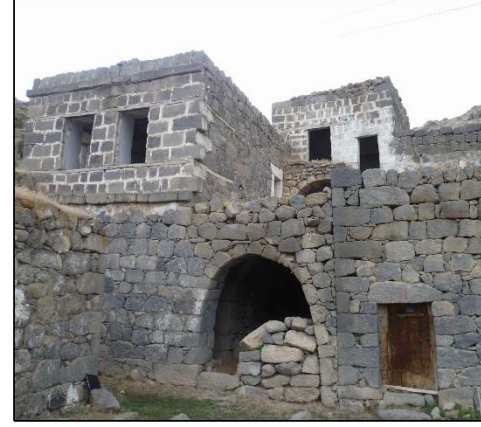
Zemin: Toprak
Duvar: Taş
Örtü Sistemi: Hezen

0 1 2
1/100

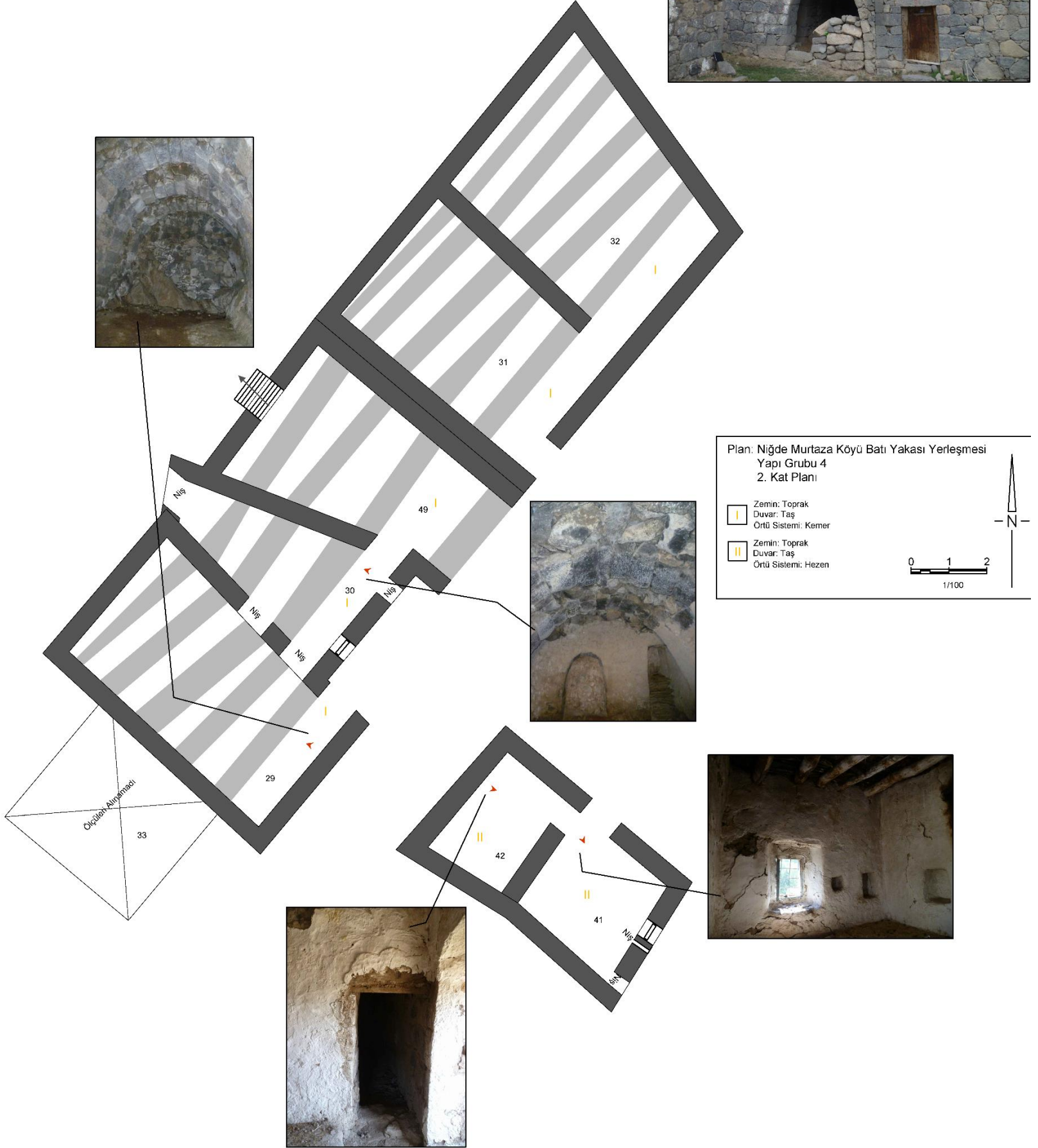
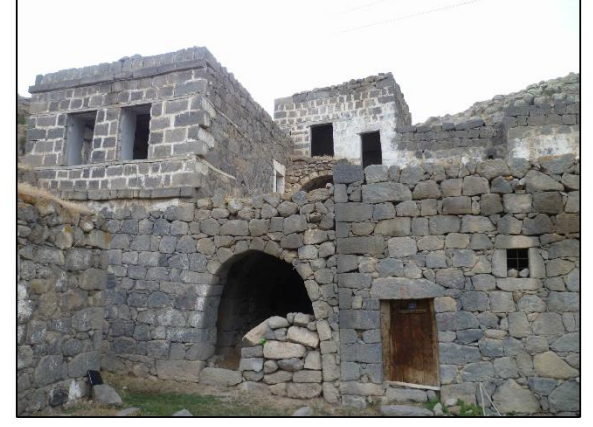
N

Plan 5.10: Yapı grubu 3

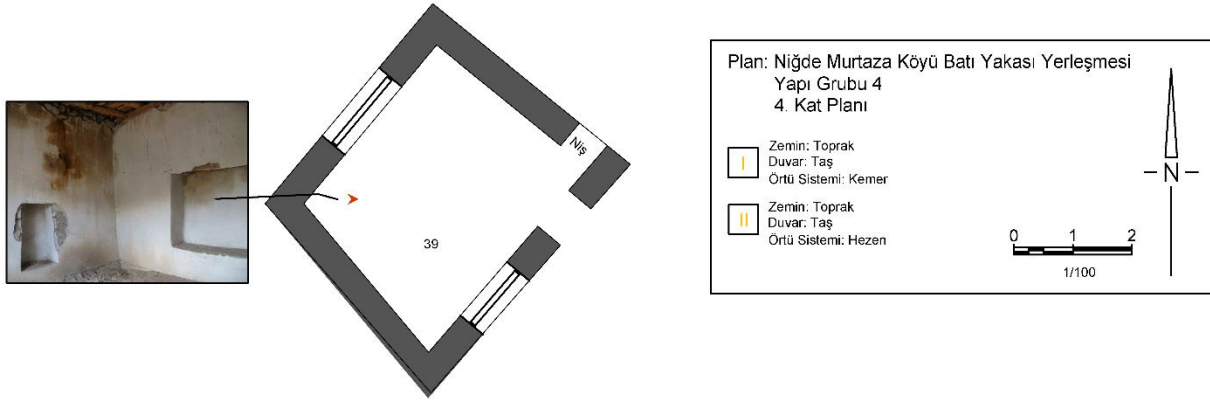
Niğde Murtaza Köyü Batı Yakası Yerleşmesi
Yapı Grubu 4

Plan 5.11: Yapı grubu 4

Plan 5.12: Yapı grubu 4

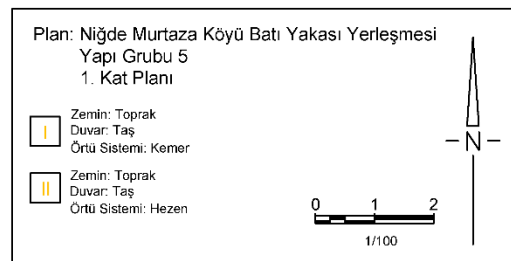
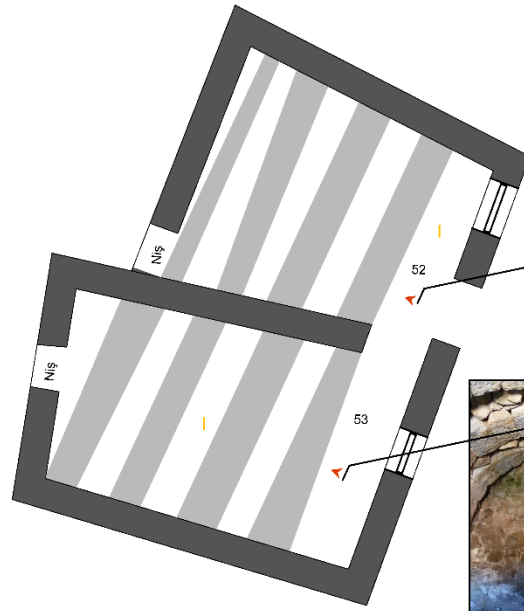
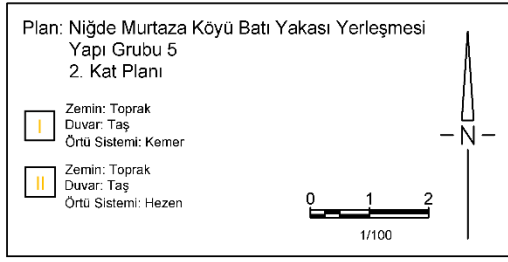
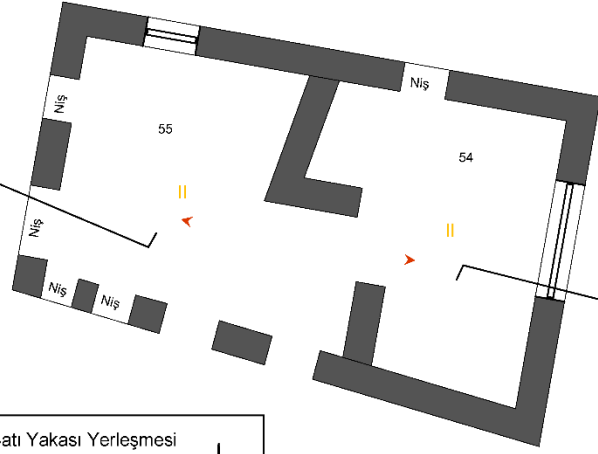

Niğde Murtaza Köyü Batı Yakası Yerleşmesi
Yapı Grubu 4

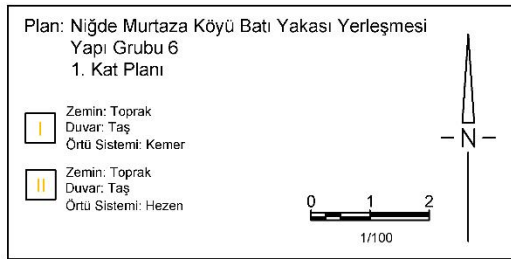
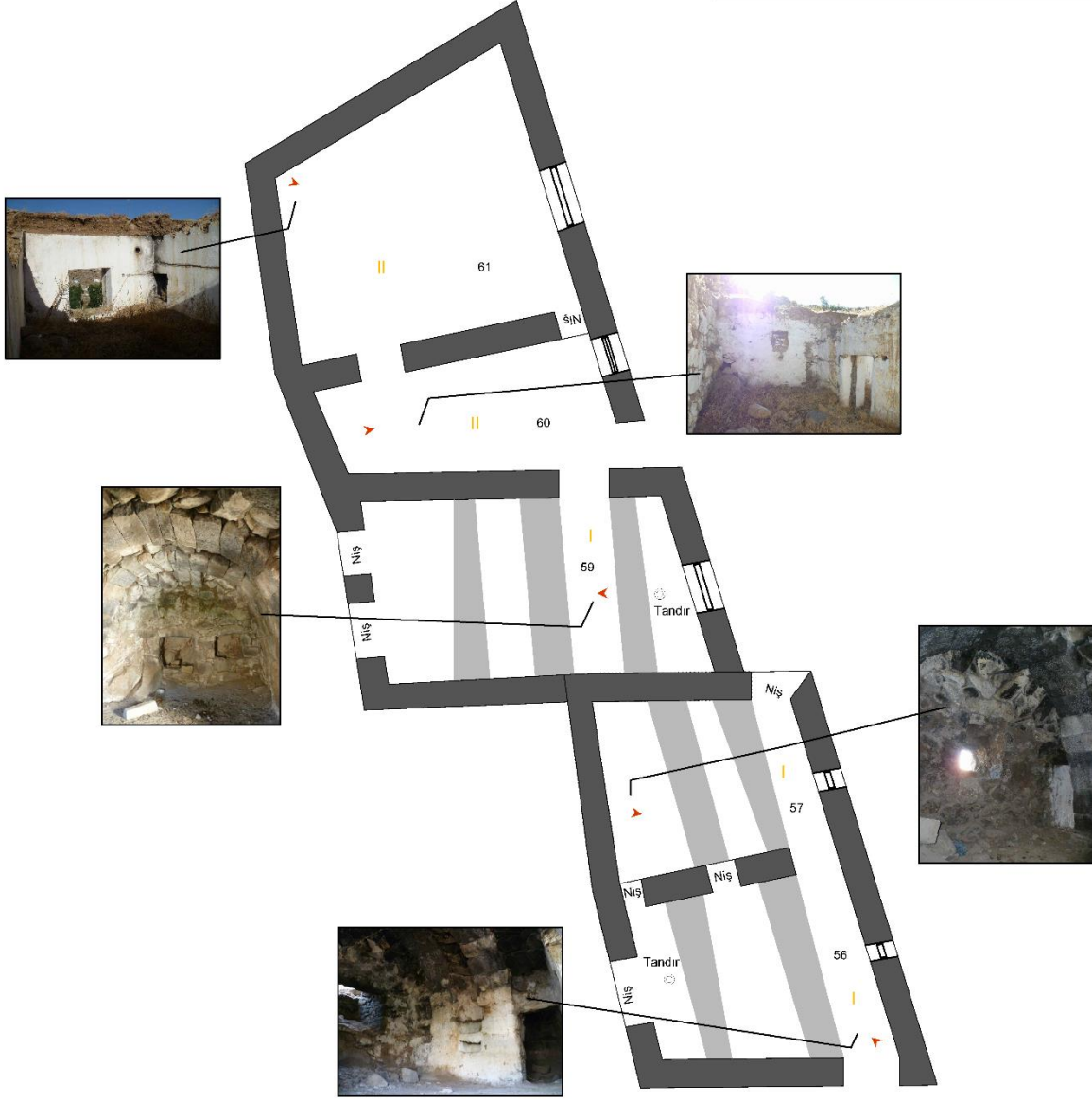
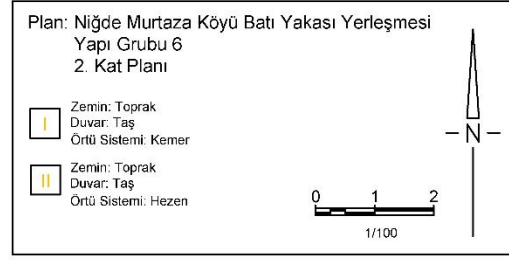
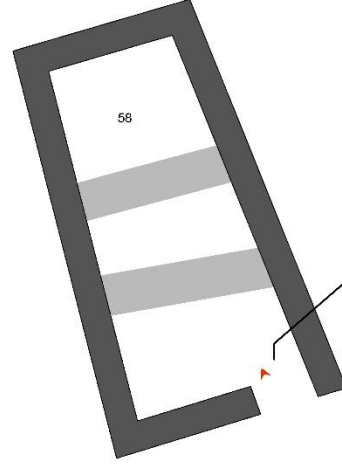
Plan 5.13: Yapı grubu 4

Niğde Murtaza Köyü Batı Yakası Yerleşmesi
Yapı Grubu 5

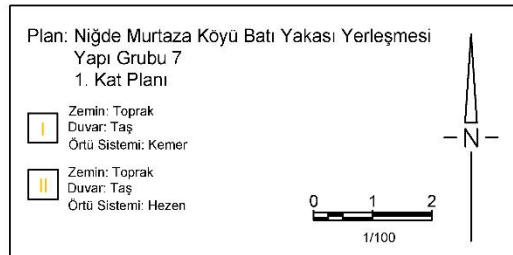
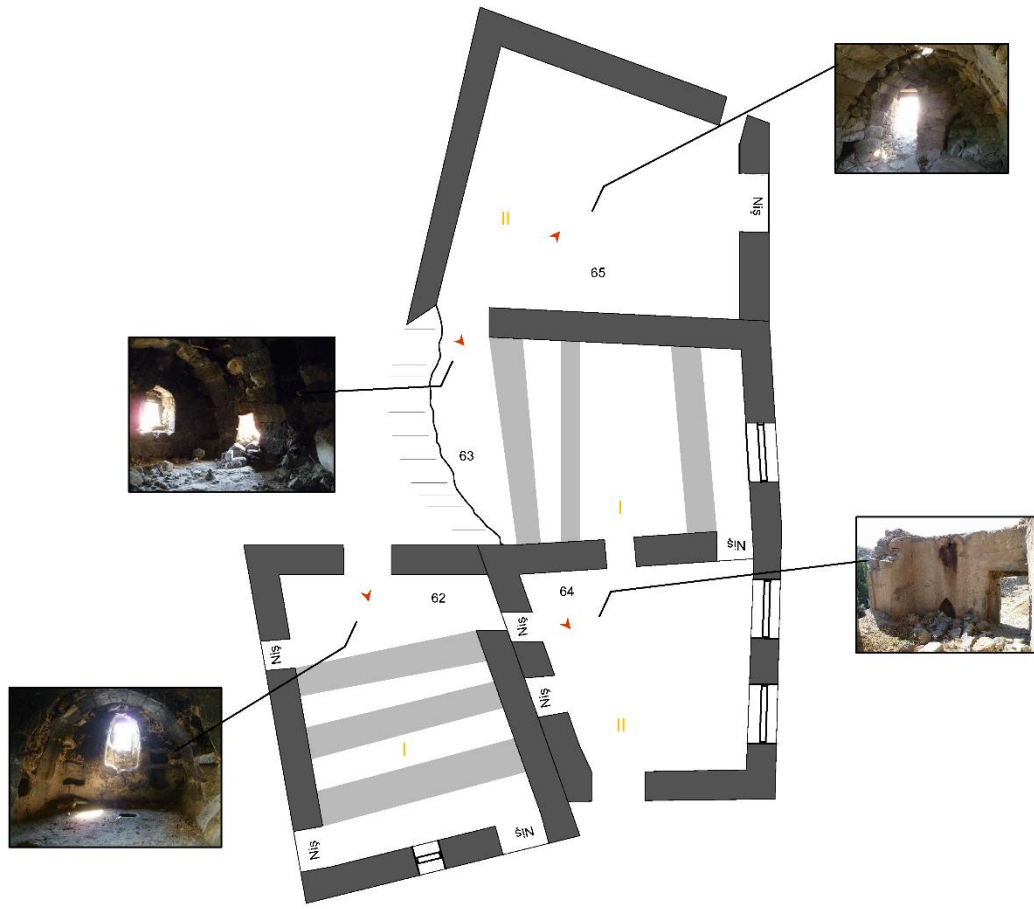
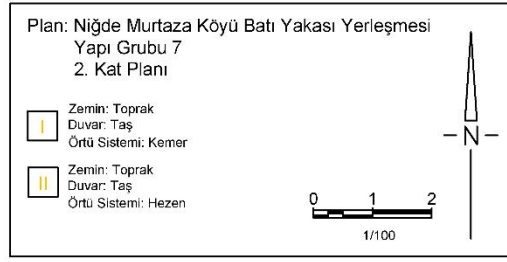
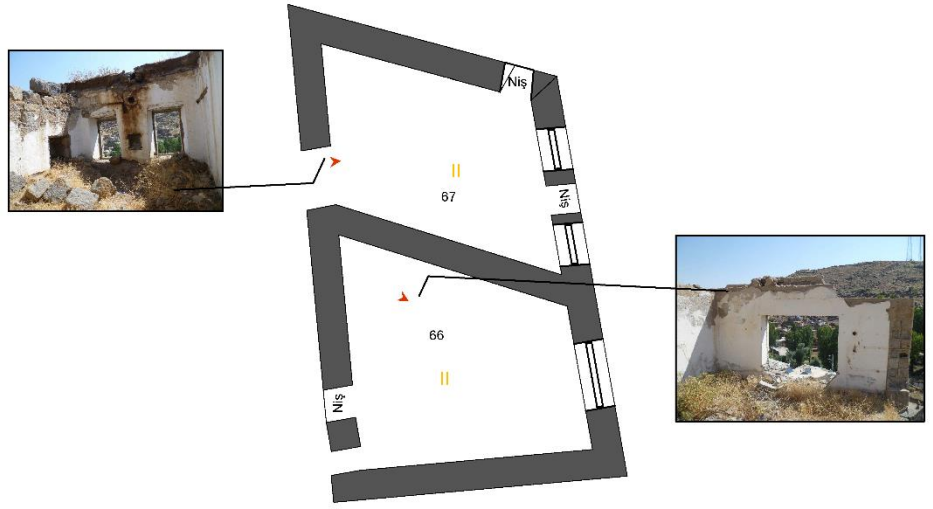
Plan 5.14: Yapı grubu 5

Niğde Murtaza Köyü Batı Yakası Yerleşmesi
Yapı Grubu 6

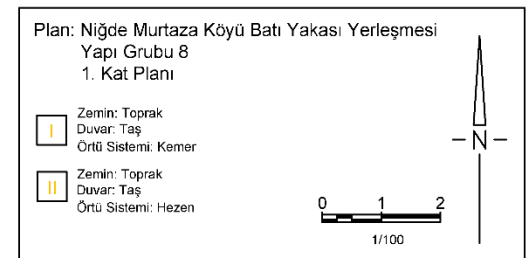
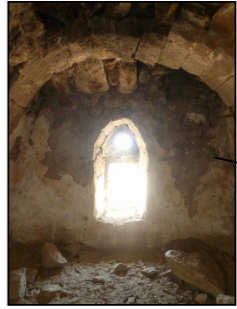
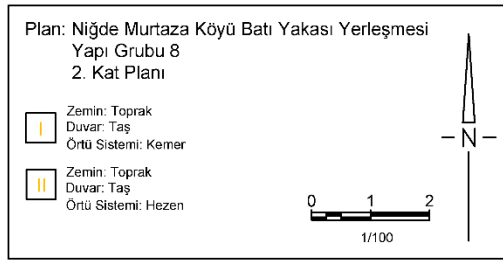
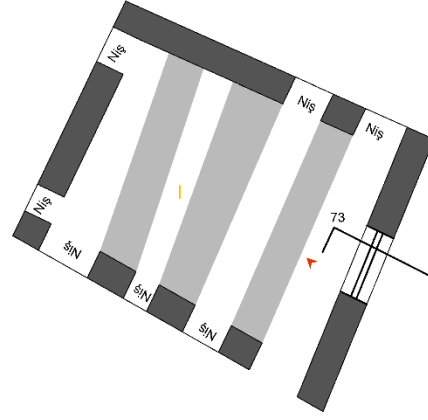
Plan 5.15: Yapı grubu 6

Niğde Murtaza Köyü Batı Yakası Yerleşmesi
Yapı Grubu 7

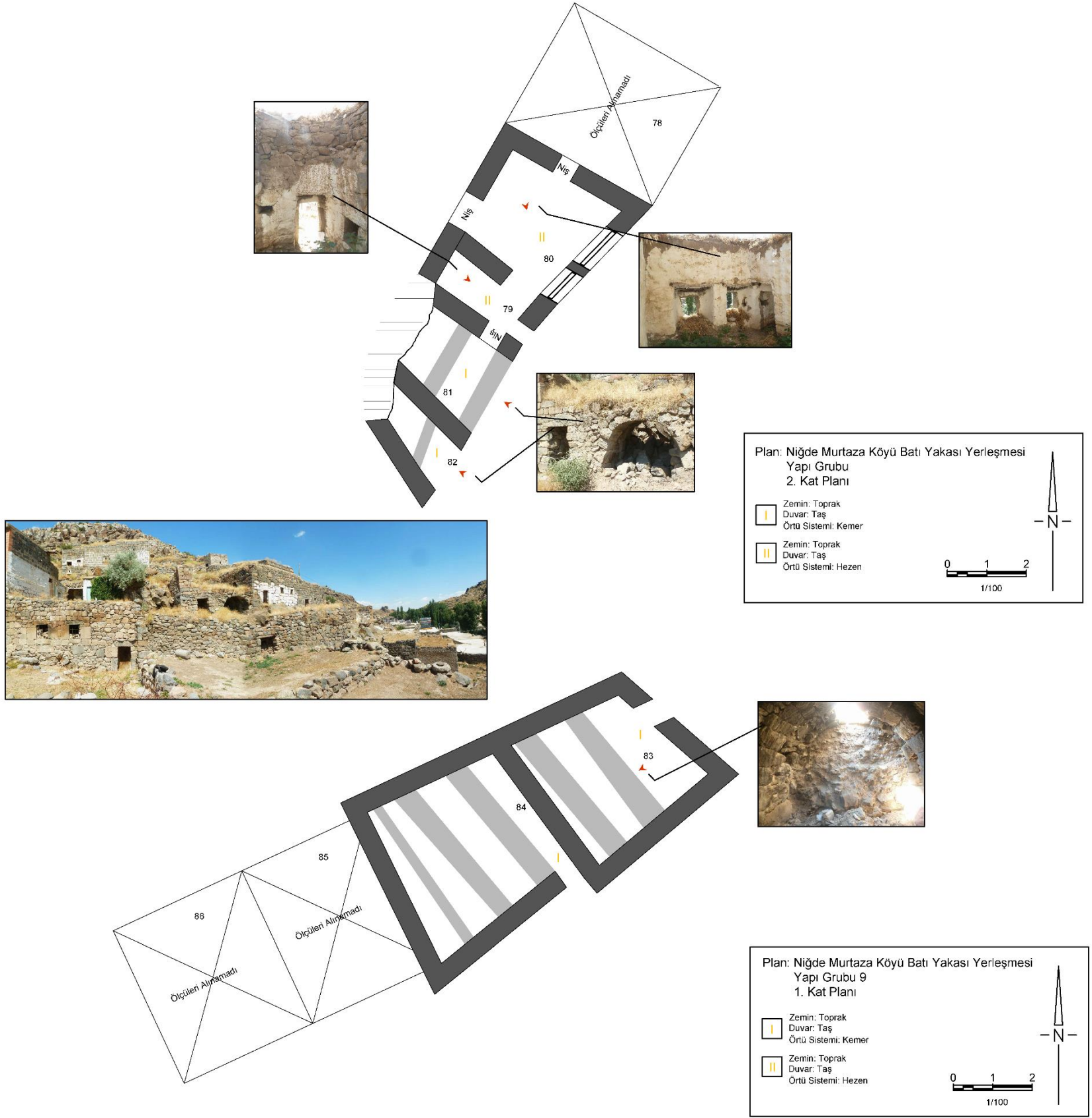

Plan 5.16: Yapı grubu 7

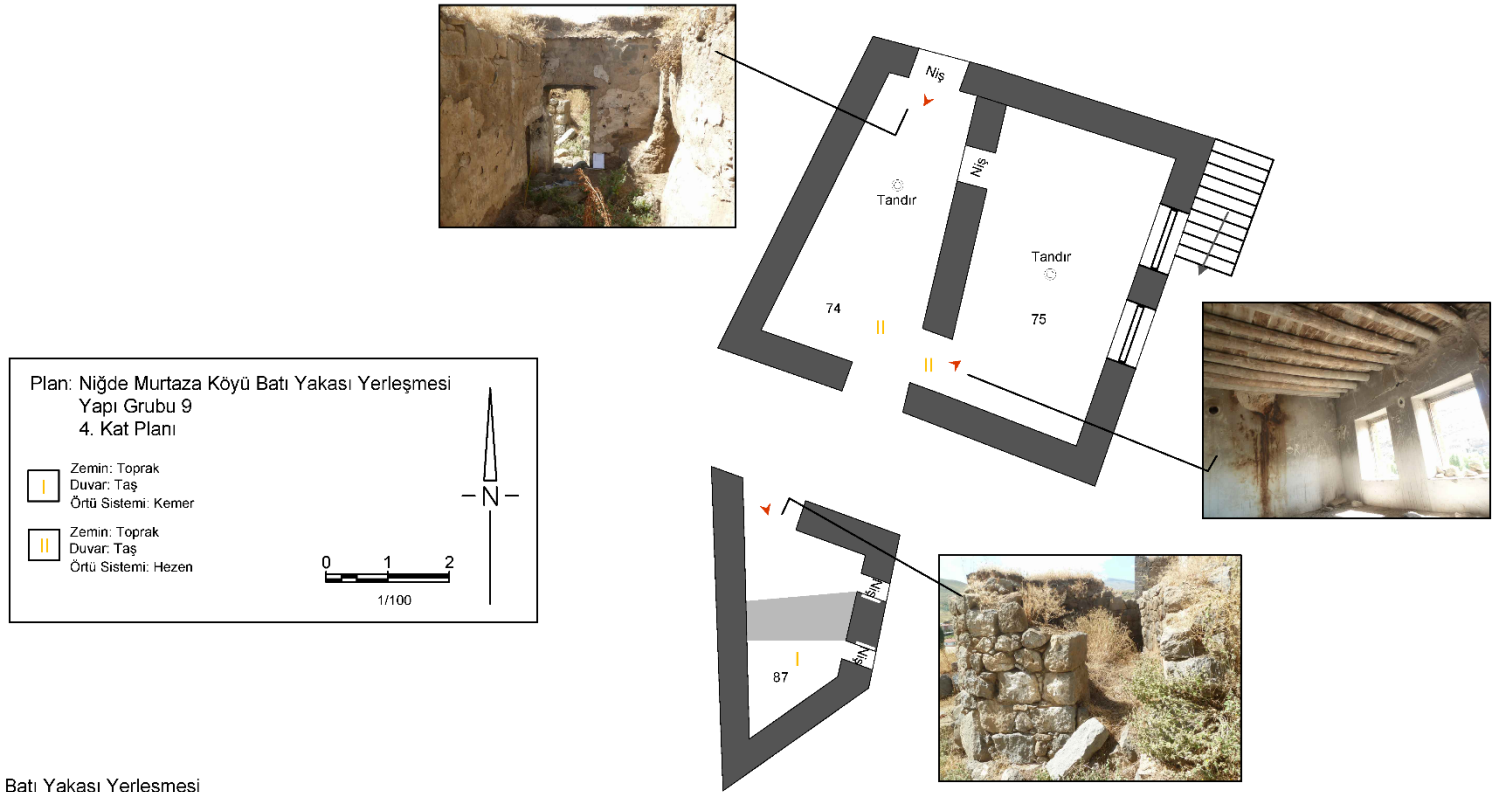
Niğde Murtaza Köyü Batı Yakası Yerleşmesi
Yapı Grubu 8

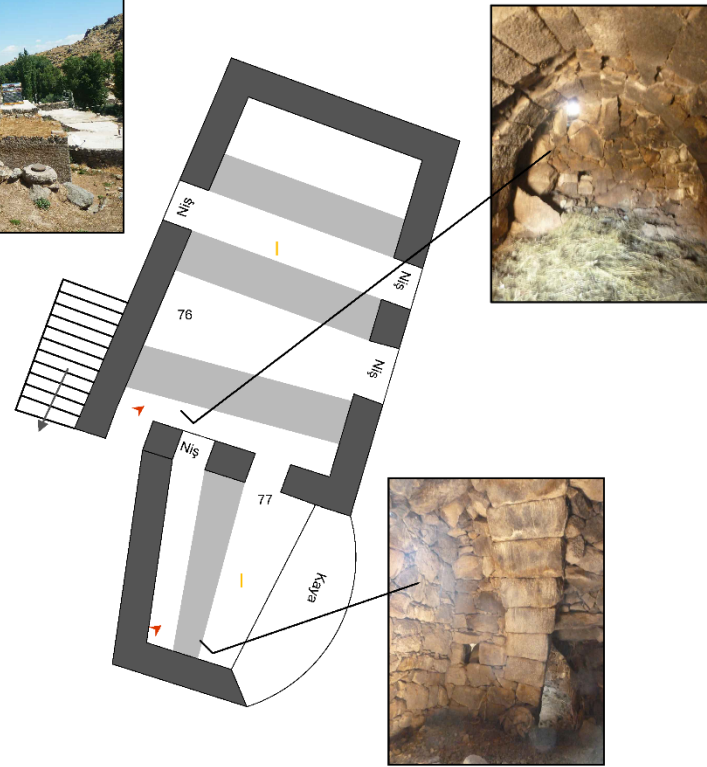
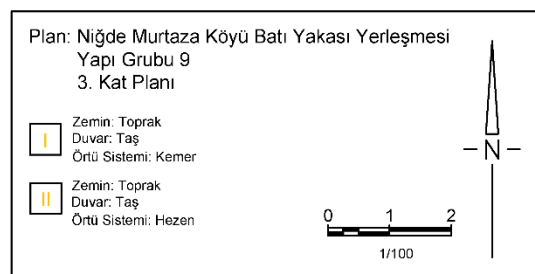
Plan 5.17: Yapı grubu 8

Plan 5.18: Yapı grubu 9

Niğde Murtaza Köyü Batı Yakası Yerleşmesi
Yapı Grubu 9

Plan 5.19: Yapı grubu 9

Plan 5.20: Rölöve çalışmasının gerçekleştiği yapıların niş sayılarına göre dağılımı.

Plan 5.21: Rölöve çalışmasının gerçekleştirildiği yapıların kemer sayılarına göre dağılımı.

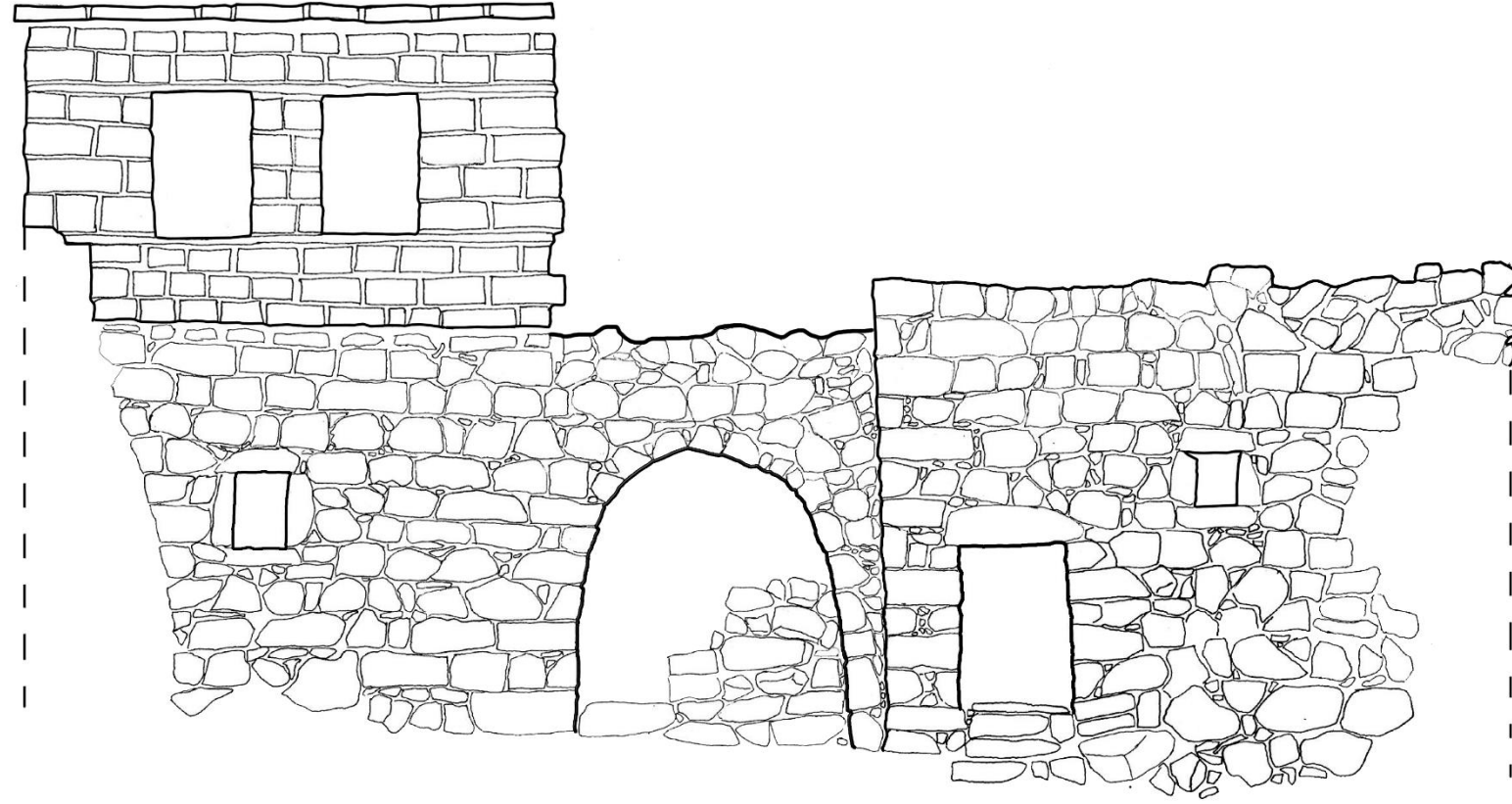

Plan: 5.22: Rölöve çalışmasının gerçekleştiği yapıların örtü sistemine göre dağılımı.

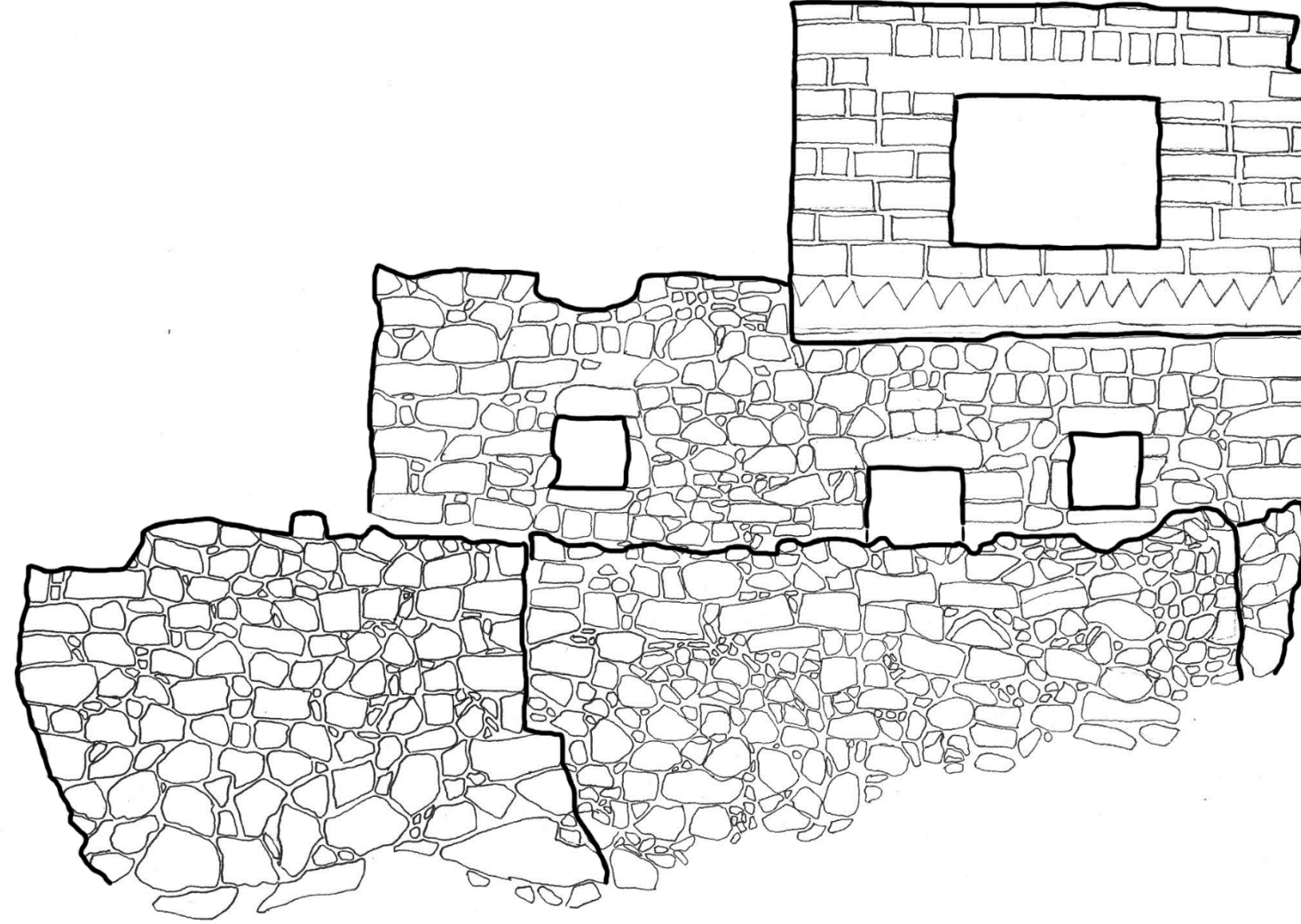
Plan: 5.23: Rölöve çalışmasının gerçekleştiği yapıların yapı malzemelerine göre dağılım

EK 4: ÇİZİMLER

1:50

Çizim 5.1: Yapı grubu 4, Doğu Cephesi Görünüş

1:50

Çizim 5.2: Yapı grubu 5, Doğu Cephesi Görünüşü

ÖZGEÇMİŞ

Kimlik Bilgileri

Adı: Burak

Soyadı: Falay

Doğum Tarihi:17/07/1985

İletişim Bilgileri

E Posta Adresi: falayburak@gmail.com

Eğitim Bilgileri

2012-2019 Doktora, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Öncesi Arkeolojisi Bilim Dalı

2007-2010, Yüksek Lisans, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Öncesi Arkeolojisi Bilim Dalı

2003-2007, Lisans, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

2001-2002, Ayvalık Lisesi – Ayvalık/Balıkesir

1999-2001, Gözcübaba Lisesi – Kadıköy/İstanbul

Mesleki Deneyim

Tez Çalışmaları

Yüksek Lisans, “Aksaray İli Gülağaç İlçesi Demirci Kasabası’nda Sosyal ve Sosyo-Ekonomik Yapıların Yerel Mimariye Etkileri ve Bölgedeki Arkeolojik Verilerle Birlikte Değerlendirilmesi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Bilim Dalı 2010

Doktora, ‘Kırsal Bir Yerleşmenin Ortaya Çıkışı Ve Değişim Sürecinin Etnoarkeolojik Bir Yaklaşımla Araştırılması: Niğde-Murtaza Köyü’’ İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Bilim Dalı 2012-2019

Arkeolojik Kazı ve Yüzey Araştırmaları

2005 ‘‘Aksaray/Güvercinkayası Kazı Çalışmaları’’ İstanbul Üniversitesi Tarih Öncesi Arkeolojisi Bilim Dalı Prof. Dr. Sevil Gülçur Başkanlığında

2005-2006, 2010-2011, 2013-2018 ‘‘Niğde/Tepecik-Çiftlik Kazı Çalışmaları’’ İstanbul Üniversitesi Tarih Öncesi Arkeolojisi Bilim Dalı Doç. Dr. Erhan Bıçakçı Başkanlığında

2009-2011 ‘‘Doğu Melendiz Yüzey Araştırmaları’’ İstanbul Üniversitesi Tarih Öncesi Arkeolojisi Bilim Dalı Doç. Dr. Erhan Bıçakçı Başkanlığında

2014-2018 ‘‘Niğde İli Tarihöncesi Yüzey Araştırmaları Projesi’’ İstanbul Üniversitesi Tarih Öncesi Arkeolojisi Bilim Dalı Doç. Semra Yıldırım Balcı Başkanlığında

Etnografik Saha Araştırmaları ve Rölöve Çalışmaları

2009 ‘‘Aksaray/Demirci Kasabası’nda Etnoarkeoloji Temelli, Sosyal ve Sosyo-ekonomik Yapıların Yerel Mimariye Etkisi Üzerine Etnografik Saha Çalışması’’ (Yüksek Lisans Tez Çalışması Kapsamında)

2010 ‘‘Niğde/Melendiz Bölgesi ve Aksaray/Demirci Kasabası’nda Yerel Mimari Üzerine Rölöve Çalışmaları’’, Karlsruhe Üniversitesi Mimarlık Tarihi Uzmanı Yük. Müh. Werner Schnuchel Danışmanlığında

2011 ‘‘Niğde/Melendiz Bölgesi Azatlı Kasabası ve Melendiz Dağ’ı Yaylalarında Yerleşme Düzenleri ve Sosyo-Ekonomik Yapı Üzerine Etnografik Saha Araştırması’’

2013-2014 ‘‘Melendiz Dağı’ı Yayla Mimarisi Üzerine Etnografik Saha Araştırması ve Rölöve Çalışmaları’’, Karlsruhe Üniversitesi Mimarlık Tarihi Uzmanı Yük. Müh. Werner Schnuchel Danışmanlığında

2014-2017 ‘‘Niğe/Çiftlik Murtaza Köyü’nde Yerel Mimari, Geçim Ekonomisi, Toplumsal Yapı ve Coğrafi Koşullar Üzerine Etnografik Saha Araştırması ve Rölöve Çalışması’’ (Doktora Tez Çalışması Kapsamında)

Yayınlar

Balcı, S.Y., Çakan, Y.G., Falay, B., ‘‘Niğe Tarih Öncesi Yüzey Araştırmaları 2016’’ 35. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2. Cilt, 22-26 Mayıs 2017, s.: 427-446

Falay, B. ‘‘Aksaray-Demirci Kasabası’nda Sosyal Ve Sosyo-Ekonomik Yapıların İskân Süreci Ve Mimari Doku Üzerindeki Etkisi’’ Prof. Dr. Sevil Gülçur’a Armağan Yazılar (Yayına Hazırlık Aşamasında)

Bildiriler

2016 ‘‘Niğe Murtaza Köyü Yerleşme Tarihi Çalışmaları’’ 15. Arkeolojik Kazı ve Araştırma Sonuçları Toplantısı, İstanbul Üniversitesi.

2017 ‘‘Niğe Murtaza Köyü Yerleşmesini Belgeleme Çalışmaları’’ 16. Arkeolojik Kazı ve Araştırma Sonuçları Toplantısı, İstanbul Üniversitesi.

Posterler

2015 ‘‘Melendiz Dağı’nın Göçebe Çobanlarını Belgeleme Çalışmaları’’ 14. Arkeolojik Kazı ve Araştırma Sonuçları Toplantısı İstanbul Üniversitesi

2016 ‘‘Niğe Murtaza Köyü Yerleşme Tarihi Çalışmaları’’ 15. Arkeolojik Kazı ve Araştırma Sonuçları Toplantısı, İstanbul Üniversitesi.

2017 ‘‘Niğde Murtaza Köyü Yerleşmesini Belgeleme alışmaları’’ 16. Arkeolojik Kazı ve Araştırma Sonuçları Toplantısı, İstanbul Üniversitesi.

2018 ‘‘Niğde Tarih ncesi Yüzey Araştırmaları (2014-2017)’’ 17. Arkeolojik Kazı ve Araştırma Sonuçları Toplantısı, İstanbul niversitesi

